

ГРЕТА

Група експерти за акција против трговија со луѓе

ИЗВЕШТАЈ ЗА ЕВАЛУАЦИЈА

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Трет круг на евалуација

Пристап до правда и ефективни правни лекови за жртвите на трговија со луѓе

ГРЕТА(2023)02

Објавено на 24 март 2023 година

Секретаријат на Конвенцијата
за акција против трговија со луѓе на Советот на Европа
(ГРЕТА и Комитетот на страните)

Совет на Европа

Ф-67075 Стразбур Цедекс

Франција

[Secretariat of the Council of Europe Convention
on Action against Trafficking in Human Beings
(GRETA and Committee of the Parties)

Council of Europe

F-67075 Strasbourg Cedex

France]

trafficking@coe.int

www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking

Содржина

Извршно резиме	4
Преамбула	7
I. Вовед.....	8
II. Преглед на моменталната состојба и актуелните трендови во областа на трговијата со луѓе во Северна Македонија.....	10
III. Развојот на правната, институционалната и стратешката рамка за дејствување против трговијата со луѓе	11
IV. Пристап до правда и ефективни правни лекови за жртвите на трговија со луѓе.....	15
1. Вовед.....	15
2. Право на информации (членови 12 и 15)	18
3. Правна помош и бесплатна правна помош (член 15).....	20
4. Психолошка помош (член 12)	23
5. Пристап до работа, стручно оспособување и образование (член 12).....	23
6. Компензација (член 15)	24
7. Истраги, кривично гонење, санкции и мерки (членови 22, 23 и 27).....	29
8. Одредба за неказнување (член 26).....	36
9. Заштита на жртвите и сведоците (членови 28 и 30).....	37
10. Специјализирани органи и координативни тела (член 29).....	38
11. Меѓународна соработка (член 32).....	40
12. Меѓусекторски прашања	35
V. Последователни теми кои конкретно се однесуваат на Северна Македонија	45
1. Мерки за спречување и борба против трговијата со луѓе со цел трудова експлоатација.....	45
2. Идентификација на жртви на трговија со луѓе	47
3. Помош на жртвите	51
4. Мерки за спречување на трговијата со деца, идентификување на деца жртви на трговија и помош на овие деца	53
5. Период на закрепнување и рефлексивна и дозвола за престој.....	56
Додаток 1 - Список на заклучоци и предлози за акција на ГРЕТА.....	58
Додаток 2 - Список на државни органи, меѓувладини организации и актери од граѓанското општество со кои ГРЕТА одржа консултации.....	66
Коментари на Владата	67

Извршно резиме

Од вториот круг на евалуација на имплементацијата на Конвенцијата за акција против трговијата со луѓе на Советот на Европа, Северна Македонија продолжи да ја развива законодавната рамка релевантна за акција против трговијата со луѓе, спроведувајќи неколку препораки дадени во претходните извештаи на ГРЕТА. Во 2018 година беше донесен нов Закон за странци, кој предвидува период на закрепнување и рефлексивност и можност за продолжување на дозволите за престој за жртвите на трговија со луѓе врз основа на нивната лична состојба, а беше вклучена и посебна одредба за неказнување на жртвите на трговија со луѓе во Кривичниот законик. Понатаму, во ноември 2022 година беше донесен Законот за исплата на паричен надоместок на жртвите од кривични дела со насилство, со кој се воведува државен надоместок за жртвите на трговија со луѓе. Владата усвои Национална стратегија и Национален акциски план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2021-2025 година, како и Национален акциски план за борба против трговија со деца 2021-2025 година. ГРЕТА, исто така, го поздравува назначувањето на Канцеларијата на Народниот правобранител за Национален известувач за борба против трговијата со луѓе.

Северна Македонија е земја на потекло, транзит и дестинација на жртвите на трговија со луѓе. Бројот на формално идентификувани жртви на трговија со луѓе е низок (помеѓу две и девет годишно), освен во 2021 година кога беа идентификувани 39 жртви од Тајван. Има зголемување на бројот на машки жртви и преминување кон трудовата експлоатација како доминантна форма на експлоатација. Дополнително, во периодот 2017-2021 година откриени се 361 потенцијални жртви на трговија со луѓе.

Фокусот на третиот круг на оценување на Конвенцијата е на пристапот на жртвите на трговија со луѓе до правдата и ефективните правни лекови, извештајот детално ја анализира имплементацијата на одредбите од Конвенцијата со кои се утврдуваат суштински и процедурални обврски релевантни за оваа тема.

И покрај постоењето на законски одредби во Северна Македонија за правна помош на жртвите на трговија со луѓе, ГРЕТА забележува дека не се доволно јасни и дека постојат празнини при нивната примена во пракса. ГРЕТА ги повикува властите на Северна Македонија да се погрижат законодавството да обезбеди јасна основа за давање правна помош штом постои разумен основ да се верува дека некое лице е жртва на трговија со луѓе, пред лицето/ата да одлучат дали сакаат да соработуваат со властите и/или да дадат официјална изјава во полиција.

Постојат посебни државни програми за реинтеграција на жртвите на трговија со луѓе, кои не функционираат ефективно поради недостаток на финансиски средства за нивна реализација и недоволната вклученост на локалната самоуправа во нивното спроведување. ГРЕТА смета дека властите треба да го зајакнат ефективниот пристап до пазарот на труд за жртвите на трговија со луѓе и да се погрижат за нивно економско и социјално вклучување преку обезбедување на стручна обука и вработување, подигање на свеста кај работодавачите и промоција на микро-бизниси, социјални претпријатија и јавно-приватни партнерства.

Жртвите можат да бараат обесштетување со приклучување во кривичната постапка како оштетена страна, но тоа ретко се случува во пракса. Во повеќето случаи, жртвите се упатуваат до граѓански суд за да бараат обесштетување, но нема информации дали тоа некогаш се случило. И покрај тоа што го поздравува усвојувањето на Законот за исплата на паричен надоместок на жртвите од кривични дела со насилство, ГРЕТА ги повикува властите на Северна Македонија да

вложат дополнителни напори за да гарантираат ефективен пристап до обесштетување на жртвите на трговија со луѓе, вклучително и преку гарантирање дека собирањето докази за штетата што ја претрпела жртвата е дел од кривичните истраги, целосно применувајќи ја легислативата за одземање и конфискација на имот за да се обезбеди обесштетување на жртвите, и да се гарантира дека жртвите може да добијат одлука за обесштетување од сторителот во текот на кривичната постапка.

ГРЕТА ги пофалува напорите направени за надминување на недостатоците во истрагата и кривичното гонење на кривичните дела за трговија со луѓе, вклучително и формирањето на Национална единица за борба против трговија со луѓе и илегална миграција (Task force). Зголемен е бројот на пресуди во однос на претходниот период на евалуација. Меѓутоа, во повеќето случаи на трговија со деца и во сите случаи на трговија со возрасни испитани од ГРЕТА, казните биле далеку под законскиот минимум. ГРЕТА ги повикува властите да ги зајакнат човечките, финансиските и техничките капацитети на органите на прогонот за да им овозможат проактивно да ги истражуваат кривичните дела за трговија со луѓе, користејќи ги сите можни докази, вклучително и доказите собрани преку посебни истражни мерки, финансиски и дигитални докази.

ГРЕТА го поздравува усвојувањето на посебната законска одредба и насоки за неказнување на жртвите на трговија со луѓе за нивната вмешаност во незаконски активности, до степенот до кој тие биле принудени да го сторат тоа, и смета дека властите треба да обезбедат ефективно спроведување на мерките во пракса, посветувајќи особено внимание на странците кои би можеле да бидат жртви на сексуална или трудова експлоатација.

Посебните мерки за процесна заштита на жртвите, како што се сведочењето преку видео-конференциска врска и исклучувањето на јавноста од судницата, ретко се применуваат за возрасни жртви на трговија со луѓе и недоследно се применуваат за децата-жртви. ГРЕТА смета дека властите треба целосно да ги искористат овие мерки за да ги заштитат жртвите и сведоците на трговијата со луѓе и да спречат заплашување или повторна трауматизација за време на истрагата и за време на и по судската постапка. Властите исто така треба да се погрижат децата-жртви на трговија со луѓе да бидат испитани во простории за интервјуирање погодни за деца. Понатаму, ГРЕТА ги повикува властите да обезбедат заштита на приватниот живот и идентитетот на жртвите на трговија со луѓе од јавно изложување, преку издавање соодветни упатства до сите релевантни професионалци, и да преземат мерки за поттикнување на медиумите да го заштитат идентитетот и приватниот живот на жртвите на ТЛ.

Извештајот, исто така, го испитува напредокот постигнат во спроведувањето на претходните препораки на ГРЕТА за избрани теми. И покрај тоа што ги поздравува чекорите преземени за обука на трудовите инспектори и подигање на свеста за трудовата експлоатација, ГРЕТА ги повикува властите на Северна Македонија да се погрижат Трудовиот инспекторат да има јасен мандат и соодветни човечки и финансиски ресурси за спроведување инспекции со цел да се спречат и откријат случаите на трговија со луѓе заради трудова експлоатација.

ГРЕТА го поздравува ревидирањето на Стандардните оперативни процедури за третман на жртвите на трговија со луѓе и работата на петте мобилни тимови за идентификација на ранливи лица, вклучително и жртви на трговија со луѓе. Но сепак, ГРЕТА ги повикува властите на Северна Македонија да ја зајакнат идентификацијата на жртвите на трговија со луѓе, вклучително и преку вклучување на Полициската единица за борба против трговијата со луѓе во заеднички инспекции со Трудовиот инспекторат и во рациите спроведени од другите полициски единици во просториите каде што најверојатно би биле откриени жртви на трговија со луѓе. Властите,

исто така, треба да се погрижат дека со проценките на ризикот направени пред присилното отстранување од Северна Македонија, целосно се проценуваат ризиците од трговија со луѓе или од повторна трговија со луѓе на лицата при нивното враќање, во согласност со обврската за *non-refoulement*.

ГРЕТА е загрижена од континуираното отсуство на безбедно сместување за машките жртви на трговија со луѓе и ги повикува властите на Северна Македонија да обезбедат соодветни финансиски и човечки ресурси за помош на потенцијалните и формално идентификуваните жртви на трговија со луѓе, вклучително и од специјализираните невладини организации кои имаат мандат да пружат помош, и да се погрижат на сите жртви на трговија со луѓе да им се загарантира ефективен пристап до јавната здравствена заштита.

ГРЕТА ги поздравува напорите во насока на спречување и подигање на свеста за трговијата со деца, но останува загрижена поради недостатокот на соодветно сместување за децата кои се жртви или потенцијални жртви на трговија со луѓе. ГРЕТА бара од властите да се погрижат за децата жртви на трговија со луѓе да можат да користат специјализирано сместување и услуги и да ги зајакнат капацитетите и човечките ресурси на Центрите за социјална работа за да им овозможат да играат активна улога во спречувањето на трговијата со деца, откривањето на децата-жртви на трговија со луѓе и обезбедување на помош на децата.

Преамбула

Групата експерти за акција против трговијата со луѓе (ГРЕТА) е формирана во согласност со член 36 од Конвенцијата за акција против трговијата со луѓе на Советот на Европа („Конвенцијата“), која стапи во сила на 1 февруари 2008 година. ГРЕТА е одговорна за следење на спроведувањето на Конвенцијата од страна на страните потписнички и за изготвување на извештаи за оценување на мерките преземени од секоја страна.

Во согласност со член 38, став 1, од Конвенцијата, ГРЕТА го оценува спроведувањето на Конвенцијата по процедура поделена во неколку круга. На почетокот на секој круг, ГРЕТА ги избира конкретните одредби од Конвенцијата на кои се заснова постапката за евалуација.

Првиот круг на мониторинг на Конвенцијата даде преглед на нејзиното спроведување од страна на државите-членки. Вториот круг на евалуација на Конвенцијата го испитуваше влијанието на законодавните, политичките и практичните мерки врз спречувањето на трговијата со луѓе, заштитата на правата на жртвите на трговија со луѓе и кривичното гонење на сторителите на трговија со луѓе, со особено внимание на мерките преземени за решавање на новите трендови во трговијата со луѓе и подложноста на децата на трговија на луѓе.

ГРЕТА одлучи дека третиот круг на евалуација на Конвенцијата ќе се фокусира на пристапот на жртвите на трговија со луѓе до правдата и ефективните правни лекови, што е од суштинско значење за рехабилитација на жртвите и враќање на правата, и го одразува пристапот во чиј фокус се жртвите и кој се заснова на човековите права на борбата против трговијата со луѓе. Голем број одредби од Конвенцијата со кои се воспоставуваат суштински и процесни обврски се релевантни за оваа тема, особено членовите 12, 15, 23, 26, 27, 28, 29, 30 и 32.

Пристапот до правдата и ефективните правни лекови зависи од исполнувањето на голем број предуслови, вклучувајќи ја и брзата и точна идентификација на жртвите на трговија со луѓе, обезбедувањето период на закрепнување и рефлексивна достапност на материјална, психолошка, медицинска и правна помош, пристапот до превод и толкување, кога е потребно, регулирањето на престојот на жртвата, правото да бара и да ужива азил и целосното почитување на принципот на невраќање (*non-refoulement*). Овие предуслови, кои одговараат на различни одредби од Конвенцијата, беа детално испитани во текот на првиот и вториот круг на оценување на мониторингот на Конвенцијата. Следствено, ГРЕТА одлучи да побара од секоја држава-членка ажурирање за спроведувањето на претходните препораки на ГРЕТА за избрани теми преку посебен дел од прашалникот кон конкретно се однесува на определена земја. Наодите и анализата на ГРЕТА за овие теми се претставени во посебно поглавје.

I. Вовед

1. Конвенцијата за акција против трговијата со луѓе на Советот на Европа („Конвенцијата“) стапи на сила за Северна Македонија на 1 септември 2009 година. Првиот извештај за евалуација¹ на ГРЕТА беше објавен на 17 јуни 2014 година, а вториот извештај за евалуација² на 21 февруари 2018 година.

2. Врз основа на вториот извештај на ГРЕТА, на 9 февруари 2018 година Комитетот на страните потписнички на Конвенцијата усвои препорака до властите на Северна Македонија, барајќи од нив да го информираат Комитетот за мерките преземени за усогласување со препораката во период од една година. Извештајот поднесен од властите на Северна Македонија беше разгледан на 24-от состанок на Комитетот на страните (5 април 2019 година) и беше објавен.³

3. На 3 јуни 2021 година, ГРЕТА го започна третиот круг на евалуација на Конвенцијата за Северна Македонија со испраќање на прашалникот за овој круг до властите на Северна Македонија. Крајниот рок за поднесување на одговорот на прашалникот беше 3 октомври 2021 година, а одговорот од властите беше примен на 1 октомври 2021 година.⁴

4. Во подготовката на овој извештај, ГРЕТА го искористи одговорот на прашалникот од третиот круг од властите на Северна Македонија, горенаведениот извештај доставен од нив како одговор на препораката на Комитетот на страните потписнички и информациите добиени од граѓанското општество. Посетата за евалуација на Северна Македонија се одржа од 14 до 18 март 2022 година со цел да се одржат состаноци со релевантните владини и невладини актери, да се соберат дополнителни информации и да се испита практичното спроведување на усвоените мерки. Посетата ја реализираше делегација во состав:

- г-ѓа Јулија Планицер, втор потпретседател на ГРЕТА;

- г. Сергеј Газинјан, член на ГРЕТА;

- г. Месут Бедирханоглу, администратор во Секретаријатот на Конвенцијата.

5. За време на посетата, делегацијата на ГРЕТА се сретна со г. Оливер Спасовски, Министер за внатрешни работи (МВР) и г-ѓа Светлана Влаховиќ-Димановска, Заменик национален координатор за борба против трговија со луѓе и илегална миграција. Делегацијата на ГРЕТА се сретна и со г-ѓа Фросина Кипровска-Лукиќ од Канцеларијата на Народниот правобранител во улога на Национален известувач за борба против трговија со луѓе и илегална миграција. Остварени се средби и со претставници од МВР, Министерството за правда, Министерството за труд и социјална политика, Министерството за надворешни работи, Министерството за здравство, Министерството за образование и наука, Националната единица за борба против трговија со луѓе и илегална миграција (Task Force), Државниот инспекторат за труд (ДИТ), Јавното обвинителство за организиран криминал и корупција, Основниот суд Скопје-1, како и претставниците на Локалната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција

¹<http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680631e1>

²<http://rm.coe.int/greta-2017-39-frg-mkd-en/168078aeba>

³<https://rm.coe.int/cp-2019-10-mkd-en/16809987f6>

⁴<https://rm.coe.int/reply-from-north-macedonia-to-the-questionnaire-for-the-evaluation-of-/1680a50c6b>

од Куманово. Дополнително, делегацијата на ГРЕТА се сретна со трудови инспектори и членови на мобилни тимови од Скопје, Тетово и Куманово.

6. Во рамки на посетата, делегацијата на ГРЕТА ги посети Прифатниот центар за странци, државното прифатилиште за жртви на трговија со луѓе и сексуално насилство, СОС селото за деца и Дневниот центар за деца на улица во Скопје.

7. Беа организирани посебни средби со претставници на невладини организации (НВО), адвокати и жртви на трговија со луѓе. Делегацијата на ГРЕТА се сретна и со претставници на Меѓународната организација за миграција (ИОМ), Меѓународниот центар за развој на миграциска политика (ИЦМДП), Меѓународниот детски фонд на Обединетите нации за итни случаи (УНИЦЕФ), Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ), Германското друштво за меѓународна соработка (ГИЗ) и Регионалната иницијатива за миграција, азил, бегалци (МАРРИ).

8. Списокот на националните власти, НВО и други организации со кои делегацијата одржа консултации е даден во Анексот 2 на овој извештај. ГРЕТА е благодарна за информациите кои беа обезбедени од нивна страна.

9. ГРЕТА сака да им се заблагодари на властите на Северна Македонија за нивната одлична соработка, а особено на г-ѓа Светлана Влаховиќ-Димановска, заменик национален координатор за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција, раководител на Секторот за преговори и евроинтеграции во МВР, и лице за контакт назначено од властите за врска со ГРЕТА.

10. Нацрт верзијата на овој извештај беше одобрена од ГРЕТА на нејзиниот 44-ти состанок (27 јуни - 1 јули 2022 година) и беше доставена до властите на Северна Македонија за коментари. Коментарите на властите беа примени на 9 септември 2022 година и беа земени предвид од ГРЕТА при усвојувањето на конечниот извештај на нејзиниот 45-ти состанок (26-28 септември 2022 година). Извештајот ја опфаќа ситуацијата до 28 септември 2022 година; развојот на настаните од тој датум не е земен предвид во следните анализи и заклучоци, освен усвојувањето на Законот за исплата на паричен надоместок на жртви од кривични дела со насилство, што беше неизбежно во моментот на усвојувањето на извештајот. Заклучоците и предлозите на ГРЕТА за идни чекори се резимирани во Анекс 1.⁵

⁵<https://www.coe.int/en/web/skopje/-/law-on-access-to-state-compensation-for-victims-of-human-trafficking-adopted-in-north-macedonia>

II. Преглед на моменталната состојба и актуелните трендови во областа на трговијата со луѓе во Северна Македонија

11. Северна Македонија е земја на потекло, транзит и дестинација на жртвите на трговија со луѓе (ТЛ). Според официјалните податоци, бројот на формално идентификувани жртви бил две во 2017 година (двете деца), девет во 2018 година (шест деца и тројца возрасни), шест во 2019 година (четири деца и двајца возрасни), седум во 2020 година (шест деца и еден возрасен), 48 во 2021 година (шест деца и 42 возрасни) и седум во 2022 година до 1 септември (шест деца и еден возрасен).⁶ Повеќе од половина од жртвите (41) биле жени. 32 жртви биле државјани на Северна Македонија, од кои четири биле жртви на трговија со луѓе во странство, а останатите во земјата. Странските жртви главно потекнуваат од Тајван (35 мажи и четири жени). Останатите осум странски жртви потекнуваат од Албанија, Босна и Херцеговина, Србија, Русија и Турција. Главната форма на експлоатација на идентификуваните жртви била трудова експлоатација (42), по што следувала сексуалната експлоатација (15), принуден брак (13), принудно питачење (3), и комбинација на принуден брак и сексуална и/или трудова експлоатација (4).

12. Дополнително, според податоците обезбедени од националните власти, во периодот 2017-2021 година, откриени се вкупно 361 потенцијални жртви на ТЛ, најмногу од страна на мобилните тимови (види став 152 и 153), и тоа: во 2017 година - 97 (вклучувајќи 41 дете); во 2018 година - 124 (вклучувајќи 87 деца); во 2019 година - 124 (вклучувајќи 85 деца); во 2020 година - 6 (вклучувајќи 5 деца); во 2021 година - 10 (вклучувајќи 5 деца); во 2022 година до септември - 9 (вклучувајќи 7 деца). Малиот број на потенцијални жртви откриени во 2020 и 2021 година се должи на отсуството на финансиска поддршка за мобилните тимови. Повеќето од потенцијалните жртви биле експлоатирани на присилно питачење или биле подложени на детски бракови, но имало и некои потенцијални жртви откриени кај незаконските мигранти. Потенцијалните жртви не можеле формално да бидат идентификувани како жртви на трговија со луѓе главно поради недостатокот на докази со кои се докажува целта на експлоатацијата (види став 96 и 158).

13. Сексуалната експлоатација најчесто се врши во ресторани, барови и ноќни клубови во западниот дел на земјата. Трудовата експлоатација се случува во таквите објекти и во земјоделството, градежништвото, текстилот, сточарството и секторот чистење. Повеќето жртви на ТЛ се деца од дисфункционални семејства со многу фактори на ризик, вклучувајќи семејно насилство и лоши социјални и економски услови.

14. Северна Македонија продолжува да биде транзитна земја за мигрантите и бегалците. Приближно 150.000 мигранти, вклучително и многу деца без придружба, влегле на територијата на Северна Македонија во периодот од јануари 2017 до октомври 2021 година.⁷ Само мал број побарале азил, додека мнозинството го продолжиле патувањето кон земјите на ЕУ. Ниту една жртва на ТЛ не е идентификувана меѓу барателите на азил и мигрантите во транзит (види став 158 и 159).

⁶Согласно Споредбата направена во однос на вториот Извештај на ГРЕТА, вкупно се идентификувани 33 жртви (2013: 6 возрасни и 9 деца, 2014: 2 возрасни и 6 деца, 2015: 1 возрасен и 3 деца, во 2016: 3 возрасни и 3 деца).

⁷ Види Македонско здружение на млади правници (МЗМП), Извештај на ГО од 2017 година за незаконска миграција за Југоисточна Европа; МЗМП, Состојбата со азилот во Република Северна Македонија за 2018 и 2019 година; Податоците на УНХЦР пријавени за Западен Балкан - бегалци, баратели на азил и други луѓе во мешаните движења, од крајот на октомври 2021 година

III. Развојот на правната, институционалната и стратешката рамка за дејствување против трговијата со луѓе

15. Во мај 2018 година, беше усвоен нов Закон за странци, со кој се имплементираат неколку препораки дадени во претходните извештаи на ГРЕТА (види став 181-182).

16. Истата година, конкретната одредба за неказнување на жртвите на трговија со луѓе беше вклучена во членовите 418-а (трговија со луѓе) и 418-г (трговија со малолетно лице) од Кривичниот законик (КЗ), како што е препорачано во Претходните извештаи на ГРЕТА.⁸ Понатаму, минималната затворска казна за трговија со луѓе извршена од службено лице при вршење на неговите/нејзините должности беше намалена од осум на пет години (член 418-а, став 4, од КЗ).

17. Следејќи ги претходните препораки на ГРЕТА⁹, во ноември 2022 година беше усвоен Законот за исплата на паричен надоместок на жртвите од кривични дела со насилство, со кој меѓу другото се воведува државен надоместок за жртвите на трговија со луѓе.

18. Во март 2018 година, како резултат на измените на Законот за социјална заштита, мандатот на државното прифатилиште за жртви на трговија со луѓе беше проширен и за сместување на жртви на сексуално насилство.

19. Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција (во натамошниот текст, Националната комисија) ги продолжи своите функции за спроведување, координација и евалуација на владината политика против трговијата со луѓе. Спроведувањето на одлуките на Националната комисија го врши нејзиниот Секретаријат, во кој учествуваат претставници на владините институции, граѓанското општество, меѓународните организации и земјите донатори. ГРЕТА беше информирана дека за време на пандемијата со „Ковид-19“, Секретаријатот на Националната комисија ретко се состанувал, иако претходно се состанувал на секои три месеци.

20. Националната комисија ја предводи Националниот координатор за ТЛ, кој е државен секретар на МВР. Во своите претходни извештаи за евалуација, ГРЕТА сметаше дека националните власти треба да воспостават место со должност на Национален координатор, поддржано од посебна канцеларија, за да му се овозможи на ова тело ефикасно да го извршува својот мандат. Националните власти изјавија дека со цел да се имплементира оваа препорака, беше назначен заменик-координатор за справување со ТЛ, додека друг заменик-координатор е задолжен за илегална миграција. Иако го поздравува ова, ГРЕТА смета дека на Канцеларијата на Националниот координатор треба да ѝ се обезбедат соодветни човечки и финансиски ресурси за да ѝ се овозможи ефикасно да ги извршува задачите во рамките на нејзиниот мандат.

21. Канцеларијата на Националниот механизам за упатување (НМУ) за жртви на ТЛ, при Министерството за труд и социјална политика (МТСП), продолжува да го координира упатувањето на идентификуваните жртви на ТЛ до помош, нивно сместување, заштита, реинтеграција и социјална инклузија. Во рамките на НМУ постои и Координативна канцеларија која вклучува стручни лица од 30 центри за социјална работа.

⁸ Види го првиот извештај на ГРЕТА, став 195 и вториот извештај на ГРЕТА, став 155.

⁹ Види го првиот извештај на ГРЕТА, став 176 и вториот извештај на ГРЕТА, став 141.

22. Подгрупата за борба против трговија со деца продолжува да функционира како работно тело во рамките на Националната комисија. На чело на подгрупата е претставник од Канцеларијата на НМУ, а во неа членуваат и претставници од Министерството за внатрешни работи, ИЦМПД, ИОМ, ГИЗ, УНИЦЕФ, Амбасадата на САД во Скопје како и невладините организации Отворена порта/Ла Страда, За среќно детство. и Еднаков пристап. Во 2021 година во составот на Подгрупата беа додадени претставници на НВО Детска амбасада, Меѓаши, СОС Детско село и Лулуди.

23. Во ноември 2017 година, Национална единица за сузбивање на криумчарење на мигранти и трговија со луѓе (Task Force) беше формирана за период од три години за подобрување на координацијата и соработката помеѓу Основното јавно обвинителство за организиран криминал и корупција и МВР. Освен раководителот и заменик-раководителот кои се јавни обвинители, сите членови на Работната група се полициски службеници на Полициската единица за борба против трговија со луѓе и криумчарење мигранти, на кои им е доверена истрагата за кривичните дела на трговија со луѓе.

24. По воспоставувањето на Работната група следеше формирање на Оперативен тим за координација, следење и управување со случаите на трговија со луѓе, формална идентификација на жртвите на ТЛ и управување со нивниот статус. Тимот е формиран со одлука на Националната комисија донесена во јули 2021 година. Сè уште не е оперативен, но сите надлежни органи (Министерството за внатрешни работи, Јавното обвинителство, МТСП, Канцеларијата на НМУ) и невладините организации веќе назначија нивни претставници. Според информациите од надлежните, Деловникот за работа на Оперативниот тим е подготвен и би бил усвоен на следниот состанок на Националната комисија. ГРЕТА би сакала да биде информирана за постигнатиот напредок во овој поглед.

25. Во 2018 година, во пет града (Битола, Гевгелија, Куманово, Скопје и Тетово) беа формирани мобилни тимови за идентификација на ранливи лица, вклучително и жртви на ТЛ. Тие се состојат од полициски службеници од Полициската единица против ТЛ и криумчарење на мигранти, социјални работници и претставници на НВО (види исто така став 152).

26. Понатаму, во ноември 2018 година, Националната комисија ги ревидира Стандардните оперативни процедури (СОП) за постапување со жртви на трговија со луѓе¹⁰ (види параграфи 146 и 152).

27. Со цел да се овозможи независно функционирање на Националниот известувач за борба против ТЛ во согласност со препораката на ГРЕТА¹¹, Канцеларијата на Народниот правобранител беше назначена за национален известувач со владина уредба во декември 2019 година и беше формиран нов оддел во Канцеларијата на Народниот правобранител за ја преземе оваа улога. Националниот известувач е одговорен за следење и оценување на имплементацијата на Националниот акциски план, собирањето и анализата на податоците и издавањето на препораки за подобрување на државниот одговор на ТЛ и незаконска миграција. Сегашниот национален известувач подготви и достави до Националната комисија неколку извештаи кои содржат препораки за различни прашања, како што е казнено-правниот одговор на ТЛ и предизвиците во процесот на идентификување и заштита на жртвите на трговија со луѓе. Националниот известувач учествува на состаноците на Националната комисија како набљудувач. И покрај тоа што го поздравува ваквиот развој на настаните, ГРЕТА забележува дека назначувањето на Канцеларијата на Народниот правобранител за национален известувач за

¹⁰Достапно на: <https://cutt.ly/Ou88REi>

¹¹Види втор извештај на ГРЕТА, став 23 и 26.

трговија со луѓе не е регулирано со Законот за народниот правобранител, туку со владина уредба и дека ова назначување не е поддржано со дополнителни човечки и финансиски ресурси. ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба да ја испитаат можноста за измена на Законот за народниот правобранител со назначување на институцијата Народен правобранител како Национален известувач за борба против трговијата со луѓе и да ги зголемат човечките ресурси и финансиските средства доделени на Националниот известувач за борба против трговијата со луѓе со цел да се гарантира ефективното следење на активностите за борба против трговијата со луѓе на државните институции.

28. Во 2020 година, со финансиска поддршка на ГИЗ, беше спроведена надворешна евалуација на имплементацијата на Националната стратегија и Националниот акциски план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2017-2020 година од страна на специјалист за борба против трговијата со луѓе од ИЦМПД.¹² Меѓу другите наоди, евалуацијата укажа на потребата од посветување посебни поглавја во Акцискиот план за идентификување, упатување и обезбедување помош на деца-жртви на ТЛ; подобрување на квалитетот на собирање податоци и управување со информации; поголема вклученост на локалните актери и општинските буџети во спроведувањето на активностите за борба против трговијата со луѓе; воведување критериуми за мониторинг, евалуација и преглед; и употреба на терминот „нерегуларна миграција“ наместо „илегална миграција“.

29. Врз основа на горенаведената евалуација, со поддршка на ИОМ беа изработени нова Национална стратегија и Национален акциски план за борба против ТЛ и илегална миграција за периодот 2021-2025 година, како и првиот Национален акциски план за борба против трговија со деца (2021-2025) кои беа усвоени од Владата на 20 април 2021 година. Покрај областите опфатени со претходните акциски планови (рамка за поддршка, превенција, помош, заштита, интеграција и доброволно враќање на жртвите на ТЛ и криумчарење мигранти, откривање и кривично гонење на сторителите), двата нови акциски планови опфаќаат идентификација и упатување на жртвите на трговија со луѓе и криумчарење мигранти како нова стратешка област. Националниот акциски план за борба против ТЛ и илегалната миграција содржи 10 стратешки цели, 34 конкретни цели и 120 активности додека Националниот акциски план за борба против трговија со деца има 8 стратешки цели, 17 конкретни цели и 33 активности. Двата акциски планови ја дефинираат временската рамка и одговорните субјекти за спроведување, како и индикаторите за мерење на имплементацијата. Активностите треба да се финансираат од буџетите на релевантните институции, локалните власти и преку проекти финансирани од меѓународни организации. Висината на предвидените средства за спроведување на Акциските планови не е наведена. Министерството за внатрешни работи е единствената државна институција со посебна програма и буџет за дејствување против трговијата со луѓе и илегалната миграција. Доделениот буџет во 2022 година изнесуваше 2.050.000 денари (околу 33.000 евра), додека предложениот буџет за 2023, 2024 и 2025 година е 2.450.000 денари, 2.650.000 денари и 2.550.000 денари (приближно 40.000 евра, 43.000 евра и 41.000 евра) за секоја наведена година.

30. За ефикасно следење на резултатите од спроведените активности во Националниот акциски план, Националната комисија и Подгрупата за борба против трговија со деца подготвија посебни годишни оперативни планови за борба против трговијата со луѓе и трговијата со малолетни лица.

31. Покрај шесте веќе постоечки локални комисии за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во градовите Битола, Тетово, Штип, Велес, Гевгелија и Прилеп,¹³ во Куманово беше

¹²Елена Петреска, Евалуација на имплементацијата на Националната стратегија и Националниот акциски план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2017-2020 година, јули 2020 година.

¹³ Види прв извештај на ГРЕТА, став 26 и втор извештај на ГРЕТА, став 24.

формирана нова локална комисија во 2019 година. Со секоја локална комисија претседава претседателот на општинскиот совет и се очекува да подготви локален акциски план кој вклучува стратешки цели и активности согласно предвиденото во Националните акциски планови. Спроведувањето на локалните акциски планови треба да се финансира преку општинскиот буџет. Делегацијата на ГРЕТА се сретна со претседателот и со еден од членовите на локалната комисија во Куманово, кои изјавија дека локалната комисија не спровела никакви активности, бидејќи претходниот локален акциски план (2019-2020) не можел да се спроведе поради пандемијата со Ковид-19, а новиот локален акциски план сè уште не бил усвоен од Советот на општината. **И покрај тоа што го поздравува формирањето на локалната комисија во Куманово, ГРЕТА смета дека властите треба да ја зајакнат улогата и капацитетот на локалните комисии за борба против трговијата со луѓе, вклучително и преку обезбедување на обука за ТЛ за нивните членови.**

IV. Пристап до правда и ефективни правни лекови за жртвите на трговија со луѓе

1. Вовед

32. Жртвите на трговија со луѓе, врз основа на нивниот статус како жртви на кривични дела и жртви на кршење на човековите права, имаат право на пристап до правдата и ефективните правни лекови за секоја штета што ја претрпеле. Овие права мора да им бидат загарантирани, на родово-сензитивен начин, земајќи ја во предвид возраста, на сите жртви на трговија со луѓе во зависност од јурисдикцијата на страните на Конвенцијата, без оглед на нивниот имиграциски статус или присуство на националната територија, и без оглед на нивната способност или подготвеност да соработуваат во секоја кривична истрага.

33. Правото на ефективни правни лекови е одраз на пристапот заснован на човековите права на кои почива Конвенцијата. Без оглед на тоа дали државата е вpletкана во трговијата со луѓе или е директно одговорна за штетата, позитивните обврски кои произлегуваат од меѓународното право за човекови права бараат од државите да го олеснат и гарантираат ефективниот пристап до правни лекови доколку не презеле разумни чекори за да спречат трговија со луѓе, да ги заштитат потенцијалните или идентификуваните жртви на трговија со луѓе и ефективно да ги истражат кривичните дела кои се однесуваат на трговија со луѓе.¹⁴

34. Според Основните принципи за правото на ефективен правен лек за жртвите на трговија со луѓе,¹⁵ правото на ефективен правен лек се смета дека вклучува реституција,¹⁶ компензација,¹⁷

¹⁴Ранцев против Кипар и Русија, жалба бр. 25965/04, пресуда од 7 јануари 2010 година; Л.Е. против Грција, жалба бр. 71545/12, пресуда од 21 јануари 2016 година; Чаудри и други против Грција, жалба бр. 21884/15, пресуда од 30 март 2017 година; С.М. против Хрватска, жалба бр. 60561/14, пресуда на Големиот судски совет, 25 јуни 2020 година.

¹⁵Генерално собрание на ОН, Основни принципи за правото на ефективен правен лек за жртвите на трговија со луѓе, Анекс на Извештајот на специјалниот известувач за трговија со луѓе, особено жени и деца, Џој Нгози Езеило, 6 август 2014 година, А/69/269, достапен на: <https://undocs.org/A/69/269>

¹⁶Реституцијата вклучува враќање на слободата, вклучително и ослободување на жртвата од притвор; уживање во човековите права и семејниот живот, вклучувајќи обединување и контакт со членовите на семејството; безбедна и доброволна репатријација; статус на привремен или постојан престој, статус на бегалец, комплементарна/супсидијарна заштита или преселување во трета земја; признавање на правниот идентитет и државјанството на жртвата; враќање на работниот однос на жртвата; помош и поддршка за олеснување на социјалната интеграција или реинтеграција; враќање на имотот, како што се лични и патни исправи и други лични предмети.

¹⁷Компензацијата/обесштетувањето може да покрие штети за физичка или ментална повреда; штети за изгубените можности, вклучувајќи вработување, образование и социјална помош; надоместување на трошоците за неопходен превоз, грижа за деца или привремено сместување; материјални штети и загуба на заработка; морална или нематеријална штета; надоместок на судски и адвокатски такси и други трошоци поврзани со учеството на жртвата во казнено-правниот процес; надоместок на трошоците направени за правна, медицинска или друга помош.

рехабилитација,¹⁸ сатисфакција¹⁹ и гаранции за неповторување.²⁰ Сите жртви на трговија со луѓе бараат пристап до соодветни и ефективни правни лекови, почнувајќи од пристап до правда. Обезбедувањето ефективни правни лекови служи за повеќе цели. Лекот компензација, односно обесштетување, на пример, за секоја претрпена повреда, загуба или штета, може да обезбеди неопходна поддршка во закрепнувањето и зајакнувањето на жртвите, да помогне во нивното социјално вклучување и да спречи повторна виктимизација. Лекот рехабилитација може на сличен начин да помогне во закрепнувањето и социјалната вклученост на жртвите. Значајна е во оваа смисла 1985 Декларација на Обединетите Нации за Основни принципи за правда за жртви на криминал и злоупотреба на власт, која укажува на главните чекори за обезбедување на пристап кон правда, правичен третман, реституција, компензација и социјална помош за жртви на кривични дела.²¹

35. Конвенцијата особено го предвидува материјалното право на жртвите на трговија со луѓе на компензација и правен надомест, како и бројните процедурални права неопходни за да се обезбеди пристап до нив. Тие го вклучуваат правото да се биде идентификуван како жртва на трговија со луѓе, да му/и се овозможи период на закрепнување и рефлексивност, дозвола за престој (за да ѝ се овозможи на жртвата да остане во земјата и да бара пристап до правни лекови), и да добие советување, информации, правна помош и бесплатна правна помош. Друго важно процесно право е предвидено со одредбата за неказнување на Конвенцијата (член 26), според која жртвите на трговија со луѓе не смеат да бидат подложени на казни за нивната вмешаност во незаконски активности што биле принудени да ги извршат. Понатаму, Конвенцијата бара од државите-потписнички да овозможат заплenuвање и конфискација на средствата на лицата вклучени во трговија со луѓе, кои може да се искористат за финансирање на државните програми за обесштетување на жртвите.

36. На децата им е потребна посебна поддршка за да пристапат до правни лекови, а најдобриот интерес на детето е примарен во сите дејствија што се однесуваат на децата-жртви на трговија со луѓе. Назначувањето законски старатели кои ќе ги застапуваат децата без придружба или разделените деца од семејствата игра клучна улога во овозможувањето на децата-жртви на трговија со луѓе да пристапат до правдата и правните лекови. Понатаму,

¹⁸Рехабилитацијата вклучува медицинска и психолошка грижа, правни и социјални услуги, прифатилиште, советување и лингвистичка поддршка, независно од капацитетот или подготвеноста на жртвите да соработуваат во судските постапки.

¹⁹Сатисфакцијата вклучува ефективни мерки насочени кон прекин на континуираните прекршувања; проверка на фактите и целосното и јавно обелоденување на вистината до степен до кој таквото откривање не предизвикува дополнителна штета или загрозување на безбедноста, приватноста и другите интереси на жртвите на нивните семејства; официјална изјава или судска одлука со која се враќа достоинството, угледот и правата на жртвата; јавно извинување; судска и управна санкција против сторителите.

²⁰Гаранциите за неповторување вклучуваат обезбедување на ефективна истрага, кривично гонење и санкционирање на сторителите на трговија со луѓе; сите мерки неопходни за заштита на жртвите од повторна трговија со луѓе; обезбедување или унапредување на обуката на релевантните службеници; унапредување на независноста на судството; модифицирање на практиките кои предизвикуваат, одржуваат или промовираат толеранција кон трговијата со луѓе, вклучително и родова дискриминација и ситуации на конфликт и постконфликт; ефикасно справување со основните причини за трговија со луѓе; промовирање на кодексите на однесување и етичките норми за јавните и приватните актери; заштита на правните, медицинските и другите професионалци и бранители на човековите права кои им помагаат на жртвите.

²¹Декларација на Обединетите нации за основните принципи на правдата за жртвите на кривични дела и злоупотреба на власта, усвоена со резолуција 40/34 на Генералното собрание од 29 ноември 1985 година, достапна на: https://www.unicef-irc.org/portfolios/documents/472_un-declaration-crime.htm

олеснувањето на обединувањето на семејството може да биде важен елемент на реституцијата.²²

37. Граѓанското општество, како што се невладините организации, синдикатите, организациите од дијаспората и организациите на работодавачи, играат клучна улога во овозможувањето на жртвите на ТЛ да бараат компензација и други правни лекови.²³ Во овој контекст, треба да се упатат на меѓународните проекти КОМП.АКТ – Европска акција за компензација за жртви на трговија со луѓе [COMP.ACT - European Action on Compensation for Trafficked Persons]²⁴ и Конечно правда - Европска акција за компензација на жртвите на кривични дела [Justice at Last - European Action for Compensation of Victims of Crime]²⁵ кои имаат за цел да го подобрат пристапот до обесштетување на жртвите на трговија со луѓе.

38. Приватниот сектор, исто така, треба да игра улога во овозможувањето пристап, како и обезбедувањето на правни лекови за жртвите на трговија со луѓе, во согласност со Рамката на ОН „Заштити, почитувај и лекувај“ и Водечките принципи на Обединетите нации за бизнис и човекови права.²⁶ Улогата на бизнисите вклучува чекори во насока на обезбедување на гаранција дека во нивните ланци на снабдување нема работна сила која е жртва на трговија со луѓе, како и усвојување и спроведување на мерки за олеснување на пристапот до правни лекови за жртвите за секаква настаната штета. Понатаму, бизнисите имаат потенцијал да им помогнат на тргуваните лица да ја вратат својата економска автономија.²⁷ Затоа, државите треба да се погрижат бизнисите и претпријатијата вмешани во трговијата со луѓе да може да се повикаат на одговорност и да преземат чекори за намалување на бариерите што би можеле да доведат до блокирање на пристапот до правни лекови.

39. Бидејќи трговијата со луѓе често е транснационален криминал, ефективната меѓународна соработка е суштинска за исполнување на обврските во однос на правото на правда и ефективни правни лекови. Ова ја вклучува соработката за следење и заплена на криминални средства, како и за враќање на конфискуваните приходи заради компензација.

²²УНОДЦ, ИЦАТ тематско списание, Обезбедување на ефективни правни лекови за жртвите на трговија со луѓе, 2016 година, стр. 7-8.

²³ОБСЕ Компензација за тргувани и експлоатирани лица во регионот на ОБСЕ, 2008 година, стр. 48-53.

²⁴<http://www.compactproject.org/>

²⁵<http://lastradainternational.org/about-lsi/projects/justice-at-last>

²⁶Водечки принципи на Обединетите нации за бизнис и човекови права, имплементирање на рамката на ОН „Заштити, почитувај и лекувај“, Дос. А/НRC/17/31 (2011).

²⁷УНОДЦ, ИЦАТ тематско списание, Обезбедување на ефективни правни лекови за жртвите на трговија со луѓе, 2016 година, стр. 8-9.

2. Право на информации (членови 12 и 15)

40. Жртвите кои повеќе не се под контрола на сторителите на трговија со луѓе обично се наоѓаат во позиција на голема несигурност и ранливост. Две вообичаени карактеристики на ситуацијата на жртвите се беспомошноста и покорноста кон сторителите на трговија со луѓе, поради стравот и недостатокот на информации како да се спасат од нивната ситуација. Членот 12, став 1, потстав г, од Конвенцијата предвидува жртвите да добијат советување и информации, особено во однос на нивните законски права и услугите што им се достапни, на јазик што тие го разбираат. Понатаму, во согласност со член 15, став 1, од Конвенцијата, Страните мора да се погрижат дека жртвите имаат пристап, уште од нивниот прв контакт со надлежните органи, па до информациите за релевантните судски и управни постапки, на јазик што може да го разберат.

41. Информациите дека на жртвите на трговија со луѓе мора да им бидат обезбедени се однесуваат на суштинските прашања, вклучително и достапноста на аранжманите за заштита и помош, различните опции кои жртвата ги има на располагање, ризиците со кои што може да се соочат, барањата за легализирање на нивното присуство на територијата на страната потписник, различните можни форми на надомест за правните услуги, начинот на кој што функционира казнено-правниот систем (вклучувајќи ги последиците од истрагата или судењето, должината на судењето, должностите на сведоците, можностите за добивање компензација од лицата прогласени за виновни или од други лица или субјекти, и шансите за целосно и ефективно извршување на пресудата). Информациите и советувањето треба да им овозможат на жртвите да ја проценат нивната ситуација и да направат информиран избор за различните можности дадени на располагање.²⁸

42. Многу жртви не го зборуваат, или едвај го зборуваат јазикот на земјата во која се донесени за експлоатација. Непознавањето на јазикот дополнително ја зголемува нивната изолација и е еден од факторите што ги спречува да ги бараат своите права. Обезбедувањето превод и толкување, онаму каде што е потребно, е суштинска мерка за гарантирање на пристап до правата, што е предуслов за пристап до правда. ГРЕТА ја нагласи потребата од обезбедување на достапност, квалитет и независност на толкувачите.²⁹

43. Согласно член 122, став 2, од Законот за странци на Северна Македонија, жртвите на трговија со луѓе се информираат на јазик што го разбираат за нивните права, за соодветните судски и управни постапки и можноста и постапката за нивно враќање во земјата на потекло или издавање на дозвола за привремен престој. Според СОП за постапување со жртви на трговија со луѓе (ревидиран во ноември 2018 година), штом ќе се идентификуваат потенцијалните жртви на трговија со луѓе, полициските службеници од Полициската единица за борба против ТЛ и криумчарење на мигранти, надлежни службеници од центрите за социјална работа, Управата на НМУ, МТСП, трудовите инспектори или членовите на мобилните тимови за идентификација на ранливи лица, вклучително и жртви на трговија со луѓе треба да им обезбедат информации на јасен, професионален и трпелив начин (види став 152). Во пракса, потенцијалните жртви на трговија со луѓе обично добиваат информации уште од најраната фаза на нивното откривање преку мобилните тимови. Формално идентификуваните жртви прво усно се информираат за нивните права од страна на полициските службеници од Полициската единица за борба против трговија со луѓе и криумчарење мигранти, а подоцна и од персоналот на државното прифатилиште.

²⁸Види Извештај за објаснување на Конвенцијата, ставови 160-162.

²⁹Види 8-ми генерален извештај за активностите на ГРЕТА, ставови 168-169.

44. Согласно член 122, став 1, од Законот за странци, во периодот на закрепнување и рефлексија, жртвите имаат право на превод и толкување. Меѓутоа, оваа одредба не секогаш се спроведува поради недостигот на преведувачи и толкувачи за некои јазици, како и поради недостигот на државни средства наменети за оваа намена. Во пракса, властите бараат поддршка од невладини организации (особено Ла Страда/Отворена порта и МЗМП) или меѓународни организации, како што е ИОМ, кои обезбедуваат преведувач/толкувач или финансиски средства за ангажирање на преведувач/толкувач. На пример, во тајванскиот случај споменат во став 99, толкувањето беше обезбедено од Ла Страда/Отворена порта.

45. Подготвени се неколку информативни материјали за правата на жртвите на трговија со луѓе (на македонски, албански, турски и ромски) и дистрибуирани се до надлежните органи. Сепак, тие не се достапни во сите полициски станици и не се користат од сите професионалци од првите линии кои можат да дојдат во контакт со жртвите на ТЛ, како што се трудовите инспектори. Властите на Северна Македонија посочија во нивните коментари на нацрт-извештајот на ГРЕТА, дека се подготвуваат дополнителни информативни материјали за правата на жртвите на трговија со луѓе и достапните услуги и истите ќе бидат преведени на голем број странски јазици и ќе бидат достапни на интернет, како и на полициските службеници, обвинителите, судиите, членовите на мобилните тимови, социјалните работници, трудовите инспектори, Прифатниот центар за странци, двата транзитни центри за мигранти, и државното прифатилиште за жртви на трговија со луѓе. **ГРЕТА би сакала да биде информирана за постигнатиот напредок во овој поглед.**

46. Жртвите на трговија со луѓе кои учествуваат во кривичната постапка се информирани од страна на јавниот обвинител за нивните права како оштетени и имаат право на толкување согласно член 57 од Законот за кривична постапка (ЗКП). Толкувањето и преводот треба да ги обезбеди стручно лице од официјалната листа на судски преведувачи/толкувачи. Сепак, ГРЕТА беше информирана дека во некои случаи за време на разговорите на жртвите со јавниот обвинител, толкувањето било обезбедено од страна на полициски службеник.³⁰ Понатаму, на судските рочишта каде жртвата не е повикана да сведочи, државата не обезбедува толкување.

47. Што се однесува до Прифатниот центар за странци што го посети делегацијата на ГРЕТА, толкувачите се обезбедени од страна на меѓународните организации (особено ИОМ), понекогаш преку телефонски или онлајн повици. Невладината организација МЗМП е присутна во прифатниот центар и двата транзитни центри за да им обезбеди на мигрантите информации за постапката за азил. Во центрите има и брошури за постапката за азил на 10 јазици, меѓу кои пашту, урду, фарси, курдски и арапски.

48. ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба да го зајакнат систематското обезбедување на усни и писмени информации за потенцијалните и формално идентификуваните жртви на трговија со луѓе, на јазик што тие можат да го разберат за нивните права, достапните услуги и начинот на пристап до нив, како и импликациите од самата идентификација како жртва на трговија со луѓе. Полициските службеници, обвинителите, судиите, членовите на мобилните тимови, социјалните работници, трудовите инспектори, како и персоналот на Прифатниот центар за странци, транзитните центри за мигранти и државното прифатилиште за жртви на трговија треба да бидат обучени и упатени за соодветниот начин на кој треба на жртвите на ТЛ да им ги објаснат нивните права, земајќи ги предвид нивните когнитивни вештини и психолошка состојба.

³⁰Види Отворена порта/Ла Страда, Следење и евалуација на законите и политиките за дејствување против трговијата со луѓе и нивното донесување во Република Северна Македонија, во 2019 година, стр. 39.

49. Понатаму, ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба да обезбедат достапност на преведувачи за различни јазици, како и да овозможат нивна сензибилизација за прашањето во врска со трговијата со луѓе.

3. Правна помош и бесплатна правна помош (член 15)

50. Членот 15(2) од Конвенцијата ги обврзува Страните во своето домашно законодавство да го предвидат правото на жртвите на трговија со луѓе на правна помош и бесплатна правна помош. Бидејќи судските и управните процедури честопати се многу сложени, неопходна е правна помош за жртвите да можат да ги бараат своите права. Секоја Страна треба да одлучи за условите за добивање таква бесплатна правна помош. Страните мора да го имаат предвид не само членот 15(2) од Конвенцијата, туку и членот 6 од ЕКЧП. Иако членот 6(3)(в) од ЕКЧП предвидува бесплатна помош од назначен адвокат по службена должност само во кривична постапка, судската пракса на Европскиот суд за човекови права³¹ исто така го признава, во одредени околности, правото на бесплатна правна помош во граѓанска материја врз основа на член 6(1) од ЕКЧП. Така, дури и во отсуство на закон со кој се гарантира бесплатната правна помош во граѓанска материја, судовите се тие кои вршат проценка во однос на тоа дали е во интерес на правдата на жалителот кој нема финансиски средства да му се додели бесплатна правна помош доколку не може да си дозволи адвокат.

51. Извештаите на ГРЕТА го нагласуваат значењето на назначување на адвокат веднаш штом постојат разумни основи да се верува дека некое лице е жртва на трговија со луѓе, пред лицето да даде официјална изјава и/или да одлучи дали да соработува со властите. Раниот пристап до правна помош е исто така важен за да им се овозможи на жртвите да преземат граѓански дејствија за компензација и надомест.³²

52. Членот 122 од Законот за странци предвидува за време на периодот на закрепнување и рефлексивна жртвата на трговија со луѓе да има право на правна помош во кривична или друга постапка. Новиот Закон за бесплатна правна помош, кој е на сила од октомври 2019 година, предвидува примарна и секундарна правна поддршка за сите граѓани и жители на Северна Македонија, барателите на азил и лицата кои имаат право на правна помош во согласност со ратификуваните меѓународни договори. Примарна правна помош може да обезбеди овластено службено лице од Министерството за правда, здружение или правна клиника. Се состои од информирање на жртвите за нивните права и помош при барање на секундарна правна помош. Во моментот има 65 лица, со правна обука, овластени да даваат примарна правна помош. Не сите се адвокати регистрирани во Адвокатската комора.

53. Секундарната правна помош го опфаќа застапувањето на корисникот од страна на адвокат во граѓанска и управна постапка, вклучително и за барање надомест, врз основа на средствата со кои располага лицето (членови 13 и 14 од Законот за бесплатна правна помош). Жртвата на трговија со луѓе има право да бара ослободување од плаќање на судски трошоци, за што одлучува првостепениот суд врз основа на финансиската состојба на барателот. За разлика од претходниот Закон за бесплатна правна помош, кој предвидуваше правна помош во сите судски и управни постапки, новиот закон го препушта регулирањето на застапувањето на жртвата на трговија со луѓе во кривичната постапка на Законот за кривична постапка (ЗКП). Иако постојат одредени одредби во ЗКП кои предвидуваат правен советник (членови 53, 54, 55 и 232), тие не се доволно јасни и постојат пропусти во нивната примена во практиката. На пример, согласно

³¹Airey v. Ireland judgment, 9 октомври 1979.

³²8-ми генерален извештај за активностите на ГРЕТА.

член 53 од ЗКП, жртвата на кривичното дело казниво со затвор од најмалку четири години има право на „советник“ платен од државниот буџет пред давањето на исказ, односно изјава или поднесување на имотноправно барање, ако има тешки психофизички оштетувања или потешки последици од кривичното дело. Адвокатите со кои се сретна делегацијата на ГРЕТА изјавија дека не е јасно дали терминот „советник“ вклучува застапување од страна на адвокат. ГРЕТА беше информирана дека во некои случаи социјалните работници со правно искуство биле повикани да дадат правно советување на жртвите според овој член. Од друга страна, согласно член 49 од новиот Закон за бесплатна правна помош, член 8 од претходниот Закон за бесплатна правна помош, кој вклучува жртви на трговија со луѓе во рамките на категоријата на лица кои имаат право на бесплатна правна помош „во сите судски и управни процедури“, сè уште е на сила.

54. Во членот 145 од Законот за правда за децата е пропишано дека правна помош на дете-жртва треба да дава адвокат кој посетувал специјализирана обука за правата на децата. Постои листа на адвокати обучени да постапуваат по случаи во кои се вклучени деца. Адвокатите кои обезбедуваат правна помош на жртвите на ТЛ се определуваат од страна на Министерството за правда или од тој список или од списокот на адвокати за застапување на полнолетни лица, според хронолошки редослед.

55. Според актерите од граѓанското општество, ниту една жртва на трговија со луѓе не добила адвокат на трошок на државата. Претставниците на Министерството за правда со кои се сретна ГРЕТА потврдија дека не добиле никакви барања за бесплатна правна помош во однос на жртва на трговија со луѓе. Жртвите вообичаено ги застапува адвокат кој го плаќа невладината организација Отворена порта/Ла Страда. И невладината организација МЗМП обезбедила правна помош за некои жртви на трговија со луѓе. ГРЕТА беше информирана дека во некои случаи, вклучително и три случаи на ТЛ,³³ судиите им наложиле на обвинетите да ги платат надоместоците на адвокатите што ги застапувале жртвите на кривични дела, но тоа не е доследна практика. Јасно е дека некои жртви на ТЛ не биле застапувани од адвокат во кривичната постапка.³⁴

56. Невладините организации немаат добиено државно финансирање за обезбедување правна помош на жртвите на трговија со луѓе. Во март 2022 година, Министерството за правда објави тендер за невладини организации и правни клиници за обезбедување на примарна правна помош на лицата на кои им е потребна, вклучително и жртвите на трговија со луѓе. Пет невладини организации (Младински културен центар во Битола, Национален ромски центар во Куманово, ЕХО едукативна и хуманитарна организација во Штип, КХАМ во Делчево, ХОПС во Скопје) и две правни клиници (на Правниот факултет на Универзитетот на Југоисточна Европа во Тетово и на Правниот факултет на Универзитетот Гоце Делчев во Штип) се избрани од Министерството за оваа намена; секој од нив ќе добие годишна сума од 150.000 денари (околу 2.500 евра) за давање примарна правна помош.

57. Советот на Европа спроведува проект насловен „Поддршка за подобрен пристап до поквалитетни бесплатни услуги за правна помош во Северна Македонија“, како дел од заедничката програма на ЕУ и Советот на Европа „Хоризонтален инструмент за Западен Балкан и Турција 2019-2022 година“. Проектот е фокусиран на усогласување на законските одредби, јавните политики и практики поврзани со бесплатната правна помош, градењето капацитети за

³³Пресуди КОК 64/19, 19 март 2020 година; КОК 59/18, 15 октомври 2020 година; и КОК 20/18, 05.04.2021 година.

³⁴Види Отворена порта/Ла Страда, Следење и евалуација на законите и јавните политики за акција против трговијата со луѓе и нивното донесување во Република Северна Македонија во 2019 година, стр. 41.

главните актери на теренот и подигањето на свеста кај јавноста.³⁵ Овој проект не се однесува конкретно на жртвите на трговија со луѓе и не е јасно до кој степен тие ќе имаат корист од проектот. Дополнително, Советот на Европа неодамна подготви и дистрибуираше леток за правото на жртвите на трговија со луѓе на правна помош и компензација, како и брошура за правна помош за жртвите на ТЛ.³⁶

58. Што се однесува до обуката на правните професионалци, онлајн курсот на ХЕЛП програмата за борба против ТЛ на Советот на Европа беше следен од страна на адвокатите и студентите по право. Адвокатската комора подготви и водич за адвокати за заштита на жртвите на ТЛ.

59. Во однос на мигрантите во транзит и барателите на азил, во Прифатниот центар за странци се обезбедува бесплатна правна помош од невладините организации МЗМП и Језуитската бегалска служба. МЗМП е присутна и во двата транзитни центри за да ги информира мигрантите за нивните права и да им обезбеди бесплатна правна помош.

60. ГРЕТА истакнува дека пристапот до правна помош е важен за време на истрагата, бидејќи адвокатот може да ѝ помогне на жртвата во подготовката на детална писмена жалба или пријава/поднесок за кривичното дело, што може да го ограничи бројот на испрашувања на жртвата од страна на полицијата. Адвокатот може да ги придружува жртвите за време на полициските разговори и да се погрижи дека се почитуваат нивните процедурални права, помагајќи да се спречи каков било понижувачки третман на жртвата. Понатаму, адвокатот може да ѝ помогне на жртвата да се вклучи во кривичната постапка како оштетена страна и да бара надомест на штета, а исто така може да побара да се замрзне имотот на обвинетиот со цел да се гарантира компензација. ГРЕТА е загрижена поради недостатокот на правна јасност и фактот дека пристапот до бесплатна правна помош за жртвите на ТЛ зависи од доказот за недостиг на финансиски средства за плаќање на адвокат. **ГРЕТА апелира до властите на Северна Македонија да преземат идни чекори со цел да го олеснат и гарантираат пристапот до правда за жртвите на ТЛ, конкретно преку обезбедување дека:**

- законодавството дава јасна основа за обезбедување правна помош веднаш штом има разумни основи да се верува дека некое лице е жртва на трговија со луѓе, пред лицата да одлучат дали сакаат да соработуваат со властите и/или да дадат службена изјава во полиција;
- истражителите и обвинителите ги поучуваат жртвите кога станува збор за нивното право на правно застапување и дека таквото застапување се обезбедува од самиот почеток на кривичната постапка;
- Секторот на Министерството за правда одговорен за бесплатна правна помош е сензибилизиран за важноста на правното застапување на жртвите на ТЛ и презема чекори да ги информира за соодветните процедури и да им овозможи пристап до правна помош;
- се обезбедува соодветно финансирање на специјализираните невладини организации кои обезбедуваат правна помош на жртвите на трговија со луѓе, вклучително и правно застапување во судските постапки.

³⁵ За детали во врска со активностите спроведени во рамките на овој проект, видете Поддршка за подобрен пристап до поквалитетни услуги за бесплатна правна помош во Северна Македонија (coe.int)

³⁶ Достапно на <https://rm.coe.int/-/1680a22606>

4. Психолошка помош (член 12)

61. Трговијата со луѓе и експлоатацијата може да имаат сериозни психолошки и физички последици за жртвите, вклучувајќи проблеми со менталното здравје и губење на самодовербата. Потребна е психолошка помош за да им се помогне на жртвите на трговија со луѓе да ја надминат траумата низ којашто поминале и да постигнат одржливо закрепнување и социјална вклученост. Некои жртви имаат потреба од долгорочна терапија и внимание поради насилството што го претрпеле. За секоја жртва на трговија со луѓе треба да постои клиничка проценка која ќе биде прилагодена на начин на кој ќе вклучи евалуација на нивната особена подготвеност за терапија спроведена од искусен доктор.³⁷

62. Во Северна Македонија, и домашните и странските жртви на трговија со луѓе имаат право на медицинска и психолошка помош согласно член 122, став 1, од Законот за странци и член 66, став 1, од Законот за социјална заштита од 2019 година. Здравственото осигурување на граѓаните на Северна Македонија ги покрива хонорарите на психолозите.³⁸ Оние кои немаат здравствено осигурување имаат право на здравствена заштита согласно член 66 став 1 од Законот за социјална заштита. Условите за давање психолошка помош се детално опишани во СОП.

63. Психолошката помош се обезбедува во државното прифатилиште за жртви на ТЛ од страна на психологот на НВО Отворена порта/Ла Страда (види став 165), кој исто така обезбедува поддршка на жртвите кои не се сместени во прифатилиштето. На жртвите на трговија со луѓе кои учествуваат во кривичната постапка им се обезбедува психо-социјална поддршка од невладините организации и/или социјалните работници пред и за време на сослушувањето.

64. ГРЕТА ги поздравува постоечките аранжмани за пружање психолошка поддршка на жртвите на трговија со луѓе и ги охрабрува властите на Северна Македонија да продолжат со своите напори во овој поглед.

5. Пристап до работа, стручно оспособување и образование (член 12)

65. Членот 12, став 4, од Конвенцијата бара од државите членки да им овозможат на жртвите на трговија со луѓе кои се законски присутни во земјата да имаат пристап до пазарот на трудот, стручната обука и образованието. Важен елемент на закрепнувањето и успешното социјално вклучување на жртвите на трговија со луѓе е нивното економско зајакнување, кое може да се постигне преку вработување, микробизниси и социјални претпријатија.³⁹ ГРЕТА ја нагласи потребата за развој на јавно-приватно партнерство со цел да се создадат соодветни можности за работа на жртвите на трговија со луѓе.⁴⁰

66. Согласно член 10 од Законот за вработување на странски државјани, на жртвите на трговија со луѓе може да им се обезбеди работна дозвола за времетраењето на нивната дозвола за престој. Странските жртви имаат и право на образование во државна образовна установа (член 159 став 8 од Законот за странци).

³⁷ ОБСЕ, Трговија со луѓе која води до тортура и други форми на малтретирање (2013), Виена, стр.115.

³⁸ Член 5 став 15 од Законот за здравствено осигурување.

³⁹ Rebecca Surtees, NEXUS Institute, Re/integration of trafficked persons: supporting economic empowerment, Issue paper No. 4, King Baudouin Foundation (2012).

⁴⁰ 8-ми генерален извештај за активностите на ГРЕТА.

67. Како што е наведено во вториот извештај на ГРЕТА⁴¹ од 2014 година постојат државни програми за помош и поддршка за реинтеграција на малолетните и полнолетните жртви на ТЛ. Овие програми опфаќаат, меѓу другото, услуги за олеснување на пристапот на жртвите до образование и поддршка за вработување, во согласност со планот за реинтеграција подготвен врз основа на проценката на потребите на жртвата. Проценката на потребата се спроведува во соработка со надлежните државни органи (полициски службеници и здравствени работници), мобилни тимови и/или претставници на НВО. Центрите за социјална работа се одговорни за следење на спроведувањето на овие програми во партнерство со други институции на локално ниво и невладини организации.

68. Дополнително, од 2012 година, Отворена порта/Ла страда спроведува програма за дополнителна социјална работа која обезбедува долгорочна поддршка на жртвите на ТЛ. Според извештајот подготвен од Отворена порта/Ла страда,⁴² 168 потенцијални и идентификувани жртви ја искористиле програмата во 2005-2020 година, од кои сите биле од женски пол, а мнозинството биле на возраст од 15 до 17 години. Од овие жртви, 131 биле сместени во прифатилиштето за жртви на ТЛ, 55 жртви добиле поддршка да го продолжат своето образование и стручно оспособување, а две жртви биле запишани на универзитет; 113 жртви не успеале да ја искористат можноста за образование или стручна обука поради краткиот престој во прифатилиштето или поради незаинтересираност. Во извештајот се посочува дека иако многу од жртвите биле реинтегрирани во општеството, имало и случаи кога жртвите биле повторно тргувани.

69. Според актерите на граѓанското општество, горенаведените државни програми не функционираат ефективно поради недостаток на финансиски и технички ресурси за нивна реализација и недоволната вклученост на локалната самоуправа во нивното спроведување.⁴³ Понатаму, жртвите на ТЛ не можат да ги искористат мерките обезбедени преку Националната агенција за вработување, бидејќи Агенцијата не може да гарантира заштита на личните податоци на жртвите. Затоа, по напуштањето на прифатилиштето, многу жртви се соочуваат со невработеност и проблеми да најдат сместување, што ги става во ризик од повторно тргување.⁴⁴

70. ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба да го зајакнат ефективниот пристап до пазарот на труд за жртвите на ТЛ и нивното економско и социјално вклучување преку обезбедување на стручна обука и вработување, подигање на свеста кај работодавачите и промоција на микро-бизнисите, социјалните претпријатија и јавно-приватните партнерства, вклучително и преку сигурни програми за вработување поддржани од државата, со цел да се создадат соодветни работни можности за жртвите на трговија со луѓе.

6. Компензација (член 15)

71. Членот 15(3) од Конвенцијата го утврдува правото на жртвите на компензација. Компензацијата е парична и покрива и материјална повреда (како што се трошоците за медицински третман) и нематеријална штета (преживевани страдања). Сепак, иако трговецот со

⁴¹Види втор извештај на ГРЕТА, ставови 114 и 119.

⁴²Отворена порта/Ла Страда, Предизвици во идентификацијата, заштитата и реинтеграцијата на жртвите на трговија со луѓе, 2000-2020 година.

⁴³ Види исто, страници 29 и 30; Елена Петреска, Евалуација на имплементацијата на Националната стратегија и Националниот акциски план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2017-2020 година, јули 2020 година, стр. 36-37.

⁴⁴Види Отворена порта/Ла страда, Предизвици во идентификацијата, заштитата и реинтеграцијата на жртвите на трговија со луѓе, 2000-2020, стр. 30.

луѓе е тој што е одговорен за обесштетување на жртвата, во практиката ретко постои целосна компензација без разлика дали трговецот не бил пронајден, исчезнал или прогласил банкрот. Според тоа, член 15(4) бара Страните да преземат чекори за да гарантираат обесштетување на жртвите. Средствата за гарантирање на компензацијата им се препуштени на Страните, кои се одговорни за воспоставување на правната основа за компензација, административната рамка и оперативните аранжмани од програмите за компензација. Во врска со ова, Членот 15(4) предлага формирање на фонд за компензација или воведување мерки или програми за социјална помош и социјална интеграција на жртвите кои би можеле да се финансираат од средства кои потекнуваат од кривични дела. Релевантна во овој поглед е Европската конвенција за компензација на жртвите од насилни кривични дела, според која кога компензацијата не е целосно достапна од други извори, државата ќе придонесе за обесштетување на оние кои претрпеле сериозни телесни повреди или нарушување на здравјето што директно може да се припише на намерното кривично дело со насилство, како и членовите на семејството на лицата кои починале како резултат на такво кривично дело, дури и ако сторителот не може да биде кривично гонет или казнет.

72. Надоместокот исполнува повеќе цели: плаќање на репарација за повреда, загуба или штета предизвикана од сторителот, пристап до правдата, зајакнување на жртвите, како и казнување и одвраќање на сторителите на трговија со луѓе. Како таква, компензацијата игра клучна улога во борбата против трговијата со луѓе, не само како инструмент за ресторативна правда, туку и преку спречување и признавање од страна на државите на кршење на човековите права.

73. Жртвите често ја напуштаат земјата каде што биле експлоатирани на крајот на кривичната постапка. Ова создава пречки за поднесување барање за компензација во парнична постапка, кое дополнително е поврзано со голем број други пречки како што се високите трошоци, недостапноста на бесплатна правна помош и услуги за поддршка на жртвите, како и товарот на докажување на висината на штетата од страна на тужителот. Затоа, државите-членки треба да размислат за усвојување постапка преку која жртвите ќе имаат право да добијат одлука за компензација од сторителот како дел од кривичната постапка во разумен рок.

74. Правната рамка за обесштетување на жртвите на ТЛ од страна на престапниците во Северна Македонија остана непроменета од првата евалуација на ГРЕТА.⁴⁵ Жртвите можат да бараат компензација за материјална и нематеријална штета со приклучување во кривичната постапка како оштетена страна и поднесување барање за надомест на штета (членови 56 и 112 од ЗКП) и/или во парнична постапка (член 114 од ЗКП). Обвинителот има обврска да собира докази во поткрепа на барањето за обесштетување, а за тужбеното барање за компензација одлучува кривичниот суд при донесување на пресудата. За да се поднесе барање за надомест на штета, доволно е усно или писмено да се извести обвинителот или судот за намерата да се бара надомест на штета пред завршувањето на главната расправа (член 379 од ЗКП). Меѓутоа, во некои случаи на ТЛ, жртвите наводно не можеле да поднесат тужбено барање за компензација бидејќи немале адвокати кои би ги застапувале или поради тоа што ниту тие, ниту пак нивните адвокати не биле повикани на главниот распит⁴⁶ и покрај тоа што во согласност со член 348, став

⁴⁵Види втор извештај на ГРЕТА, став 136.

⁴⁶Според извештајот доставен во 2021 година, во два од шест случаи на ТЛ за кои се водела судска постапка во 2019 година, жртвите не можеле да бараат компензација токму поради оваа причина. Отворена порта/Ла Страда, Следење и евалуација на законите и јавните политики за акција против трговијата со луѓе и нивното донесување во Република Северна Македонија во 2019 година, страница 39. Види и УНОДЦ, Експлоатација и злоупотреба: Скалата и опсегот на трговијата со луѓе во Југоисточна Европа, страница 45.

1, од ЗКП “тужителот и оштетената страна и нивните застапници“ треба да бидат повикани на главниот распит.

75. Ако судот донесе пресуда за вина, тој може да одлучи да му наложи на обвинетиот да ја обесштети жртвата или да ја упати жртвата на парнична постапка ако нема доволно докази за да се одлучи за барањето за надоместокот, а собирањето на доказите може значително да ја одложи постапката (член 114 став 2 од ЗКП). Жртвата има право на жалба на одлуката за надомест на штета (член 411 од ЗКП). Доколку обвинетиот биде ослободен од обвиненијата, жртвата може да бара компензација во парнична постапка.

76. ГРЕТА имаше можност да испита 15 случаи каде што беше донесена пресуда за ТЛ од ноември 2017 година (види став 93). Во шест од случаите, жртвата била упатена во граѓански суд, врз основа на оценката дека одлучувањето по барањето за надомест значително ќе ја одолжи кривичната постапка. Во три од овие случаи, жртвите немале адвокат.⁴⁷ Во пет други случаи, жртвата или нивниот адвокат го известиле судот за нивната намера да побараат компензација во парница. Сепак, нема информации дали некоја жртва на трговија со луѓе барала компензација во парница.

77. Се чини дека во практиката жртвите не секогаш добиваат известување со копија од пресудата, дури и кога се приклучуваат на кривичната постапка како оштетена страна. Ова претставува прекршување на член 407, став 5, од ЗКП, кој предвидува дека пресудата на кривичниот суд треба да му се соопшти на оштетениот со упатства за правото на жалба. Во неколку пресуди што ги анализираше ГРЕТА, жртвата/оштетената страна или нивниот адвокат не биле вклучени во списокот на лица кои требало да бидат известени за пресудата и надлежните не дале никакви објаснувања за тоа. Со оглед на тоа што судот не донесува писмена одлука за прием на лице како оштетена странка до добивање на првостепената пресуда, не е јасно дали жртвите кои побарале да се приклучат на кривичната постапка како оштетена странка навистина добиле таков статус.⁴⁸ Само кога жртвата ќе биде препознаена како оштетена странка, таа ќе биде известена за првостепената пресуда и ќе може да поднесе жалба. Затоа, застапувањето на жртвата од страна на адвокат е од клучно значење за да се гарантира дека жртвата е препознаена како оштетена страна и известена за пресудата, што овозможува да се бара надомест на штета пред граѓански суд во законскиот рок.

78. Во три кривични предмети кои ги судеше Основниот кривичен суд Скопје 1 од 2017 година, на жртвите на ТЛ им беше досудена нематеријална штета. Во првиот случај, во јуни 2016 година, една девојка била принудена од жена и маж да дава сексуални услуги за пари. На обвинетите им биле досудени по четири години затвор за ТЛ, а на жртвата и биле доделени 180.000 денари (околу 3.000 евра).⁴⁹ Во вториот случај, една девојка била принудена од нејзината мајка да извршува сексуални дејствија за пари за периодот од крајот на 2015 година до март 2016 година. Мајката е осудена на 12 години затвор за ТЛ, а на жртвата и се доделени 300.000 денари (околу

⁴⁷Види Отворена порта/Ла страда, Следење и евалуација на законите и јавните политики за акција против трговијата со луѓе и нивното донесување во Република Северна Македонија во 2019 година, стр. 41.

⁴⁸Согласно член 56 од ЗКП жртвата „има право да се пријави во полиција или во Јавното обвинителство како оштетена странка до моментот кога ќе биде подигнат обвинителниот акт и да се пријави во судот пред завршувањето на главната расправа. Пријавата на жртвата како оштетена странка ќе се отфрли ако е очигледно неоправдана или ненавремена.“

⁴⁹Пресуда КОК 59/18 донесена на 15 октомври 2020 година и потврдена на 22 февруари 2021 година од апелационен суд.

5.000 евра).⁵⁰ Во третиот случај, девојка била продадена за брак од нејзин братучед за 1.600 евра и успеала да побегне по неколку обиди за силување од страна на човекот што ја купил. Лицето кое ја купило е осудено на четири години затвор за ТЛ⁵¹, а на жртвата и се доделени 300.000 денари.⁵² Судот одлучи дека доколку обвинетиот не го плати надоместот во определен рок, досудениот надомест треба да се врати од парите што се одземени од обвинетиот при претрес на неговата куќа од страна на полицијата (противвредност од 24.600 евра). Во сите три случаи, жртвите беа застапувани од адвокат, а на обвинетите судот им наложил да ги платат трошоците за адвокатите на жртвите.

79. Според информациите доставени до ГРЕТА, не е можно да се бара компензација за сумите на пари што жртвите на сексуална експлоатација се принудени да ги заработат и да ги предадат на сторителите на трговија со луѓе, поради фактот што проституцијата е нелегална во Северна Македонија. Според мислењето на ГРЕТА, да се негира компензацијата на жртвите на сексуална експлоатација од сторителите на трговија со луѓе за загуба на заработка по тој основ би било спротивно на целта и намената на меѓународните инструменти поставени за да обезбедат ефикасна заштита на жртвите на сите форми на трговија со луѓе, особено член 15 од Конвенцијата.

80. Доколку сторителот не ја плати штетата во рокот наведен во пресудата, жртвата може да прибегне кон мерки за извршување. Сепак, ГРЕТА беше информирана дека извршувањето на пресудите е многу голем предизвик поради немањето имот заведен на име на сторителите и честопати неуспешната постапка за продажба на имотите на сторителите, бидејќи купувачите се плашат да ги купат.

81. Членовите 97 до 98-а од КЗ предвидуваат заплена и конфискација на имотот стекнат со или користен за извршување на кривично дело, вклучително и продолжена конфискација на имотот за кој обвинителот треба да обезбеди доволно докази дека постои основано сомневање дека е прибавен преку извршување на одредени кривични дела. Конфискуваниот имот може да се користи за обештетување на жртвите под одредени услови наведени во член 99 од КЗ. Сепак, заплена и конфискацијата на имотот остануваат голем предизвик. Според пресудите што ги анализираше ГРЕТА, судот наредил конфискација на имот само во три случаи на ТЛ.⁵³ Во два случаи во кои сопствениците на локали биле осудени за ТЛ, ниту еден имот не бил конфискуван.⁵⁴ ГРЕТА беше информирана дека во сите случаи полицијата е таа што проверува дали сторителите имаат недвижен имот и банкарски сметки, но обвинителите се колебаат кога станува збор за наредба за започнување на потемелни финансиски истраги на почетокот на истрагата поради ризикот дека осомничените може да откријат дека се предмет на полициска истрага.

82. Согласно член 53 став 3 од ЗКП жртвата на кривично дело за кое е предвидена казна затвор од најмалку четири години има право на надоместок од државен фонд под услови и на начин кој е пропишан со посебен закон, доколку надоместокот не може да се исплати од обвинетиот.

⁵⁰ Пресуда КОК 20/18 изречена на 05 април 2021 година која станала правосилна на непознат датум.

⁵¹ ГРЕТА беше информирана дека братучедот на жртвата бил осуден од судот за малолетници на две години условна затворска казна за ТЛ.

⁵² Пресуда КОК 86/19 изречена на 18 февруари 2020 година и потврдена на 05 октомври 2020 година од апелационен суд.

⁵³ Износ од 24.600 евра, возило и мобилен телефон во две пресуди изречени на 18.02.2020 година (КОК 86/19 и КОК 109/19) и возило, мобилен телефон и лаптоп во пресуда изречена на 20.03.2019 година (КОК 35/15).

⁵⁴ Пресуди КОК 45/15, 28 мај 2018 година и КОК 76/14, 5 ноември 2018 година.

Со цел да се имплементира оваа одредба, Собранието на Северна Македонија во ноември 2022 година го донесе Законот за исплата на паричен надоместок на жртвите од кривични дела со насилство. Нацртот на овој закон го подготви меѓу-дисциплинарна група составена од претставници на државни органи, невладини и меѓународни организации, а беше поддржан од Советот на Европа. ГРЕТА беше информирана дека новиот Закон ќе стапи на сила дури откако ќе се донесат подзаконските прописи и ќе се формира Комисија за државен надоместок. Согласно новиот Закон, опфатот на насилните кривични дела опфаќа трговија со возрасни (т.е. луѓе) и трговија со деца (т.е. малолетници) (што се два посебни члена од КЗ). Жртвите на насилни кривични дела имаат право на државен надоместок за кривични дела извршени на територијата на Северна Македонија, без оглед на статусот на нивниот престој и без разлика дали против сторителот е поведена кривична постапка или дали постојат фактички или правни пречки за водење на кривичната постапка. Злосторството треба да се пријави во полиција или во обвинителство. Видовите на штети кои можат да бидат покриени со државен надомест вклучуваат медицински трошоци, губење на заработка, трошоци за погреб и губење на поддршка (во случај на смрт) и „солидарна помош за последиците од кривичното дело“. За жртвата нема процедурални трошоци и можно е да се побара правна помош за да се бара државен надомест, дури и ако не е задолжително да се има адвокат за таа цел. Законот дозволува максимална исплата од 2.000 евра во денарска противвредност за покривање на медицинските трошоци и максимална исплата од 2.000 евра во денарска противвредност за покривање на загубата на заработка која настанала поради неспособност за работа како резултат на криминал. Доколку кривичното дело предизвикало смрт на жртвата, индиректните жртви (членови на семејството) може да побараат максимален износ од 4.500 евра во денарска противвредност како компензација за губењето на поддршката, како и надоместок за вообичаените трошоци за погреб. Директните и индиректните жртви имаат право и на максимална исплата од 500 евра во денарска противвредност како „солидарна помош за последиците од кривичното дело“. Висината на надоместокот за солидарната помош се определува според тежината на последиците од делото, околностите на случајот и/или видот и тежината на делото. Вкупниот износ на државниот надоместок на жртвата (директен или индиректен) за сите видови штети не може да надмине 5.000 евра во денарска противвредност. За надоместокот треба да одлучува Комисија за државен надоместок составена од пет члена именувани од Владата. Барањата за државен надоместок треба да се достават во писмена форма до Комисијата, во рок од три години од денот на извршувањето на кривичното дело.

83. Како што е наведено во вториот извештај на ГРЕТА,⁵⁵ од 2016 година постои програма што ја води Министерството за правда за обештетување на децата жртви на насилни злосторства, вклучително и трговија со луѓе. ГРЕТА беше информирана дека Министерството за правда издвои 500.000 денари (околу 8.000 евра) за спроведување на оваа програма во 2018 година, по еден милион денари (околу 16.000 евра) во 2019, 2020 и 2021 година, за секоја година, и 3.000.000 денари (приближно 48.000 евра) во 2022 година. На жртвата најпрво треба да ѝ се одобри обештетување од страна на суд и со друга судска одлука треба да се потврди дека жртвата не можела целосно да го врати надоместокот од обвинетиот преку постапката на извршување на пресудите. Министерството за правда е обврзано со досудената сума од судот. Од 2018 година шест деца добиле надомест од Министерството, но само една од нив било жртва на трговија со луѓе, кое добило 900.000 денари (околу 14.400 евра). Малиот број примени барања од страна на Министерството беше објаснето со недоволната информираност за оваа можност на адвокатите, жртвите и нивните законски старатели.

⁵⁵Втор извештај на ГРЕТА, став 138.

84. Според информациите доставени од властите, Академијата за обука на судии и јавни обвинители организира континуирана обука за адвокати, полицајци, обвинители и судии со фокус на правата на жртвите на ТЛ, вклучително и правото на компензација.

85. И покрај тоа што го поздравува усвојувањето на Законот за исплата на паричен надоместок на жртвите на насилни кривични дела и неодамнешните судски одлуки со кои се доделува компензација од сторителите на жртвите на трговија со луѓе, ГРЕТА ги повикува властите на Северна Македонија да направат дополнителни напори за да гарантираат ефективен пристап до обесштетување на жртвите на ТЛ, особено преку:

- гарантирање дека собирањето докази за штетата што ја претрпела жртвата, вклучително и финансиската добивка од експлоатацијата на жртвата или загубата претрпена од жртвата, ќе биде дел од кривичните истраги со цел да се поддржат барањата за обесштетување на суд;

- целосно искористување на законската регулатива за заплена и конфискација на имот за обезбедување на обесштетување на жртвите на ТЛ;

- систематско информирање на жртвите на трговијата со луѓе за нивното право да бараат компензација во кривичната и парничната постапка и за постапката што треба тие да ја водат, и гарантирање дека ќе им се обезбедува ефикасна правна помош, вклучително и правно застапување, уште од раната фаза на постапката со цел остварување на ова право;

- гарантирање дека жртвите на трговија со луѓе можат да добијат одлука за обесштетување од сторителот како дел од кривичната постапка, вклучително и за загубена заработувачка, без оглед на формата на експлоатација, и барање од судовите да наведат, онаму каде што е применливо, зошто не се го разгледувале/доделиле обесштетувањето;

- донесување на потребните законски и административни мерки со цел да се обезбеди ефективна имплементација на Законот за исплата на паричен надоместок на жртвите на насилство без одлагање.

7. Истраги, кривично гонење, санкции и мерки (членови 22, 23 и 27)

86. Една од целите на Конвенцијата е да ја гарантира ефективната истрага и кривичното гонење на ТЛ. Членот 27(1) утврдува дека истрагата или кривичното гонење на кривичните дела за ТЛ не смее да зависи од пријавите на жртвите. Целта е да се избегне сторителите на трговија со луѓе да ги подложуваат жртвите на заплашување за да ги одвратат од пријавите до властите. Согласно член 27(2), ако надлежниот орган до кој е поднесена пријавата одлучи дека тој самиот нема надлежност по тоа прашање, тогаш тој мора без одлагање да ја испрати пријавата до надлежниот орган на страната на чија територија е извршено кривичното дело. Понатаму, според член 27(3), секоја страна ќе им обезбеди на невладините организации и другите здруженија, кои имаат за цел борба против трговијата со луѓе или заштита на човековите права, можност да обезбедат поддршка и/или помош на жртвата (доколку жртвата се согласува) за време на кривичната постапка во врска со кривичното дело трговија со луѓе.

87. Членот 23 бара кривични казни соодветни на сериозноста на кривичните дела кои се „ефективни, пропорционални и разубедувачки“. Понатаму, став 3 од член 23 поставува општа обврска на страните да усвојат соодветни правни инструменти што ќе им овозможат да ги конфискуваат или на друг начин да ги лишат сторителите (на пр. со т.н. „граѓанска“ конфискација) од инструментите и приходите од трговија со луѓе. Со оглед на тоа што трговијата со луѓе е скоро секогаш поврзана со финансиски профит, мерките со кои сторителите се лишуваат од имотот поврзан или стекнат како резултат на кривичното дело се ефективно оружје

против криминалот. Конфискацијата на криминалните средства е клучна за зајакнување на ефектот на казната, како и за обезбедување на исплата на компензација на жртвата. Идентификуваниот, заплениот и конфискуваниот нелегално стекнат профит од трговијата со луѓе треба да се искористи за обесштетување на жртвите на трговија со луѓе, директно или преку фонд за компензација на жртвите.

88. Понатаму, член 22 од Конвенцијата бара од страните да се погрижат дека правните лица можат да бидат одговорни за кривичните дела на трговија со луѓе извршени во нивна корист од кое било физичко лице, постапувајќи или поединечно или како дел од орган на правното лице кое има водечка позиција во правното лице. Одговорноста според овој член може да биде кривична, граѓанска или прекршочна.

89. КЗ на Северна Македонија предвидува минимум четири години затвор за основното дело трговија со луѓе (член 418-а) и минимум осум години затвор за трговија со малолетни лица (член 418-г). Максималната казна за трговија со луѓе и малолетни лица е 15 години затвор. Согласно член 39, став 2, од КЗ, судот треба да ги земе предвид сите околности кои влијаат на природата на казната, односно олеснителните и отежнувачките околности. Членот 40 од КЗ му дозволува на судот да определи казна помала од минималната санкција пропишана со закон доколку постојат олеснителни околности кои ја оправдуваат намалената казна.

90. Членот 418-а, став 3, од КЗ предвидува дека „тој што користи или овозможува на друг користење сексуални услуги или друг вид експлоатација од лица за кои знаел или бил должен да знае дека е жртва на трговија со луѓе ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.“ Членот 418-г, ставови 3 и 4, од КЗ пропишува затвор од најмалку 12 години ако жртвата е помлада од 14 години и затвор од три до осум години ако малолетното лице жртва има 14 или повеќе години (види став 94 и 100). Во своите коментари за нацрт-извештајот на ГРЕТА, властите посочија дека во 2021 година биле поднесени две кривични пријави против две лица врз основа на член 418-г од КЗ.

91. Со членовите 483 до 490 од ЗКП се уредува постапката за спогодување. Договор за спогодување може да се склучи за сите кривични дела, вклучително и ТЛ, и овозможува да се определи санкција пониска од минималната санкција пропишана со закон. Договорот за спогодување треба да ги опфати видот и висината на кое било барање за надомест и треба да го испита судија, кој може да го одбие доколку собраните докази не го оправдуваат изрекувањето на предложената кривична санкција. За пресудата треба да се извести оштетениот, кој може да се жали на истата и да бара обесштетување пред граѓанскиот суд доколку износот на досудениот надомест не е задоволителен. Според обвинителот и судијата со кои ГРЕТА се сретна за време на посетата, спогодувањето за вина не се смета за соодветно за случаите на трговија со луѓе и не се користи за нив.

92. Според официјалната статистика, во 2017 година имало три истраги за ТЛ против три лица, во 2018 година четири истраги против 13 лица, а во 2019 година три истраги против осум лица. Во 2017 година е поднесена една кривична пријава против маж за ТЛ поради принудно питање на момче; во 2018 година имало две кривични пријави против шест лица (четири жени и двајца мажи) за ТЛ за сексуална и трудова експлоатација на три девојчиња; во 2019 година поднесени биле три кривични пријави против шест лица (две жени и четворица мажи) за ТЛ за сексуална експлоатација и принуден брак извршени врз три девојчиња; во 2020 година немало кривична пријава за трговија со луѓе; а во 2021 година се поднесени кривични пријави против три лица (една жена и двајца мажи) за трговија со деца.

93. Помеѓу ноември 2017 и февруари 2022 година, донесени се пресуди за 15 предмети за трговија со луѓе од страна на Основниот кривичен суд Скопје 1, кој останува единствениот кривичен суд што суди случаи на трговија со луѓе. Сите, освен две од пресудите биле правосилни. Сите случаи се однесувале на трговија со луѓе со цел сексуална експлоатација и/или принуден брак. Три случаи се однесувале на трговија со странски жени со цел сексуална експлоатација, за што обвинетите биле осудени на условни казни.⁵⁶ Останатите 12 случаи се однесувале на трговија со деца. Три случаи кога на жртвите им бил доделен надоместок од страна на кривичниот суд веќе се опишани во став 78: во два од овие случаи четворица обвинети беа осудени на по четири години затвор, а во еден случај обвинетиот (мајката на жртвата) беше осудена на 12 години затвор. Во другите случаи, санкциите наметнати од Судот вклучуваа затвор од четири до 11 години. Во некои од овие случаи, земајќи го признавањето на вината како олеснителна околност, Судот донел казни кои се поблаги од пропишаната минимална казна, а во други случаи Судот ја намалил казната, без никакви олеснителни околности.⁵⁷

94. Се повикува на случај кој ги илустрира добрите практики и недостатоците во постапувањето со случаите на трговија со луѓе од страна на Судот:

Случај „X“.

-**Суд:** Основен кривичен суд Скопје 1

-**Датум и број на пресуда:** 12 септември 2018 година, КОК 52/18

-**Датум на обвинение:** 19 јули 2018 година

-**Времетраење на главниот претрес:** 1 месец и 23 дена од обвинителниот акт до првостепената пресуда и 6 месеци и 24 дена од обвинението до пресудата на апелациониот суд.

-**Жртва:** Дете (девојче, 12 години)

-**Обвинети:** Првообвинетата е македонска државјанка Ромка, додека второ и третообвинетите се македонски државјани со турско потекло.

Вид на експлоатација: ТЛ заради сексуална експлоатација и принуден брак. Оштетената на 08 декември 2017 година побегнала од дом за деца и со измама била однесена во куќата на првообвинетата, која за пари ја принудила на сексуални односи со различни мажи, при што примила вкупна исплата од 12.000 денари (околу 200 евра). Потоа, првообвинетата го однел девојчето во куќата на нејзиниот невенчан сопруг (второобвинетиот) каде што останала 10 дена, при што повеќепати била сексуално злоставувана и принудена да ја чисти куќата. Второобвинетиот му се јавил на својот внук (третообвинетиот) кој дошол во куќата и исто така го натерал девојчето на сексуален однос и подоцна го однел на друга локација за да ја понуди на потенцијални клиенти. Првообвинетата потоа со такси ја однел жртвата во друг град и ја принудил да му дава сексуални услуги на таксистот. Кога жртвата се обидела да побегне, првообвинетата ја претепала и ја горела со цигари. На 27 јануари 2018 година, првообвинетата организирила принуден брак на жртвата со маж за надомест од 50 евра. Во меѓувреме, првообвинетата продолжила да ја тера жртвата да има сексуални односи со различни мажи во нивните возила. Откако дознала дека жртвата е бремена, првообвинетата

⁵⁶Пресуди КОК 67/15, 14 декември 2017 година; КОК 45/15, 28 мај 2018 година; и КОК 76/14, 05 ноември 2018 година.

⁵⁷ Види Отворена порта/Ла Страда, Следење и евалуација на законите и јавните политики за акција против трговијата со луѓе и нивното донесување во Република Северна Македонија во 2019 година, стр. 40 - 41.

на 06 февруари 2018 година ја однела на автобуска станица и ѝ купила билет за да патува во друг град за да абортира, заканувајќи ѝ се дека ќе го уништи нејзиниот живот и животот на нејзиното семејство доколку се осуди да ја пријави во полиција. Жртвата отишла во невладината организација, која го известила Центарот за социјална работа. Жртвата абортирала во медицински центар, каде што било утврдено дека има повеќе телесни повреди како резултат на тепањето и принудниот сексуален однос.

Казни: Првообвинетата е осудена на 13 години затвор за трговија со малолетни лица (член 418-г ст.2 од КЗ), додека второ и третообвинетиот се осудени на по 12 години затвор за користење сексуални услуги од малолетно лице жртва на трговија со луѓе помлади од 14 години (член 418-г, ст. 4, од КЗ). Првостепената пресуда Апелациониот суд ја преиначи само во однос на казната, по жалба на Јавното обвинителство, во смисла дека на првообвинетата му е зголемена казната затвор на 17 години, а на второ и третообвинетиот казните се зголемени на по 14 години затвор (пресуда КОК 3 6/19, 11 февруари 2019 година). Врз основа на членовите 102 и 105 од ЗКП, на сите обвинети им била изречена парична казна од 3.000 денари и трошоците за кривичната постапка (вклучувајќи и за адвокатите доделени по службена должност).

Правна помош: Жртвата имала правен бранител (полномошник) кој, според информациите на обвинителот кој го води случајот, бил платен од државата.

Надомест: Во кривичната постапка не е поднесено барање за обесштетување.

Добри практики:

о Жртвата добила медицинска и психолошка поддршка од НВО Отворена порта/Ла Страда. Прво извесно време била лекувана во болница, а потоа однесена во прифатилиштето за жртви на ТЛ.

о Обвинителот задолжен за случајот бил искусен во справувањето со случаите на трговија со луѓе.

о Првиот состанок со обвинителот се случил три месеци откако жртвата добила медицинска и психолошка помош и таа се чувствувала подготвена да разговара со властите. Средбата се одржала во прифатилиштето за жртви на ТЛ во присуство на законскиот старател на жртвата, адвокат и член на персоналот на невладината организација со која имала воспоставено силна врска. Вториот разговор со обвинителот бил извршен во Јавното обвинителство и бил снимен, но снимката не била слушната во текот на судењето, бидејќи сите обвинети ја признале вината.

о Со оглед на сериозноста на случајот, барањето на бранителот за склучување на спогодба било одбиено од страна на обвинителот (види став 91).

о На сторителите им биле изречени казни сразмерни на тежината на делото.

о Брзо биле донесени првостепените и апелационите пресуди.

Недостатоци:

о Вториот разговор со јавниот обвинител не е направен во просторија специјално приспособена за разговор со деца жртви на кривични дела.

о Јавноста не била исклучена од судењето.

о Објавената пресуда не била целосно анонимизирана; целото име на детето било оставено во неколку ставови.

95. ГРЕТА била информирана за тековната истрага против маж кој наводно принудил на проституција неколку жени, меѓу кои и македонски, руски, украински и српски државјанки, во

неговиот ноќен клуб во Гостивар, како и во Тетово и други места во периодот од март 2021 до март 2022 година преку закани, насилство и злоупотреба на нивната ранливост.⁵⁸

96. Иако ЗКП дозволува употреба на специјални истражни техники во случаите на ТЛ, вклучително и следење на комуникацијата, тајно следење и употреба на лица со прикриен идентитет (член 253 од ЗКП) во пракса главниот доказ во кривичното гонење на случаите на ТЛ останува сведочењето на жртвите, бидејќи органите на прогонот немаат технички, кадровски и институционални капацитети за собирање докази преку употребата на овие техники.⁵⁹ Ова значително го ограничува капацитетот на полицијата да ја истражува ТЛ, особено кога е извршена од организирани криминални групи или преку употреба на информациско-комуникациска технологија. ГРЕТА забележува дека многу потенцијални жртви на трговија со луѓе откриени од мобилните тимови не можеле да бидат идентификувани како жртви и дека осомничените не биле кривично гонети за ТЛ, бидејќи постапките се градат исклучиво врз основа на сведочењето на жртвата, што врши огромен притисок врз жртвата, која е често ранлива, а веројатно и трауматизирана. ГРЕТА била информирана за неколку случаи кога потенцијалните жртви го смениле сведочењето пред обвинителот од различни причини (на пр. страв од одмазда, недостаток на заштита и помош, желбата на мигрантите да ја напуштат земјата што е можно поскоро), што довело до тоа да не се покрене кривично гонење против осомничените или нивно кривично гонење да се однесува на полесни кривични дела.⁶⁰

97. На правните лица кои ќе бидат прогласени за кривично одговорни за кривично дело трговија со луѓе им следува глоба до 60 милиони денари (околу 960.000 евра), која може да биде придружена со други санкции, вклучително и исклучување од јавни набавки, забрана за вршење на одредена дејност и распуштање.⁶¹ Во период за кој се изработува извештајот ниту едно правно лице не било осудено за ТЛ. Од пресудите што ги анализираше ГРЕТА, јасно е дека баровите, ноќните клубови, хотелите и рестораните се користат во Северна Македонија за сексуална експлоатација на жртвите. Меѓутоа, освен во два случаи⁶², сопствениците или управителите на таквите места не биле осудени за ТЛ. Ниту еден бизнис што се користи за сексуална експлоатација на жртви не е затворен, дури и во двата случаи кога сопствениците биле осудени за ТЛ. Згора на тоа, не биле изречени никакви казни ниту пак некакви придружни наредби за времена или трајна забрана за ангажирање во каква било активност врз правното лице, и покрај тоа што нивната вклученост била јасно предочена во некои пресуди.⁶³ ГРЕТА

⁵⁸ Обвинителството отвори истрага: Лице подведувало девојки на проституција, меѓу нив и Русинки, Украинки и Србинки (360stepeni.mk) (на македонски).

⁵⁹ Види Омбудсман – Национален известувач за ТЛ и илегална миграција, Извештај за предизвиците во процесот на идентификација на жртвите на трговија со луѓе, декември 2020 година, стр. 21.

⁶⁰ На пример, ГРЕТА беше информирана за случајот на две сириски момчиња откриени во ноември 2021 година од полицијата. Според кумановскиот мобилен тим, момчињата неколку пати биле продавани и сексуално експлоатирани. Сепак, децата го смениле исказот пред обвинителот, веројатно за да можат да го продолжат патувањето кон земјите на ЕУ, а осомничените биле обвинети само за криумчарење мигранти.

⁶¹ Членови 96б, 418а, став 6 и 418г, став 9, од КЗ.

⁶² Пресуди КОК 45/15, 28 мај 2018 година и 76/14, 5 ноември 2018 година

⁶³ На пример, во една од пресудите (КОК 67/15 од 14 декември 2017 година) се наведува дека обвинетиот ја купил жртвата од сопственикот на ноќниот клуб „П“ и употребил сила за да ја искористува при проституција во нерегистрираниот ноќен клуб „М“. Обвинетиот ги транспортирал жртвите во во автомобил кон нерегистрирано место, каде жртвата работела како танчерка, била присилена да дава сексуални услуги во хотел, и била заклучена во соба над ноќниот клуб. Во друг случај, (пресуда КОК 76/14 од 5 ноември 2018), обвинетиот купил женско лице од сопственик на ноќен клуб „Б“, и уште една од сопственик на ноќен клуб „Е“, и ги донел во ноќен клуб „Н“, каде им го ограничил движењето и ги присилил на проституција.

истакнува дека утврдувањето на одговорност на правното лице и наметнувањето на соодветни санкции е клучно за борбата против ТЛ.

98. Понатаму, освен случајот опишан во став 94, нема индикации дека лицата кои користеле услуги на жртвите биле осудени за ТЛ. ГРЕТА ја нагласува важноста од утврдување кривична одговорност на корисниците на услугите на жртвите на ТЛ.

99. Во мај 2021 година, откриен е голем случај на ТЛ во кој се вклучени 39 лица (35 мажи и четири жени) кои биле регрутирани во Тајван и пристигнале во Северна Македонија со туристички визи.⁶⁴ Тие биле заклучени во куќа, нивните патни исправи и мобилни телефони им биле одземени и тие биле принудени да упатуваат лажни повици до луѓе во Тајван, преправајќи се дека се осигурителни, банкарски, поштенски или полициски службеници, пристапувајќи до нивните банкарски податоци и подигајќи пари. По дојава од тајванските власти во ноември 2020 година, властите на Северна Македонија го истражиле случајот, уапсиле девет осомничени и идентификувале 39 лица како жртви на ТЛ заради трудова експлоатација. И жртвите и осомничените беа вратени во Тајван еден месец подоцна, откако беа интервјуирани од тајвански официјални лица кои отпатуваа во Северна Македонија. Во нивните коментари за нацрт-извештајот на ГРЕТА, властите на Северна Македонија посочија дека не направиле формална проценка на ризикот пред враќањето на жртвите во Тајван (во овој поглед, види став 161, 3-та точка), но тие ги информирале Тајванските власти за утврдената идентификација на 39 лица како жртви на ТЛ и добиле усно уверување дека ќе бидат третирани како жртви на ТЛ во Тајван. Невладина организација во Тајван, наводно, им дала на жртвите информации за услугите кои би можеле да ги искористат по нивното враќање во Тајван.⁶⁵ Сепак, сите лица кои биле вратени во Тајван, вклучувајќи ги и жртвите, наводно биле обвинети за измама во Тајван.

100. ГРЕТА била информирана за случајот со деветгодишното момче чија мајка и очувот го принудиле да питачи преку насилство и лишување од храна. На 14 септември 2021 година, момчето се пожалило на вработени во угостителска установа кои го однеле во болница.⁶⁶ Во моментот на евалуациската посета, родителите биле во притвор и против нив било покренато обвинение за трговија со деца. Претставниците на правосудните органи со кои се сретна ГРЕТА изјавија дека во повеќето случаи децата питачат за да го издржуваат своето семејство, што не се смета за експлоатација на малолетни лица. Иако некои родители се кривично гонети за кривично дело запуштање и малтретирање на дете (член 201 од КЗ), кој го опфаќа и делото на наведување дете на питачење, обвинителите не сакаат да ги гонат родителите за принудно питачење.

101. Присилниот брак е споменат како форма на експлоатација во членовите 418-а (трговија со луѓе) и 418-г (трговија со малолетни лица) од КЗ. Сепак, тоа се гони како трговија со луѓе само ако се случила или е ветена готовинска трансакција (види став 94 за случај на ТЛ со цел принуден брак). Во спротивно, полнолетното лице кое склучило брак со детето и законските застапници на детето кои го дозволиле бракот може бидат предмет на кривично гонење според член 197 од КЗ доколку малолетното лице е на возраст меѓу 14 и 18 години. Доколку малолетното лице е под 14 години, сторителите може да се судат за полов напад врз малолетно лице согласно членовите 188 и 189 од КЗ. Властите не дадоа никакви статистички податоци за примената на овие членови. Во времето на посетата на ГРЕТА, имаше неколку тековни случаи кои се однесуваа на детски бракови, но не беше јасно дали тие биле кривично гонети како ТЛ и не се дадени

⁶⁴ Полиција во Северна Македонија разби тајвански криминален синџир – ЕјБиСи Њуз (go.com)

⁶⁵ УНОДЦ, Експлоатација и злоупотреба: Размерот и обемот на трговијата со луѓе во Југоисточна Европа, страница 63.

⁶⁶ Мајка и очув осомничени за трговија на деветогодишно момче (makfax.com.mk) (на македонски јазик).

дополнителни информации за овие случаи. Според невладините организации со кои претставниците на ГРЕТА се сретнаа за време на посетата, постојат континуирани стереотипи за детските бракови во ромските заедници кои се третираат како дел од ромските традиции.

102. Што се однесува до должината на кривичната постапка, во 12 случаи на трговија со луѓе што ги анализираше ГРЕТА (види став 93), времето помеѓу обвинението и првостепената пресуда варираше помеѓу 1 месец и 23 дена и 5 години, 4 месеци и 8 дена, просечното времетраење било 587 дена. Во шест случаи на трговија со деца постоела пресуда на апелациониот суд, која била донесена во просек 546 дена по обвинението. Што се однесува до времето поминато од откривањето на децата-жртви до објавувањето на обвинителниот акт, тоа било помалку од шест месеци, освен во три случаи⁶⁷ каде што било околу две години.

103. ГРЕТА ги поздравува напорите направени од властите за надминување на недостатоците во истрагата и кривичното гонење на кривичните дела на трговија со луѓе, особено формирањето на Национална единица за сузбивање на криумчарење на мигранти и трговија со луѓе (Task Force), која се чини дека ја подобрила координацијата и соработка меѓу полицијата и Обвинителството во борбата против трговијата со луѓе. Понатаму, има зголемување на бројот на пресуди во однос на претходниот период на евалуација⁶⁸ и во некои случаи наведени во ставовите 78 и 94 на сторителите им биле изречени казни сразмерни на тежината на делото. ГРЕТА, исто така, го поздравува фактот што постапката за спогодување не се применува во случаите на ТЛ. Сепак, ГРЕТА забележува дека во поголемиот број на случаи на трговија со малолетни лица (7 од 12) и во сите случаи на трговија со полнолетни лица кои ги разгледала ГРЕТА, казните биле значително под законскиот минимум, што го наметнува прашањето дали може да се сметаат за ефективни, пропорционални и разубедувачки во рамките на значењето од член 23 од Конвенцијата.

104. ГРЕТА ги повикува властите на Северна Македонија да преземат дополнителни мерки за зајакнување на кривично-правниот одговор на трговијата со луѓе, вклучително и преку:

- гарантирање дека сите кривични дела за трговија со луѓе, вклучително и трговија со луѓе со цел трудова експлоатација и присилно питачење, се истражени проактивно и навремено, без разлика дали е поднесена пријава за кривичното дело или не, користејќи ги сите можни докази, вклучително и доказите собрани преку посебни истражни мерки, финансиски докази, документи и дигитални докази, со цел помалку да се потпира [обвинението] на сведочењето на жртвите;

- разгледување на ефективноста на законските одредби за корпоративна одговорност во однос на кривичните дела за трговија со луѓе, испитување на причините зошто ниту едно правно лице не е кривично гонето и казнето за дела поврзани со трговијата со луѓе и, во светло на тие наоди, преземање мерки за да се обезбеди дека правните лица во пракса кривично ќе одговораат;

- зајакнување на човечките, финансиските и техничките капацитети на органите на прогонот за проактивна истрага на кривичните дела на трговија со луѓе и користење на специјални истражни техники.

105. Понатаму, ГРЕТА смета дека националните власти треба:

⁶⁷ Пресуди КОК 66/16, 16 декември 2019 година; КОК 59/18, 15 октомври 2020 година; КОК 20/18, 05 април 2021 година.

⁶⁸ Според вториот извештај на ГРЕТА (став 160), во периодот 2013-2016 година имало 10 пресуди за кривично дело ТЛ, додека во периодот 2018-2021 година имало 14 пресуди.

- да ги интензивираат нивните напори за навремено идентификување и заплenuвање на имот стекнат од трговија со луѓе и негово конфискување;
- дополнително да ги сензибилизираат обвинителите и судиите за правата на жртвите на трговија со луѓе и да поттикнат развојот на специјализација меѓу обвинителите и судиите за случаите на трговија со луѓе;
- гарантирање дека должината на судските постапки во случаите на трговија со луѓе е разумна, во согласност со судската пракса на Европскиот суд за човекови права (поврзана со член 6, став 1 од ЕКЧП) и стандардите утврдени со Европска комисија за ефикасност на правдата (ЦЕПЕЈ).⁶⁹

8. Одредба за неказнување (член 26)

106. Согласно член 26 од Конвенцијата, страните мора да обезбедат можност да не се изрекуваат казни за жртвите на ТЛ за нивна вмешаност во незаконски активности, до степенот до кој тие биле принудени на тоа. Како што претходно беше нагласено од ГРЕТА, криминализацијата на жртвите на ТЛ не само што е во спротивност со обврската на државата да обезбедува услуги и помош на жртвите, туку и ги обесхрабрува жртвите да им пристапат и да соработуваат со органите на прогонот, а со тоа влијае врз обврската на државата да ги истражи и гони одговорните за ТЛ.⁷⁰ Понатаму, ГРЕТА забележа дека отсуството на конкретна одредба за неказнување на жртвите на трговија со луѓе повлекува ризик од различен третман, во зависност од обвинителот надлежен за случајот.

107. На 31 декември 2018 година, КЗ на Северна Македонија беше изменет и беше вградена конкретна одредба за неказнување на жртвите на трговија со луѓе за незаконски дејствија што биле принудени да ги прават додека биле тргувани, во членот 418-а (трговија со луѓе) и член 418-г (трговија со малолетни лица). Во 2019 година, ОБСЕ, во соработка со Академијата за судии и јавни обвинители, обезбеди обука за вкупно 70 претставници на судството, обвинителството, полицијата, социјалните служби и невладините организации за примена на одредбата за неказнување. Во 2020 година, ОБСЕ, исто така, им помогна на властите во развојот на насоките за примена на принципот за неказнување⁷¹ за полициските службеници, обвинителите и судиите. Во упатствата се нагласува дека одредбата за неказнување се применува и за кривични дела и за прекршоци.

108. Според Јавното обвинителство, не е покренато обвинение против ниту една жртва на ТЛ. Сепак, ГРЕТА забележува дека неуспехот да се идентификуваат жртвите на ТЛ меѓу жените кои даваат сексуални услуги во баровите и ноќните клубови, како и странските државјани кои нередовно работат во градежништвото, земјоделството и угостителството, резултира со наметнување прекршочни санкции и депортација, спротивно на одредбата за неказнување (види став 148 и 155). Во овој контекст, ГРЕТА нагласува дека одредбата за неказнување треба да може да се примени на сите незаконски дејствија што жртвите на ТЛ биле принудени да ги извршат, вклучително и прекршоци и прекршоците поврзани со имиграцијата.

⁶⁹<https://rm.coe.int/cepej-2018-26-en-rapport-calvez-regis-en-length-of-court-proceedings-e/16808ffc7b>

⁷⁰Види втор општ извештај на ГРЕТА, став 58.

⁷¹Достапно на <http://nacionalnakomisija.gov.mk/wp-content/uploads/2020/04/450130-MK.pdf> (на македонски)

109. ГРЕТА го поздравува усвојувањето на конкретна законска одредба и насоки за неказнување на жртвите на ТЛ за нивна вмешаност во незаконски активности, до степенот до кој тие биле принудени на тоа, и смета дека властите на Северна Македонија треба да обезбедат нивна ефективна имплементација во пракса, посветувајќи особено внимание на странците кои би можеле да бидат жртви на сексуална или трудова експлоатација, преку обезбедување систематска и континуирана обука за полицајци, обвинители, судии, адвокати и други релевантни професионалци.

9. Заштита на жртвите и сведоците (членови 28 и 30)

110. Според член 28 од Конвенцијата, страните мора да ги преземат неопходните мерки за да обезбедат ефикасна и соодветна заштита од потенцијална одмазда или заплашување на жртвите и сведоците на трговијата со луѓе, како и на членовите на граѓанските организации кои ги поддржуваат жртвите во текот на кривичната постапка и, онаму каде што е соодветно, на членовите на семејствата на жртвите. Заплашувањето на жртвите и сведоците речиси секогаш има за цел да ги потисне доказите против обвинетите. Ефективната заштита може да биде од различни видови (физичка заштита, релокација, промена на идентитетот...) и зависи од проценката на ризиците со кои се соочуваат жртвите и сведоците. Дополнително, член 28(3) предвидува дека на детето-жртва ќе му се обезбедат посебни мерки за заштита, земајќи го предвид најдобриот интерес на детето. Во однос на периодот во кој треба да се обезбедат мерките за заштита, Конвенцијата е насочена кон периодот на истрага и за време на постапката или на периодот што следи по нив, но таа листа не е исцрпна. Периодот во кој треба да се обезбедат заштитни мерки зависи од законите за засегнатите лица. Освен тоа, бидејќи трговијата со луѓе често е меѓународна, а некои земји се мали, член 28(5) ги охрабрува Страните да склучат договори или аранжмани со други земји за да го применат членот 28.

111. Понатаму, членот 30 од Конвенцијата бара од Страните да ја приспособат својата судска постапка за да ја заштитат приватноста на жртвите и да ја гарантираат нивната безбедност, вклучително и посебните мерки за заштита за децата-жртви. Додека мерките предвидени во член 28 се однесуваат на вонсудска заштита, членот 30 се однесува на процесните мерки што треба да се воведат. Следниве средства може да се користат, во согласност со Европската конвенција за човекови права и судската пракса на Европскиот суд за човекови права, за да се постигнат целите од член 30: расправи затворени за јавноста, аудио-визуелна технологија, снимки од сведочењето и анонимно сведочење.

112. Како што е објаснето во првиот извештај на ГРЕТА⁷², согласно член 54 од ЗКП на Северна Македонија, загрозените жртви, особено ранливите жртви и децата-жртви на кривични дела, имаат право на посебни мерки на процедурална заштита кога даваат изјави или се испитани во која било фаза од кривичната постапка. Овие мерки ги определува судот по предлог на јавниот обвинител или жртвата или по сопствена иницијатива. Тие вклучуваат давање исказ со помош на аудио-визуелна опрема со можност за искривување на сликата и гласот (членови 82-84 и 230 од ЗКП), исклучување на јавноста од главната расправа (член 354 од ЗКП) и испитување под псевдоним (член 229 од ЗКП). Испитувањето на исклучително ранливите жртви може да се спроведе со помош на психолог, педагог, социјален работник или друго компетентно лице (член 232 од ЗКП).

⁷²Види го првиот извештај на ГРЕТА, став 205.

113. Понатаму, Законот за заштита на сведоци предвидува вклучување на жртвите во програма за заштита на сведоци според која може да се применат следните мерки: прикривање на идентитетот на жртвата, обезбедување лична заштита, промена на идентитетот и промена на живеалиште. Во периодот за кој се известува, нема случаи на преземени мерки за заштита на сведоци во однос на жртвите на ТЛ. За детали во врска со мерките за заштита на децата во кривичната постапка, види посебен дел во анекс (ставови 134-136).

114. Судските пресуди анализирани од ГРЕТА покажуваат дека во практиката ретко се применуваат посебните процесни мерки (види став 135). ГРЕТА беше информирана дека во повеќето случаи на ТЛ, жртвите мораа да сведочат за време на судењето и не биле преземени никакви превентивни чекори за да се спречи средба на жртвите со обвинетите во судницата.

115. ГРЕТА забележува дека целосните имиња на жртвите биле споменати во голем број на ставови од трите објавени пресуди кои се однесуваат на жртвите на трговија со луѓе.⁷³ Понатаму, ГРЕТА била информирана дека иако медиумите не ги објавуваат имињата на жртвите на трговија со луѓе, нивниот идентитет може да се погоди од контекстот на написот и другите детали дадени од новинарите (на пр. името на родителите кои тргувале со нивното дете), особено во случаите на лица кои живеат во руралните области. Во рамките на проектот „Превенција и борба против трговијата со луѓе во Северна Македонија“, имплементиран како дел од заедничката програма на ЕУ и Советот на Европа „Хоризонтален инструмент за Западен Балкан и Турција“, Советот на Европа објави прирачник за трговија со луѓе и медиумите во 2021 година и организираше три обуки за претставниците на медиумите и новинарите во 2020 и 2021 година, во насока на унапредување на сензитивното известување за жртвите на ТЛ.

116. ГРЕТА ги повикува властите во Северна Македонија да:

- ја гарантираат заштита на приватниот живот и идентитетот на жртвите на трговија со луѓе од јавно изложување, во согласност со член 11 од Конвенцијата, преку издавање соодветни упатства до сите релевантни професионалци;

- преземат мерки за поттикнување на медиумите да го заштитат идентитетот и приватниот живот на жртвите на ТЛ преку саморегулација или регулаторни/корегулаторни мерки, како и понатамошна обука за медиумските професионалци.

117. Понатаму, ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба целосно да ги искористат достапните мерки за заштита на жртвите и сведоците на ТЛ и да спречат заплашување или повторна трауматизација за време на истрагата и за време на и по судската постапка, вклучително и преку употреба на виде-оконференциска врска и други соодветни средства, со цел да се избегне директен контакт и вкрстено испрашување во живо на жртвите и наводните сторители.

10. Специјализирани органи и координативни тела (член 29)

118. Според член 29(1) од Конвенцијата, страните треба да ги усвојат неопходните мерки за промовирање на специјализацијата на лица или тела во акцијата против трговија со луѓе и заштита на жртвите. Секоја земја мора да има специјалисти за борба против трговијата со луѓе во доволен број и со обезбедени соодветни ресурси. Персоналот на специјализираните органи и координативните тела треба, во рамките на можностите, да вклучува жени и мажи. За

⁷³Пресуди КОК 52/18, 12 септември 2018 година; КОК 83/18, 19 ноември 2018 година; КОК 92/18, 25 октомври 2019 година.

ефикасна борба против трговијата со луѓе и заштита на нејзините жртви, од суштинско значење е да се обезбеди соодветна обука на релевантните службеници.

119. Во Северна Македонија, истрагата за сите кривични дела на трговија со луѓе е доверена на Полициската единица за борба против трговија со луѓе и криумчарење мигранти. Единицата ја сочинуваат 16 полициски службеници на централно ниво и 16 полициски службеници на локално ниво (по двајца во секое одделение на МВР) како и 21 лице за контакт од различни организациски единици на Министерството за внатрешни работи.

120. По склучувањето на Меморандум за соработка помеѓу Министерството за внатрешни работи и Јавното обвинителство на 3 јануари 2018 година, формирана е Национална единица за борба против трговија со луѓе и криумчарење мигранти („Task Force“) со решение на Министерот за внатрешни работи. Овој развој има за цел подобрена координацијата и соработката помеѓу полицијата и Обвинителството. Националната единица официјално започна со работа на 1 март 2018 година и нејзиниот првичен мандат од три години е продолжен до 2025 година. Раководителот и заменик-раководителот се обвинители од Основното јавно обвинителство за кривично гонење на организиран криминал и корупција, кое е надлежно за кривично гонење на сите случаи на ТЛ. Началникот на полициската единица за борба против трговија со луѓе и криумчарење мигранти е помошник началник на Националната единица. Полициските службеници и лицата за контакт на Полициската единица на централно и локално ниво се постојани членови и лица за контакт на Националната единица. Во текот на периодот за кој се изработува извештајот, од страна на ИОМ и ОБСЕ беа спроведени неколку активности насочени кон зајакнување на капацитетот на Националната единица, како што се обука, студиски посети и обезбедување материјално-технички средства. Институционализацијата на Националната единица со цел да се обезбеди нејзина одржливост е една од целите на тековната Национална стратегија за борба против ТЛ.

121. Од 2018 година се спроведуваат различни активности за обука и зајакнување на капацитетите од страна на државните институции, меѓународните организации и невладините организации активни на полето на ТЛ. На пример, во рамките на гореспоменатиот проект „Превенција и борба против трговијата со луѓе во Северна Македонија“, Советот на Европа обезбеди обука за ТЛ за обвинители и судии во мај 2020 година и април 2021 година, а во декември 2020 за адвокати и образовни кадри за децата, за социјалните работници во јуни 2021 година, за психолозите и педагозите во ноември 2021 година и април 2022 година, и за трудовите инспектори (види став 146).⁷⁴ ГРЕТА исто така беше информирана дека во 2018-2022 година, Академијата на судии и јавни обвинители заеднички организирала со меѓународните организации 26 едукативни настани за ТЛ, на кои присуствувале 537 професионалци (137 судии, 121 обвинител, 95 правни помошници, 184 претставници на други релевантни институции). Предметите кои биле опфатени вклучуваа ТЛ и криумчарење мигранти, трудова експлоатација, обесштетување на жртвите и конфискација во случаите на ТЛ. Понатаму, Центарот за обука на полицијата продолжи да спроведува обуки со поддршка од меѓународни донатори. Претставниците на полициските служби кои се состанаа за време на посетата истакнаа дека иако сите полициски службеници во Северна Македонија поминале барем една обука за ТЛ во текот на нивната кариера⁷⁵ некои полициски службеници треба да бидат дополнително обучени, бидејќи не се целосно запознаени со СОП за постапување со жртвите на ТЛ.

⁷⁴За деталите во врска со овие активности, видете Превенција и борба против трговијата со луѓе во Северна Македонија (coe.int)

⁷⁵За повеќе информации во врска со активностите за обука спроведени во периодот 2017-2020 година, погледнете ги годишните извештаи на Националната комисија за борба против ТЛ и илегална миграција, достапни на Годишни извештај на Националната Комисија - Национална Комисија (nacionalnakomisija.gov.mk)

122. ГРЕТА го поздравува формирањето на Националната единица за борба против трговија со луѓе и криумчарење мигранти (Task Force) и смета дека нејзините позитивни резултати треба да се засилат со обезбедување на сите потребни човечки, технички и финансиски ресурси и обезбедување на континуирана обука за ТЛ на нејзините нови членови.

123. И покрај тоа што ги поздравува активностите за градење капацитети во поглед на ТЛ кои се спроведени за релевантните професионалци, ГРЕТА смета дека обуката за трговија со луѓе треба да се интегрира во редовните наставни програми за обука на релевантните професионални групи, вклучувајќи полициски службеници, обвинители, судии, адвокати, форензички експерти, трудови инспектори, социјални работници, образовен персонал, здравствен персонал и дипломатско-конзуларен персонал. Понатаму, треба да се организираат заеднички мултидисциплинарни активности за обука во соработка со претставници на НВО со цел да се зајакне соработката помеѓу државните органи и специјализираните НВО-а.

11. Меѓународна соработка (член 32)

124. Членот 32 од Конвенцијата бара од страните да соработуваат во најширока можна смисла во насока на спречување и борба против ТЛ, за заштита и обезбедување помош на жртвите и за истрага и кривично гонење на случаите на ТЛ. Меѓународната соработка меѓу страните на Конвенцијата е исто така суштинска со цел овозможување пристап до ефективни правни лекови за жртвите на трговија со луѓе. Страните мора да соработуваат една со друга „во најширока можна смисла“. Овој принцип бара од нив да се вклучат во екстензивна соработка еден со друг и да ги минимизираат пречките за непречениот и брз проток на информации и докази на меѓународно ниво. Што се однесува до меѓународната соработка во кривичната материја за целите на истрагите или постапките, Конвенцијата ниту ги поништува ниту пак ги заменува важечките меѓународни и регионални инструменти⁷⁶ за меѓусебна правна помош и екстрадиција, реципрочните аранжмани склучени меѓу страните потписнички на таквите инструменти и важечките одредби на националното законодавство во врска со меѓународната соработка.

125. Во периодот опфатен со овој извештај, Северна Македонија потпиша протоколи за соработка во полето на борбата против ТЛ со Бугарија, Србија и Црна Гора. Планирано е склучување на вакви протоколи со Грција и Словенија.

126. Понатаму, ГРЕТА беше информирана дека членовите на Националната комисија и другите јавни власти учествувале на бројни состаноци, конференции, меѓународни форуми и студиски посети организирани од различни меѓународни и невладини организации, што придонело за натамошното унапредување на меѓународната соработка во борбата против ТЛ.⁷⁷

⁷⁶На пример, Европската конвенција за екстрадиција, Европската конвенција за взаемна помош во кривичната материја и нејзините протоколи, Рамковната одлука на Советот од 13 јуни 2002 година за европскиот налог за апсење и постапките за предавање меѓу земјите-членки, Конвенцијата за перење пари, откривање, заплена и конфискација на имотната корист прибавена со кривично дело.

⁷⁷Види Елена Петреска, Евалуација на имплементацијата на Националната стратегија и Националниот акциски план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2017-2020 година, јули 2020 година, стр. 24. 78 Заедничка декларација на министрите за внатрешни работи на Југоисточна Европа за зајакнување на регионалната соработка во Југоисточна Европа за борба против трговијата со луѓе.

127. Северна Македонија учествува во Мрежата на националните координатори за борба против трговијата со луѓе на Југоисточна Европа, која усвои Заедничка министерска декларација за регионална соработка во борбата против трговијата со луѓе на 16 март 2018 година.⁷⁸ Декларацијата ја потврдува посветеноста за заштитата на жртви, кривично гонење на сторителите, спречување на трговија со луѓе, како и воспоставување механизми за обесштетување на жртвите, ја препознава важноста од намалување на побарувачката на услуги од жртвите на трговија со луѓе и ја нагласува релевантноста на интернет технологиите за борба против трговијата со луѓе.

128. Во периодот опфатен со овој извештај, имаше 18 случаи на меѓународна правна помош поврзана со ТЛ преку замолници. Во 2018 година, Северна Македонија го назначи својот прв обвинител за врски во Европска правда, со која има склучено Договор за соработка од ноември 2008 година. Засега, Северна Македонија не учествувала во ниту еден заеднички истражен тим (ЗИТ) формиран во случаи на трговија со луѓе ниту пак во каква било друга меѓународна соработка за спроведување финансиски истраги во случаите на ТЛ.

129. ГРЕТА го поздравува учеството на властите на Северна Македонија во меѓународната соработка и ги охрабрува да продолжат со нивните напори во овој поглед, вклучително и преку формирање заеднички истражни тимови (ЗИТ) во истрагата за случаите на ТЛ.

12. Меѓусекторски прашања

а. родово чувствителни кривични, граѓански, управни и работни постапки

130. Како што е забележано во Општата препорака бр. 33 на Комисијата за елиминација на дискриминацијата против жените (КЕДПЖ) за пристапот на жените до правда, дискриминација против жените, заснована на родови стереотипи, стигма, штетни и патријархални културолошки норми и родово-базирано насилство кое особено има влијание врз жените, негативно влијание врз можностите на жените за пристап кон правдата еднакво како и мажите.⁷⁹ Стратегијата за родова еднаквост на Советот на Европа 2018-2023 истакнува дека додека пристапот до правдата можеби е тежок за сите, тој е дури потежок за жените како резултат на родовата нееднаквост во општеството и во судскиот систем, па затоа една од конкретните цели на стратегијата е да се погрижи дека жените имаат еднаков пристап кон правдата.⁸⁰ ГРЕТА забележува дека во случајот на трговија со луѓе, родовите стереотипи, предрасудите, културолошките бариери, стравот и срамот влијаат врз пристапот на жените до правдата, а овие бариери може да продолжат и за време на истрагите и судењата. Ова се однесува особено на некои групи на жени, како на пример жртвите на родово-базирано насилство, мигрантите, бегалците и жените кои бараат азил, жените од етничките малцинства и жените со попреченост. На социо-економско ниво, пречките вклучуваат недостаток на свест за своите законски права и за правните постапки или за тоа како да се пристапи до правна помош, што може да произлезе од родовите разлики во однос на степенот на образование. Понатамошна пречка може да биде недостатокот на финансиски средства, вклучително и средства за плаќање за правно застапување, правни такси,

⁷⁸ Заедничка Декларација на Министрите за Внатрешни работи во Југоисточна Европа за јакнење на регионалната соработка во Југоисточна Европа за борба против ТЛ.

⁷⁹ CEDAW (Комисија за елиминација на дискриминација против жените) Општа препорака бр. 33 за пристапот на жените до правдата, став 8, CEDAW/C/GC/33 од 3 август 2015 г.

⁸⁰ Стратегија за родова еднаквост на Советот на Европа 2018-2023, страници 24-26, <https://rm.coe.int/prems-093618-gbr-gender-equality-strategy-2023-web-a5/16808b47e1>

судски даноци, превоз до судовите или грижа за деца.⁸¹ Таквите пречки и правни лекови, се наведени во Прирачникот за обука на судии и обвинители на Советот на Европа за гарантирање на пристапот до правдата на жените, како и во публикацијата „Пристапот на жените до правдата: прирачник за правни професионалци“.⁸²

131. Согласно член 55, став 1, од ЗКП на Северна Македонија, жртвите од кривични дела против сексуалната слобода имаат право да бидат сослушани од лице од ист пол во полицијата и Јавното обвинителство и да побараат исклучување на јавноста од главната расправа. Родовата чувствителност е еден од основните принципи на кои се засноваат СОП за постапување со жртви на трговија со луѓе и сите надлежни органи имаат должност да постапуваат според овој принцип. Според СОП, жртвите на ТЛ треба да бидат информирани за нивното право да бидат интервјуирани од полицаец од ист пол пред да започне разговорот. Понатаму, полот на жртвата треба да се земе предвид при изборот на преведувач за интервјуирање на жртвите.

132. Како дел од горенаведениот проект Хоризонтален инструмент, во септември 2021 година, Советот на Европа организираше обука за родова заштита на жртвите на трговија со луѓе, на која присуствуваа 50 лица, како што се социјални работници, членови на Работната група, трудови инспектори и претставници на НВО. Дополнително, на 17 ноември 2021 година, Советот на Европа разви родово-сензитивни индикатори за трудовите инспектори.

133. ГРЕТА ја поздравува ратификацијата од страна на Северна Македонија во октомври 2018 година на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство и усвојувањето на Националниот акциски план за нејзина имплементација за периодот 2018-2023 година.⁸³

б. постапки за пристап до правда и правни лекови сензибилизирани за деца

134. Согласно член 54 од ЗКП, при давање изјави во која било фаза од кривичната постапка, децата-жртви на трговија со луѓе имаат право на посебни мерки на процесна заштита. Овие мерки ги определува судот и опфаќаат снимање на изјавата на детето пред обвинителот за подоцнежна употреба како доказ во судот. Во исклучителни случаи кога ќе се појават нови околности, судот може да го сослуша детето-жртва само уште еднаш со употреба на технички средства за комуникација. Ако постои веројатност за штетни последици по психичкото или физичкото здравје на детето поради распитот во судницата, тоа треба да сведочи со помош на психолог, педагог, социјален работник или друго надлежно лице (член 232 од ЗКП). Покрај тоа, судот може да ја исклучи јавноста од судницата кога детето дава изјава (член 147 од Законот за правда за децата). Други посебни мерки на процедурална заштита вклучуваат прикривање на идентитетот или изгледот на жртвата, земање изјава на детето преку посредник и заштита на приватноста на детето и неговото семејство (членови 146 и 147 од Законот за правда за децата).

135. ГРЕТА забележува дека горенаведените мерки не се применуваат доследно во случаите на трговија со деца.⁸⁴ Повеќето полицајци, обвинители и судии не се обучени како да испитуваат деца-жртви на трговија со луѓе. И покрај постоењето на простории погодни за деца во некои

⁸¹ Прирачник за обука на Советот на Европа за судии и обвинители за обезбедување пристап на жените до правдата, страница 13 достапен на <https://rm.coe.int/training-manual-women-access-to-justice/16808d78c5>

⁸² Достапно на: <https://rm.coe.int/factsheet-womens-access-to-justice/16808ff44e>

⁸³ 15.10-NAP AP за IK 2018.doc (live.com) (на македонски)

⁸⁴ Видете Отворена порта/Ла Страда, Следење и евалуација на законите и јавните политики за акција против трговијата со луѓе и нивното донесување во Република Северна Македонија во 2019 година, страница 38.

полициски станици во Скопје и други поголеми градови, децата-жртви понекогаш се интервјуирани на несоодветна локација. ГРЕТА беше информирана дека во еден случај девојка, жртва на трговија со луѓе, чекала неколку години за да даде изјава пред јавен обвинител, а толкувањето било обезбедено од страна на полициски службеник. Во друг случај, дете-жртва на трговија со луѓе, наводно, било задржано во полициска станица 12 часа пред да даде исказ. Судските пресуди што ги анализираше ГРЕТА покажуваат дека само во три случаи на трговија со деца, исказот на детето пред обвинителот бил снимен со цел да се користи како доказ во кривичната постапка.⁸⁵ ГРЕТА беше информирана дека имало случаи во кои децата морале повторно да сведочат на суд, понекогаш дури и во присуство на обвинетиот, спротивно на член 150 од Законот за правда за децата, кој не дозволува да се соочи со детето жртва на трговија со осомничениот/обвинетиот. Понатаму, само во два случаи на трговија со деца јавноста била исклучена од главната расправа.⁸⁶ Иако социјалниот работник и психологот обично се присутни за време на судското рочиште, не секогаш им е дозволено да разговараат со детето пред рочиштето за да не влијаат на детето. Затоа, наместо да го подготвуваат детето за давање исказ, тие ќе му помогнат на судијата во проценувањето на кредибилитетот на даденото сведочење.

136. ГРЕТА ги повикува властите во Северна Македонија да преземат чекори за да се обезбеди примена на постапките сензибилизирани за децата при истрага, кривично гонење и судење на случаи на ТЛ, во согласност со Насоките на Комитетот на министри на Советот на Европа за правда соодветна за децата.⁸⁷ Тоа треба да вклучува мерки со кои ќе се гарантира дека сите професионалци кои работат со деца, вклучувајќи ги адвокатите, обвинителите и судиите, ја добиваат потребната интердисциплинарна обука за правата и карактеристичните потреби на децата, како и дека децата-жртви на трговија со луѓе дават исказ во простории за разговор прилагодени за деца и не се вкрстено испрашувани во присуство на обвинетиот.

в. улогата на бизнисите

137. На 18 ноември 2019 година, хотелската групација Акор [Accor], невладината организација Отворена порта/Ла страда и Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција потпишаа Меморандум за соработка за заштита на децата од сексуална експлоатација за време на патувања и во туристичката индустрија. Тој е прв од ваков вид во хотелската индустрија во Северна Македонија. Според Меморандумот, хотелите на Акор треба да им даваат информации на гостите на хотелот во врска со правата на децата, спречувањето на сексуална експлоатација и начините на кој може да пријават сомнителни случаи. Дополнително, хотелите треба да вклучат клаузула во нивните договори низ целиот ланец на организација, која предвидува политика на нулта толеранција за сексуална експлоатација на деца. Свеченото потпишување беше проследено со премиера на видео за промоција на СОС линијата за информирање и спречување на ТЛ. Настанот беше искористен и за дистрибуција на постери за трговија со деца подготвени на три јазици (македонски, албански и ромски) со поддршка на Советот на Европа. Во контекст на Меморандумот, Отворена порта/Ла страда спроведе обука на персоналот на хотелот Акор, со фокус на превенција, идентификација и упатување на случаи на ТЛ.

138. Националната стратегија за борба против трговија со луѓе и Националниот акциски план 2021-2025 предвидуваат информативни сесии со стопанските комори, организацијата на

⁸⁵ Пресуди КОК 92/18, 25 октомври 2019 година; КОК 64/19, 19 март 2020 година; КОК 20/18, 5 април 2021 година.

⁸⁶ Пресуди КОК 86/19, 12 март 2020 година; и КОК 23/20, 6 април 2020 година.

⁸⁷ Насоки на Комитетот на министри на Советот на Европа за правда погодна за децата (Усвоена од Комитетот на министри на 17 ноември 2010 година на 1098-от состанок на замениците на министрите).

работодавачи и клубот на менаџери-претприемачи за да се подигне нивната свест за трговијата со луѓе и изработката на етички кодекс во соработка со стопанските комори кој ќе биде потпишан од компаниите за да се обезбеди целосна забрана за користење на услугите што ги даваат жртвите на трговија со луѓе.

139. И покрај тоа што го поздравува Меморандумот за соработка потпишан со хотелската групација Акор за заштита на децата од сексуална експлоатација, ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба да го зајакнат натамошниот ангажман со приватниот сектор, во согласност со Водечките принципи на ОН за бизнисите и човековите права⁸⁸ и Препораката на Комитетот на министри на Советот на Европа CM/Rec(2016)3 за човекови права и бизниси⁸⁹ со цел да се подигне свеста за важната улога и одговорноста на бизнисите во спречувањето на трговијата со луѓе, даде поддршката на рехабилитацијата и закрепнувањето на жртвите, и да се обезбеди пристап до ефективните правни лекови.

г. мерки за спречување и откривање на корупцијата

140. Трговијата со луѓе може да се случи во различни контексти. Сторителите на трговија со луѓе може да бидат дел од организирани криминални групи, кои често ја користат корупцијата за да го заобиколат законот и перењето пари за да го прикријат својот профит. Следствено, други правни инструменти на Советот на Европа се исто така релевантни за борбата против трговијата со луѓе, особено оние дизајнирани за борба против корупцијата, перењето пари и компјутерскиот криминал. Телото на Советот на Европа кое игра главна улога во борбата против корупцијата е Групата држави против корупцијата (ГРЕКО). Неговите извештаи за земјата се релевантни за решавање на структурните недостатоци во спречувањето на корупцијата, вклучително и потенцијално во контекст на ТЛ. Според извештајот на ГРЕКО за 2019 година,⁹⁰ корупцијата се смета за сериозен проблем во Северна Македонија. ГРЕКО истакна дека севкупната сила на постојната антикорупциска рамка во Северна Македонија е сомнителна, бидејќи имплементацијата на различните политики и закони е слаба и селективна во пракса. Што се однесува до органите на прогонот, механизмите за внатрешна контрола, како и надворешниот надзор што го вршат Собранието, Народниот правобранител и Јавниот обвинител треба да бидат поефикасни за да се подобри јавната одговорност на полицијата. Понатаму, ГРЕКО ја истакна потребата од поголема транспарентност на полицијата и нејзините активности.

141. Според властите, ниту еден јавен функционер не е обвинет или осуден за вмешаност во активностите на трговија со луѓе. Како што е наведено во став 16, членот 418-а, став 4, од КЗ беше изменет во 2018 година за да се намали минималната затворска казна пропишана за трговија со полнолетни лица извршена од службени лица при вршење на нивната служба од осум на пет години. Соговорниците со кои ГРЕТА се сретна за време на посетата за евалуација изразија загриженост дека некои полицајци може да бидат соучесници во трговијата со луѓе, вклучително и криењето на докази и известувањето на сторителите пред полициските акции.⁹¹ ГРЕТА нагласува дека имајќи го предвид високото ниво на корупција во Северна Македонија,⁹²

⁸⁸ http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

⁸⁹ Препорака CM/Rec(2016)3 на Комитетот на министри до земјите-членки за човекови права и бизниси, усвоена од Комитетот на министри на 2 март 2016 година на 1249-от состанок на замениците министри.

⁹⁰ <https://rm.coe.int/fifth-evaluation-round-preventing-corruption-and-promoting-integrity-i/168095378c>

⁹¹ Видете исто така МЗМП, Трговија со луѓе и криумчарење мигранти во Северна Македонија, мај 2019 година, стр. 28.

⁹² Според Индексот на корупција за 2021 година (<https://www.transparency.org/cpi2018>), Северна Македонија беше на 87-то место од 180 земји, што ја става земјата во категоријата земји со сериозни проблеми со корупцијата.

намалувањето на казната за јавните службеници е спротивно на обврската на Северна Македонија, според член 23, став 1, од Конвенцијата, за усвојување на законодавство и други мерки потребни за гарантирање дека кривичното дело за трговија со луѓе е казнив преку ефективни, пропорционални и разубедувачки санкции.

142. ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба приоритетно да вклучат мерки против корупцијата во контекст на ТЛ во севкупните политики против корупцијата, како и да ги усвојат сите неопходни мерки за да се погрижат дека службените лица се казнети за нивното директно и индиректно учество во трговија со луѓе.

V. Последователни теми кои конкретно се однесуваат на Северна Македонија

1. Мерки за спречување и борба против трговијата со луѓе со цел трудова експлоатација

143. Во својот втор извештај за евалуација, ГРЕТА ги повика властите на Северна Македонија да му ги обезбедат потребните алатки и ресурси на Државниот инспекторатот за труд потребни за ефикасно спречување и борба против ТЛ. Понатаму, ГРЕТА смета дека националните власти треба да ги зголемат своите напори за спречување на трговија со луѓе со цел трудова експлоатација, особено преку обезбедување на ресурси и насоки за трудовите инспектори, подигање на свеста за ризиците од ТЛ заради трудова експлоатација и релевантна обука на службените лица за ТЛ заради трудова експлоатација и правата на жртвите.

144. Организирани се неколку мерки за подигање на свеста за ТЛ со цел трудова експлоатација со поддршка на меѓународните организации. На пример, во рамките на проектот спроведен од МЗМП во партнерство со ГИЗ, видеа на македонски, албански и ромски за сезонска работа беа објавени на YouTube, Facebook и Instagram и се прикажуваа на телевизиски канали. Понатаму, во 2021 година, МЗМП изработи прирачник за сезонска работа кој содржи информации за тоа како да се препознае и пријави трудовата експлоатација.⁹³ Сепак, актерите од граѓанското општество забележаа дека се потребни дополнителни напори за да се подигне свеста, и тоа не само кај младите кои припаѓаат на ромската заедница, кои се особено ранливи на различните форми на трговија со луѓе, вклучително и трудовата експлоатација.

145. Државниот инспекторат за труд (ДИТ) има 30 подрачни канцеларии со по двајца до тројца инспектори. Во моментот на посетата за евалуација, ДИТ имаше 127 инспектори (од кои 82 се занимаваа со прашања од работните односи и вработувањето, а 45 со здравствените и безбедносните прашања), што укажува на намалување во однос на бројот на трудови инспектори во 2017 година (150). ГРЕТА беше информирана дека се очекува многу трудови инспектори да заминат во пензија. ДИТ планира да регрутира 30 нови инспектори, но и по нивното ангажирање ќе остане недоволно екипиран и нема да може да спроведува редовни истраги во сите региони. Во последните две години, многу малку се извршени инспекциски надзори во земјоделскиот сектор каде има многу странски сезонски работници и Роми без лични документи.

146. Во ноември 2018 година, трудовите инспектори беа вклучени во СОП за постапување со жртви на трговија со луѓе за да им дадат информации на потенцијалните жртви на трговија со луѓе, да ја спроведат раната проценка на ризиците за нив и да ги упатат на понатамошна

⁹³ <https://kazistop.mk/wp-content/uploads/2021/04/MZMP-Priracnik-za-sezonski-rabotnici-vnatre-korici-za-web.pdf>.

идентификација и помош. По ваквиот развој на настаните, во рамките на горенаведениот проект што го спроведува Советот на Европа, речиси сите трудови инспектори беа обучени да откриваат можни жртви на трговија со луѓе и да им овозможат пристап до помош. Тие, исто така, добија Џебен водич за идентификација на жртвите на трговија со луѓе.⁹⁴ Бидејќи овие обуки беа организирани и за службеници од други релевантни институции (полициски службеници, социјални работници итн.), тие придонесоа за зајакнување на меѓуинституционалната соработка за трговијата со луѓе .

147. Трудовите инспектори имаат мандат да вршат увид во сите стопански сектори и во секој момент да влегуваат во деловните простории. Сепак, мандатот на ДИТ опфаќа само прекршување на Законот за работни односи и не постојат јасни протоколи за тоа како официјално да се пријават случаите на ТЛ во полицијата или обвинителството. ГРЕТА забележува дека недостатокот на такви протоколи го попречува упатувањето на потенцијалните жртви, како што е илустрирано во случајот опишан во став 157.

148. И покрај високата стапка на невработеност во земјата, има недостиг на работници во некои сектори, особено во земјоделството и градежништвото, што резултира со регрутирање работници мигранти, вклучително и работници без дозвола за престој и работа. Во периодот 2017-2021 година, полицијата и ДИТ открија бројни незаконски работници, кои најчесто работеле во градежниот сектор,⁹⁵ но и во земјоделскиот и секторот на угостителство, со потекло од Турција, Албанија и Косово*. Овие лица беа веднаш депортирани без обиди да се идентификуваат жртвите на ТЛ меѓу нив и без полициската единица за борба против трговија со луѓе да биде информирана за случајот, што ги лишува потенцијалните жртви од помош и заштита, вклучително и од повторна трговија со луѓе. Земајќи предвид дека казните за непријавено вработување се многу мали (еквивалент на 175 евра за малостопанственик) и земајќи предвид дека постои недостаток на работници, работодавачите продолжуваат да регрутираат незаконски мигранти (види исто параграф 155).

149. ГРЕТА ги поздравува чекорите преземени за обука на трудовите инспектори и подигање на свеста за трудовата експлоатација, но во исто време забележува со загриженост дека ДИТ нема јасна надлежност за откривање жртви на трговија со луѓе и има недоволно персонал, што го спречува да игра активна улога во борбата против трговијата со луѓе. Следствено, **ГРЕТА ги повикува властите на Северна Македонија да се погрижат Трудовиот инспекторат да има јасен мандат и соодветни човечки и финансиски ресурси да врши инспекции во насока на спречување и откривање случаи на ТЛ со цел трудова експлоатација. Во овој контекст, ГРЕТА се повикува на Препораката CM/Rec(2022)21 на Комитетот на министри на Советот на Европа до земјите-членки за спречување и борба против трговијата со луѓе со цел трудова експлоатација.**⁹⁶

* Оваа ознака не ги прејудува ставовите за статусот и истата е во согласност со Резолуцијата на ОНСБ 1244 и Мислењето на МСП за Декларацијата за независност на Косово.

⁹⁴ Достапно на <https://rm.coe.int/skopje-pocket-guide-for-detection-and-preliminary-identification-of-vi/1680786ae3>

⁹⁵ 61 во 2018 година, 94 во 2019 година, 91 во 2020 година и 97 во 2021 година. Види <https://netpress.com.mk/stranski-gradezhni-kompanii-nosat-rabotnici-od-albani-ai-od-kosovo-da-rabotat-na-crno/>, <https://bit.ly/3r1Szw9>, <https://sdk.mk/index.php/makedonija/od-97-te-ilegalni-zidari-privedeni-na-gradilishteto-na-limak-94-bile-od-turtsija-trojtsa-od-albanija-sudot-pochna-da-gi-proteruva/>.

⁹⁶ Препорака за спречување и борба против трговијата со луѓе со цел трудова експлоатација (Усвоена од Комитетот на министри на 27 септември 2022 година на 1444-та средба на замениците на министрите).

150. Понатаму, ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба:

- да ја зајакнат соработката помеѓу трудовите инспектори, другите државни и општински тела кои вршат инспекциски надзор, полициските службеници кои се занимаваат со случаите на ТЛ, мобилните тимови, синдикатите и актерите од граѓанското општество, со цел да се соберат докази неопходни за успешно истражување и кривично гонење на случаите на ТЛ заради трудова експлоатација;

- да ги одделат функциите за примена на правилата за имиграција од улогата на трудовиот инспекторат и да осигураат дека трудовите инспектори даваат приоритет на откривањето на лица кои работат во незаконски ситуации кои се ранливи на ТЛ (види втора точка од став 161);

- да продолжат да ја подигаат свеста за ризиците од трудовата експлоатација во различни сектори (градежништво, земјоделство, угостителство итн.), правата на жртвите, каде да се побара помош и одговорноста на бизнисите.

2. Идентификација на жртви на трговија со луѓе

151. Во својот втор извештај за евалуација, ГРЕТА ги повика властите во Северна Македонија да промовираат мултидисциплинарност во идентификацијата на жртвите, за да обезбедат зголемена активност на полициските службеници, социјалните работници, невладините организации и другите релевантни актери на терен за да ги идентификуваат жртвите на трговија со луѓе, вклучувајќи ги и жртвите на трговија со луѓе со цел трудова експлоатација и да посветат поголемо внимание на откривањето на потенцијални жртви на трговија со мигранти и баратели на азил.

152. Како што е наведено во став 25, пет мобилни тимови за идентификација на ранливи лица, вклучително и жртви на ТЛ, беа формирани во Битола, Гевгелија, Куманово, Скопје и Тетово врз основа на Меморандум за соработка потпишан помеѓу МТСП и Министерството за внатрешни работи на 23 јануари 2018 година. Тие се состојат од претставници на НВО (вклучувајќи ги Отворена порта и МЗМП), полициски службеници и социјални работници. Вкупниот персонал на мобилните тимови е 33, вклучително и пет координатори кои се социјални работници. Улогата на мобилните тимови е проактивно да ги откриваат ранливите лица и жртвите на ТЛ и да им обезбедат поддршка и услуги насочени кон намалување на нивната ранливост од тргување или повторно тргување со луѓе. Во 2018 година, координаторите на тимовите беа вклучени во новите СОП како лица надлежни да ги идентификуваат жртвите на трговија со луѓе, покрај Полициската единица за борба против ТЛ, канцеларијата на НМУ и центрите за социјална работа.

153. Во периодот март 2018 - декември 2019 година, мобилните тимови открија, асистираа и упатија на понатамошна помош 797 ранливи лица (вклучувајќи 78 странци), од кои 14 (3 жени и 11 девојчиња) се сметаа за жртви на ТЛ и 190 (вклучувајќи 143 деца) за потенцијални жртви на ТЛ. Од август 2021 година до јануари 2022 година, мобилните тимови открија и упатија 294 лица на помош, од кои 7 (вклучувајќи 6 деца) се сметаа за жртви на ТЛ и 73 (вклучувајќи 40 деца) за потенцијални жртви на ТЛ.⁹⁷

⁹⁷ ГРЕТА беше информирана од властите дека фактот што некое лице е препознаено како потенцијална жртва на ТЛ или жртва на ТЛ од мобилен тим, не значи дека лицето е официјално признаено како такво од државните органи. Овој статус даден на лицето од мобилен тим допрва треба да го потврди Полициската единица за борба против ТЛ, Канцеларијата на НМУ или Центрите за социјална работа. Ова објаснува зошто статистичките податоци за идентификуваните и потенцијалните жртви на ТЛ дадени во ставовите 11 и 12 се различни од податоците дадени во став 153.

154. Функционирањето на мобилните тимови во голема мера зависи од достапноста на надворешно финансирање, кое досега го обезбедува ИОМ. Властите, во своите коментари за нацрт-извештајот на ГРЕТА, посочија дека мобилните тимови во моментот делумно се финансираат во рамките на проект, преку кој се исплаќа платата на членовите на невладините организации во мобилните тимови, додека платата на членовите на службениците се плаќа од министерства или агенциите кај кои се вработени. Понатаму, во рамките на проектот финансиран од ЕУ, формиран е фонд за директна помош, преку кој од март 2018 до декември 2019 година, беше обезбедена директна помош (храна, облека, хигиенски средства, медицинска поддршка, образовни курсеви и други видови психосоцијална поддршка) за 14 жртви на ТЛ и 75 потенцијални жртви на ТЛ откриени од мобилните тимови. На ГРЕТА ѝ беше кажано дека достапноста на таква директна помош во голема мера ја олеснила можноста да се допре до потенцијалните жртви на трговија со луѓе. Во периодот од јануари 2020 година до август 2021 година, кога немаше достапни средства за мобилните тимови, беа откриени само неколку потенцијални жртви на трговија со луѓе (шест во 2020 година и 10 во 2021 година).

155. ГРЕТА забележува дека мултисекторскиот пристап што го применуваат мобилните тимови значително придонесува за зајакнување на координацијата помеѓу релевантните чинители (Министерство за внатрешни работи, МТСП и НВО). Сепак, постојните недостатоци во однос на соработката и координацијата помеѓу Полициската единица за борба против ТЛ и другите полициски единици, особено Полициската единица за странци, како и помеѓу ДИТ и другите релевантни чинители (Полициската единица за борба против ТЛ, мобилните тимови, невладините организации, синдикатите) значително го попречуваат откривањето, идентификацијата и упатувањето на жртвите на трговија со луѓе. Поради недостаток на соработка и свест, странските државјани кои работат без работни дозволи во сектори како што се угостителската индустрија, градежништвото и земјоделството, ретко се идентификуваат како жртви или потенцијални жртви на трговија со луѓе. На пример, ГРЕТА беше информирана дека полициските службеници специјализирани за случаи на ТЛ ретко беа вклучени во рациите спроведени во рестораните, баровите и ноќните клубови, кои доведоа до детектирање на странски граѓани во незаконски работни односи, и не беше направен никаков ангажман во насока на детектирање на жртвите на ТЛ меѓу нив пред нивната депортација (обично во рамките на 24 часа).

156. Понатаму, актери од граѓанското општество и некои јавни функционери со кои ГРЕТА се состана забележаа дека одредени професионалци, како што се здравствениот персонал, полициските службеници кои не се специјализирани за случаите на трговија со луѓе и трудовите инспектори кои работат надвор од Скопје не се доволно запознаени со СОП, што резултира со негова неефикасна примена. Друго загрижувачко прашање е заминувањето на професионалците кои работат на ТЛ. Извештаите на невладините организации се однесуваа на неколку случаи каде што надлежните органи не успеале да ги препознаат случаите на ТЛ и да им пружат помош на жртвите и покрај јасните индикации.⁹⁸

157. Трудовите инспектори многу често спроведуваат заеднички истраги со Полициската единица за странци, но речиси никогаш со Полициската единица за борба против ТЛ. Иако биле обучени за откривање на случаи на трговија со луѓе, трудовите инспектори во последните две години откриле само два можни случаи на ТЛ при трудовите инспекции. Едниот се однесувал на албански државјанин експлоатиран како овчар. Бидејќи лицето работело без работна дозвола, случајот е пријавен во Полициската единица за странци и во рок од 48 часа лицето е депортирано. И покрај јасните индикации за трудова експлоатација, на лицето не му е понуден

⁹⁸ Отворена порта/Ла Страда, Предизвици во идентификацијата, заштитата и реинтеграцијата на жртвите на трговија со луѓе, 2000-2020, стр. 14.

период на рефлексивност, а за случајот не била информирана ниту Полициската единица за борба против ТЛ.

158. Краткиот престој на мигрантите во земјата, како и отсуството на комуникација меѓу граничната полиција и мигрантите поради недостиг на преведувачи значително влијае на можноста за откривање на потенцијални жртви на трговија со луѓе. Невладините организации изразија загриженост дека значителен број мигранти веднаш се враќаат назад во Грција без соодветен скрининг за ранливост, до степен да илегалното враќање станува редовна практика, за разлика од формалната процедура за враќање која се применува во исклучително мал број случаи.⁹⁹ ГРЕТА забележува дека колективните протерувања создаваат недоверба во унифицираните службеници од страна на бегалците и мигрантите и предизвикуваат сериозна загриженост во однос на усогласеноста на Северна Македонија со одредени обврски од Конвенцијата, вклучувајќи ја позитивната обврска за идентификување на жртвите на трговија со луѓе и нивно упатување за поддршка, како и спроведување на проценка на ризици пред нивната депортација во насока на обезбедување на усогласеност со обврските за неввраќање (non-refoulement).

159. Мобилните тимови од Куманово и Гевгелија редовно ги посетуваат привремените транзитни центри Винојуг и Табановце за да ја подигнат свеста на мигрантите за ризиците од станување жртва на криминални дела и откривање на потенцијални жртви на трговија со луѓе и други ранливи лица. ГРЕТА беше информирана дека кај барателите на азил и мигрантите во 2017 година биле откриени 75 потенцијални жртви на ТЛ, меѓу кои 20 деца, 24 потенцијални жртви, меѓу кои 4 деца, во 2018 година, 14 потенцијални жртви, од кои 6 деца, во 2019 година,¹⁰⁰ едно потенцијално дете жртва во 2020 година и две потенцијални деца жртви во 2021 година. Сепак, властите забележаа дека поради краткото време во кое мигрантите остануваат во земјата и нивната недоверба кон властите, како и поради потешкотиите да се соберат докази за експлоатација и недостатокот на човечки и технички ресурси, формалниот статус на жртвата на ТЛ не бил доделен на ниеден барател на азил или незаконски мигрант, ниту пак била доделена меѓународна заштита на основа на категоризацијата како жртва на трговија со луѓе.

160. ГРЕТА беше информирана дека 34 државјани на Северна Македонија кои патувале во областите контролирани од таканаречената „Исламска држава“ (ИД) во Сирија и Ирак се вратени во татковината. Оваа група вклучува жени и деца, како и голем број мажи кои биле предмет на кривично гонење по нивното враќање.¹⁰¹ ГРЕТА забележува дека некои од овие лица можеби се приклучиле на ИД како резултат на принуда или измама или се приклучиле кога биле сè уште деца или биле родени во зона на конфликт под контрола на ИД. ГРЕТА со задоволство забележува дека во јуни 2020 година Владата усвои национален план за реинтеграција за

⁹⁹ Според податоците обезбедени од МЗМП, во 2018 година во Грција биле вратени околу 7.000 мигранти спротивно на формалната процедура, 40.000 во 2020 година и 25.000 во 2021 година.

¹⁰⁰ Види Народен правобранител – Национален известувач за ТЛ и илегална миграција, Извештај за предизвиците во процесот на идентификација на жртвите на трговија со луѓе, декември 2020 година, стр. 15.

¹⁰¹ Од 2018 до 2020 година беа вратени 11 граѓани, меѓу кои и една жена. Четворица осомничени поранешни борци на групата Исламска држава и членовите на нивните семејства (пет жени и 14 деца) беа вратени во јули 2021 година. Кривичните судови во Северна Македонија досега определија 13 казни на лица кои се движат од шест до девет години затвор за борба со ИД во Сирија и Ирак. Види Северна Македонија враќа 4 борци на ИД и нивните семејства | Светски вести | Вести од САД.

репатрираните борци на ИД и членовите на нивните семејства.¹⁰² Планот ги наведува улогите и одговорностите на различните национални институции, почнувајќи од разузнавачките агенции до здравствените власти, кои може да преземат функции како што се утврдување дали има доволно докази за кривично гонење на повратникот, проценка на нивото на ризик што тој или таа го претставува и проценка на нивното здравје и други потреби. Собраните информации одредуваат каква мешавина на кривично гонење, советување, социјална поддршка или други услуги се неопходни за нивно реинтегрирање во општеството.

161. И покрај тоа што ја поздравува ревизијата на СОП и активниот ангажман на мобилните тимови во откривањето на жртвите на трговија со луѓе, ГРЕТА ги повикува властите во Северна Македонија да ја зајакнат идентификацијата на жртвите на ТЛ, вклучително и преку:

- гарантирање дека секогаш кога постојат разумни основи за верување дека некое лице е жртва на ТЛ, засегнатото лице е подложено на процедура за идентификација на жртвата во согласност со СОП за постапување со жртви на ТЛ и има пристап до мерки за помош и заштита пропишани за потенцијалните жртви ;

- вклучување на Полициската единица за борба против трговија со луѓе во заеднички инспекции со Трудовиот инспекторат, како и во рациите што ги спроведуваат другите полициски единици на места каде што најверојатно ќе бидат откриени жртви на ТЛ;

- гарантирање дека проценките на ризиците пред отстранувањето извршени пред депортација од Северна Македонија целосно ги проценуваат ризиците од трговија со луѓе или повторната трговија со луѓе по нивното враќање, во согласност со обврската за невраќање. Во овој контекст, се наведува упатството на ГРЕТА за правото на жртвите на трговија со луѓе и лицата кај кои постои ризик дека ќе бидат тргувани на меѓународна заштита.¹⁰³

162. Понатаму, ГРЕТА смета дека националните власти треба:

- да го прошират опсегот на работа на мобилните тимови за идентификација на ранливите лица за покривање на целата територија на Северна Македонија, да им се додели соодветно државно финансирање со цел да се обезбеди нивната одржливост и да се гарантира дека сите потенцијални жртви откриени од нив ќе подлежат на постапка за идентификација на жртвата во согласност со СОП за постапување со жртви на ТЛ;

- да ги обучат сите релевантни професионалци, вклучително и персоналот кој работи во прифатните и транзитните центри за мигранти, за користење на СОП за постапување со жртви на ТЛ;

- да продолжат со обуки за трудовите инспектори низ целата земја за борба против ТЛ со цел трудова експлоатација и за правата на жртвите;

- систематски да ги информираат сите баратели на азил, на јазик што тие можат да го разберат, за нивните права во рамките на постапката за азил, како и за законските права и услугите што им се достапни на жртвите на трговија со луѓе.

¹⁰² Види <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2020/north-macedonia/> (страница 94) и враќање на членовите на ИСИС семејството: модел на Северна Македонија? - Само безбедност.

¹⁰³ Достапно на <https://rm.coe.int/guidance-note-on-the-entitlement-of-victims-of-trafficking-and-persons/16809ebf44>

3. Помош на жртвите

163. Според ревидираните СОП за постапување со жртви на ТЛ, сите жртви на трговија со луѓе, без разлика на земјата на експлоатација, местото на живеење и националноста, имаат право на безбедно сместување, советување, психолошка и медицинска поддршка, психосоцијална помош, правна помош, и пристап до програмата за ресоцијализација и реинтеграција, која опфаќа психосоцијална поддршка, правна помош, континуирано образование, стручно оспособување, советување, помош при вработување и други социјални мерки. Помошта е обезбедена од страна на МТСП и неговата канцеларија за НМУ, во соработка со Центрите за социјална работа и НВО и во согласност со планот за помош подготвен врз основа на проценка на потребите на жртвата (види став 67). Програмата за ресоцијализација завршува кога жртвата целосно ќе се интегрира во општеството или ќе се врати во земјата на потекло. Сепак, ГРЕТА беше информирана дека на програмата и недостасуваат финансиски средства и експертиза на институциите задолжени за нејзината реализација и недоволна вклученост на локалната самоуправа во нејзиното спроведување.¹⁰⁴

164. Понатаму, ГРЕТА беше информирана дека обезбедувањето на услуги за поддршка за жртви на трговија со луѓе и лица со висок ризик од трговија (деца на улица, сиромашни семејства, жени изложени на насилство итн.) за време на пандемијата Ковид-19 претставуваше предизвик. Предизвиците вклучуваа ограничен пристап до медицинска помош, суспендирана обука и други професионални активности поврзани со реинтеграцијата на жртвите, намаленото финансирање за невладините организации кои обезбедуваат услуги за жртвите на трговија со луѓе и ограничена теренска работа на социјалните служби.

165. Во текот на посетата, делегацијата на ГРЕТА го посети единственото прифатилиште за жртви на ТЛ во земјата, кое е наменето за женски жртви (вклучувајќи и деца; потенцијални и формално идентификувани жртви) и има капацитет да прими пет лица. Ја води невладината организација Отворена порта/Ла Страда и нејзината локација се чува во тајност. Во март 2018 година, прифатилиштето ги прошири своите услуги на жртвите на сексуално насилство. Според податоците дадени од МТСП, 9 жртви на трговија со луѓе биле сместени во прифатилиштето во 2018 година, 10 во 2019 година и 10 во 2021 година. За време на третата посета за евалуација на ГРЕТА, во прифатилиштето биле сместени пет девојчиња. МТСП ги покрива тековните трошоци (кирија, сметки за струја и вода). Платата на персоналот (психолог, социјален работник и советник за деца) и трошоците за програмските активности се покриени од Отворена порта/Ла страда преку меѓународно финансирање. Како што е наведено во параграф 68, Отворена порта/Ла страда води програма преку која обезбедува долгорочна помош за потенцијалните и идентификувани жртви на ТЛ. Во 2019 година МТСП за прв пат додели поддршка на таа програма во противвредност од 20.000 евра.

166. Сè уште нема прифатилиште за машки жртви на ТЛ, ниту пак постои можност постојното прифатилиште да се подели на посебни делови за полнолетни и малолетни жртви. Поради недостатокот на сместување, некои потенцијални жртви не добиваат соодветна поддршка и заштита навремено или воопшто не добиваат. Во таа насока, ГРЕТА ја поздравува одлуката на МТСП да отвори ново прифатилиште со 15 кревети, во кое би биле сместени и машки жртви на ТЛ. **ГРЕТА би сакала да биде информирана за постигнатиот напредок во овој поглед.**

¹⁰⁴ Отворена порта/Ла Страда, Предизвици во идентификацијата, заштитата и реинтеграцијата на жртвите на трговија со луѓе, 2000-2020, стр. 30.

167. Странските жртви на ТЛ се сместени во посебна просторија во Прифатниот центар за странци за време на периодот на закрепнување и рефлексива. По одобрувањето на дозвола за привремен престој од страна на МВР, што треба да се направи во рок од пет дена (член 121, став 5, од Законот за странци), тие се преместуваат во прифатилиштето за жртви на трговија со луѓе. Делегацијата на ГРЕТА уште еднаш го посети Прифатниот центар за странци, во кој се чуваат илегални мигранти до утврдување на нивниот идентитет и во очекување на депортација. Има капацитет од 90 лица, но во моментот на посетата таму се наоѓало само едно лице. ГРЕТА беше информирана дека од 2017 година, една потенцијална жртва на ТЛ престојувала во центарот еден ден пред да биде префрлена во прифатилиштето за жртви на ТЛ. Тајванските лица идентификувани како жртви (види став 99) останаа во центарот еден месец пред да бидат вратени во Тајван. ГРЕТА уште еднаш нагласува дека Прифатниот центар за странци не е адекватен објект за давање помош на жртвите на ТЛ и нема стручен кадар обучен за работа со такви лица.¹⁰⁵

168. Согласно член 66 став 1 од Законот за социјална заштита, жртвите на трговија со луѓе се вклучени во категориите на лица кои имаат право на бесплатна здравствена заштита доколку немаат здравствено осигурување. Меѓутоа, жртвите на ТЛ без здравствено осигурување се соочуваат со потешкотии кога станува збор за уживање на ова право. Дури и кога имаат бесплатен лекарски преглед, не можат да добијат пристап до бесплатни лекови, бидејќи не се вклучени во категориите на лица кои имаат право на бесплатно здравствено осигурување (член 5 од Законот за здравствено осигурување). Во пракса, медицинските сметки на жртвите без здравствено осигурување ги покриваат невладините организации преку проекти финансирани од меѓународни донатори. Понатаму, ГРЕТА беше информирана дека потенцијалните жртви кои немаат дозволи за престој и граѓаните кои не добиле документи за идентификација, бидејќи нивното раѓање не било заведено во матичната книга на родени, се соочуваат со потешкотии кога станува збор за пристап до здравствената заштита (види став 170).¹⁰⁶

169. ГРЕТА продолжува да биде загрижена поради континуираното отсуство на безбедно сместување за машките жртви на трговија со луѓе и недостатокот на државно финансирање за невладините организации кои обезбедуваат помош на жртвите на трговија со луѓе. Следствено, ГРЕТА ги повторува своите препораки од вториот извештај за евалуација и уште еднаш ги повикнува властите на Северна Македонија да:

- се погрижат за соодветни финансиски и човечки ресурси за помош на потенцијалните и формално идентификуваните жртви на трговија со луѓе, вклучително и од специјализирани невладини организации со мандат да пружат помош;

- се погрижат на сите жртви на трговија со луѓе да им се гарантира ефективен пристап до јавната здравствена заштита преку преиспитување на Законот за здравствено осигурување и вклучување во категориите на лица кои треба да бидат покриени со здравственото осигурување;

- обезбедат соодветни мерки за помош, вклучително и сместување, на потенцијалните и формално идентификуваните машки жртви на ТЛ;

- се погрижат потенцијалните странски жртви на трговија со луѓе кои престојуваат во Прифатниот центар за странци да бидат преместени во државното прифатилиште за жртви на

¹⁰⁵ Види исто така МЗМП, Трговија со луѓе и криумчарење мигранти во Северна Македонија, мај 2019 година, стр. 43, и Отворена порта/Ла Страда, Предизвици во идентификацијата, заштитата и реинтеграцијата на жртвите на трговија со луѓе, 2000-2020, стр. 20.

¹⁰⁶ Исто, стр. 26.

трговија со луѓе веднаш штом има разумни основи да се верува дека тие се жртви на трговија со луѓе.

4. Мерки за спречување на трговијата со деца, идентификување на деца-жртви на трговија и помош на овие деца

170. Како што е наведено во став 13, најголем дел од жртвите на трговија со луѓе во Северна Македонија се деца. Регистрацијата на сите деца при раѓање како превентивна мерка против трговија со луѓе не е целосно гарантирана како што е препорачано во претходните извештаи на ГРЕТА.¹⁰⁷ Лицата кои немаат документи за идентификација бидејќи не биле регистрирани во Матичната книга на родените (нерегистрирани лица) не можат да имаат пристап до социјална помош. Неколку соговорници истакнаа дека за некои семејства питачењето е единствениот извор на приходи. Иако бројот на нерегистрирани лица е намален, според граѓанското општество, сè уште има значителен број на нерегистрирани лица, најмногу во ромската заедница.¹⁰⁸ И понатаму има случаи на нерегистрирани деца откриени како потенцијални жртви на ТЛ.¹⁰⁹

171. Децата на улица се особено ранливи и нивната ранливост е зголемена поради пандемијата со Ковид-19 поради намалената работа на терен на специјализираните невладини организации и социјалните служби. Се проценува дека 80% од децата кои работат или живеат на улица се од ромската заедница. Во неколку градови беа формирани мобилни тимови во 2019 година, составени од социјални работници и правници за давање поддршка на децата на улица со поддршка на УНИЦЕФ. Овие тимови потоа беа финансиски поддржани преку Фондот за развој на ИОМ. Според податоците обезбедени од ИОМ, од август 2019 до јули 2020 година, вкупно 362 деца на улица (138 девојчиња и 224 момчиња) биле идентификувани и помогнати во Скопје од овие мобилни тимови.¹¹⁰

172. Делегацијата на ГРЕТА уште еднаш го посети дневниот центар за деца на улица во скопската населба Кисела Вода.¹¹¹ Во центарот секојдневно се згрижуваат 15-тина деца. Главната цел е да се подготват децата за нивно вклучување во училиште. Децата и нивните семејства продолжуваат да бидат следени во период од шест месеци по запишувањето на училиште.

173. Сепак, работата на мобилните тимови и дневните центри и другите програми за намалување на напуштањето на училиштето и зголемување на бројот на запишани деца во училиште не го намалија значително детското питачење или бројот на деца на улица, особено

¹⁰⁷ Првиот извештај на ГРЕТА, став 124 и вториот извештај на ГРЕТА, став 73.

¹⁰⁸ Според соопштението на Народниот правобранител, во април 2021 година имало 659 лица без извод од матичната книга на родени, од кои 60% (или 397 лица) се деца, претежно Роми (<https://bit.ly/3nzFokd>). Види исто така Северна Македонија прави важен прв чекор кон ставање крај на бездржавјанството - Европски центар за правата на Ромите (errc.org)

¹⁰⁹ Види МЗМП, Анализа на законодавството и примената на стандардните оперативни процедури за третман на жртви на трговија со луѓе преку студија на случај, март 2020 година, стр. 43-44.

¹¹⁰ 354 од овие деца (98%) припаѓале на ромската заедница, додека останатите осум деца (2%) биле Албанци и Македонци. 159 деца (44%) немале лична документација, како што се извод од матична книга на родените, здравствена книшка и/или лична карта, 252 (70%) не биле запишани на училиште ниту посетувале дневен центар за деца на улица, 97% имале невработени родители, 76% имале невработени родители кои не примале социјална помош. 275 деца или нивни родители биле упатени до соодветните институции и/или специјализирани невладини организации за поддршка за да добијат документи и социјална помош, да најдат работа, да се запишат на училиште, итн.

¹¹¹ Дневниот центар беше посетен од ГРЕТА за време на првата и втората посета за евалуација. Видете го првиот извештај на ГРЕТА, став 121 и вториот извештај на ГРЕТА, став 69.

кај децата Роми.¹¹² Според актерите од граѓанското општество, властите вложуваат многу малку напори за подобрување на ситуацијата, а постојните програми што ги спроведуваат граѓанското општество и меѓународните организации остануваат недоволни за да ги тргнат децата од улиците каде што се изложени на насилство, злоупотреба и трговија со деца.

174. ГРЕТА беше информирана за неколку мерки за подигање на свеста за трговија со деца. На пример, во рамките на горенаведениот проект „Превенција и борба против ТЛ во Северна Македонија“, имплементиран од Советот на Европа, беа изработени и дистрибуирани едукативни видеа и брошури за спречување трговија со деца (на македонски, албански, ромски, турски и англиски јазик), како и прирачници за наставниците и образовните кадри за тоа како да се заштитат децата од трговија со луѓе. Понатаму, кадрите за детско образование и училишните психолози беа обучени како да препознаваат знаци на трговија со деца, да интервјуираат потенцијални деца-жртви и да ги упатуваат до надлежните органи.¹¹³ Покрај тоа, со финансиска поддршка на ЕУ и Советот на Европа, НВО за жени и млади Роми Лулуди спроведе проект насловен „Сите заедно во превенција на трговијата со деца и девојчиња“. Како дел од овој проект, на учениците им беа понудени работилници за трговија со луѓе во декември 2020 година, беа подготвени видеа на македонски и ромски и истите беа дистрибуирани преку социјалните медиуми и прикажани на телевизија, а спроведено беше и истражување¹¹⁴ за перцепциите и разбирањето на ТЛ кај средношколците.¹¹⁵ Резултатот од тоа истражување покажува дека се потребни дополнителни напори за подигање на свеста кај младите луѓе, особено кај девојчињата Роми кои се изложени на ризик од трговија со луѓе.

175. Повеќето деца идентификувани како потенцијални жртви на трговија со луѓе од мобилните тимови споменати во став 153 се деца од ромската заедница подложени на принудно питачење, принуден брак или сексуална експлоатација. Штом ќе се открие потенцијално дете-жртва на трговија со луѓе, треба да се контактира центарот за социјална работа за да се земе предвид грижата за безбедноста на детето и да се назначи старател.¹¹⁶ Сепак, ГРЕТА беше информирана дека социјалните работници и понатаму немаат материјално, технички, финансиски и човечки ресурси. Понатаму, поради бројната состојба на персоналот, има постојана потреба од зајакнување на капацитетот на социјалните работници за справување со жртвите на трговија со луѓе.

176. Девојчињата кои се жртви на трговија со луѓе се сместени во државното прифатилиште за жртви на трговија со луѓе. Поради ограничениот капацитет на прифатилиштето (види став 165), некои деца жртви треба да бидат сместени во згрижувачки семејства. Сепак, нема доволно згрижувачки семејства, а постојните не сакаат да прифатат жртви на трговија со луѓе, бидејќи тоа бара посебна грижа што тие не можат да ја обезбедат. И покрај тоа што согласно член 83 од Законот за социјална заштита од 2019 година, жртвите можат да престојуваат во прифатилиштето во период од три до шест месеци, со можност да се продолжи нивниот престој

¹¹² Види наоди од 2020 година за најлошите форми на детски труд: Северна Македонија, https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/ILAB/child_labor_reports/tda2020/North-Macedonia.pdf

¹¹³ Сите споменати информативни материјали и видеа се достапни на: Публикации за борба против трговијата со луѓе (coe.int)

¹¹⁴ Види Анализа на наодите од истражувањето во врска со перцепциите и разбирањето на трговијата со луѓе меѓу средношколците, мај 2021 година, на <https://bit.ly/30OoZzC>

¹¹⁵ За повеќе информации во врска со активностите за подигање на свеста спроведени во периодот 2017-2020 година, погледнете ги годишните извештаи на Националната комисија за борба против ТЛ и илегална миграција, достапни на: Годишни извештаи на Националната Комисија - Национална Комисија (nacionalnakomisija.gov.mk)

¹¹⁶ Според податоците дадени од властите, една жртва на трговија со луѓе била назначена за правен старател во 2017 година, пет во 2018 година, четири во 2019 година, четири во 2020 година и пет во 2021 година.

до една година, многу деца остануваат повеќе од две години, бидејќи е тешко да се најде соодветно алтернативно сместување за нив. Постојат три центри за поддршка на згрижувачки семејства, кои се мрежа на згрижувачки семејства: два јавни центри (еден во Скопје, еден во Битола) и еден центар предводен од СОС селото што го посети делегацијата на ГРЕТА. СОС селото има 13 куќи со просечно по четири деца по згрижувачко семејство. Неколку соговорници со кои ГРЕТА се сретна во текот на посетата за евалуација ја истакнаа итната потреба од зајакнување на системот за социјална заштита преку зголемување на бројот на згрижувачки семејства, доделување државни средства за специјализација на некои згрижувачки семејства во обезбедувањето грижа на особено трауматизираните деца, вклучувајќи жртви на трговија со луѓе, подобрување на институционалната соработка и градење на капацитетите на социјалните работници.

177. По деинституционализацијата на згрижувањето на децата во Северна Македонија, имаше обиди да се сместат децата жртви на трговија со луѓе во мали групни куќи, но тоа не успеа поради фактот што нивниот персонал не е обучен да се грижи за трауматизираните деца. ГРЕТА е особено загрижена поради пријавените случаи на потенцијални деца-жртви на трговија со луѓе кои не биле потпомогнати од центрите за социјална работа поради недостаток на сместување и случаите на деца кои по напуштањето на прифатилиштето за жртви на трговија со луѓе биле повторно обединети со нивните семејства кои ги експлоатирале поради недостатокот на алтернативна грижа.¹¹⁷

178. Властите продолжија да ги сместуваат децата мигранти без придружба во Прифатниот центар за странци. Како што беше нагласено во претходните извештаи на ГРЕТА, прифатниот центар е установа за задржување и не е соодветна средина за жртвите на трговија со луѓе.¹¹⁸ ГРЕТА уште еднаш потсетува на ставот 155 од Меморандумот за објаснување на Конвенцијата во кој се наведува дека „сместувањето на дете во установа за задржување/притвор никогаш не треба да се смета за соодветно сместување“.

179. ГРЕТА ги поздравува напорите направени за спречување и подигање на свеста за трговијата со деца, но останува загрижена поради недостатокот на соодветно, специјализирано сместување за децата кои се жртви или потенцијални жртви на трговија со луѓе, како и поради несоодветните човечки и финансиски ресурси на центрите за социјална работа, кои спречуваат тие да играат активна улога во спречувањето на трговијата со деца, откривањето и помагањето на децата жртви на трговија со луѓе. **Затоа ГРЕТА ги повикува властите на Северна Македонија да:**

- се погрижат децата-жртви на ТЛ да добијат специјализирано сместување и услуги;
- бараат алтернативи на задржувањето/притворот на деца без придружба, во согласност со најдобриот интерес на детето и Акцискиот план на Советот на Европа за заштита на ранливите лица во контекст на миграција и азил во Европа (2021-2025).¹¹⁹

180. Понатаму, ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба да:

- ги зајакнат капацитетите и човечките ресурси на Центрите за социјална работа за да им се овозможи да играат активна улога во спречувањето на трговијата со деца, откривањето на децата-жртви на трговија со луѓе и нивна помош;

¹¹⁷ Види Отворена порта/Ла страда, Предизвици во идентификацијата, заштитата и реинтеграцијата на жртвите на трговија со луѓе, 2000-2020, стр. 29, и МЗМП, Анализа на законодавството и примената на стандардните оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе преку студија на случај, март 2020 година, стр. 27.

¹¹⁸ Види го првиот извештај на ГРЕТА, став 155 и вториот извештај на ГРЕТА, став 120.

¹¹⁹ <https://rm.coe.int/action-plan-on-protecting-vulnerable-persons-in-the-context-of-migrati/1680a409fc>

- ги сензибилизираат и обучат професионалците за заштита на децата од трговија со деца и да ги зајакнат нивните ресурси низ целата земја;
- развијат програми за рехабилитација на децата од улица, нудејќи им на нив и на нивните семејства стручно оспособување, можности за вработување, сместување во алтернативна грижа, врз основа на најдобриот интерес на детето;
- се погрижат за спроведување на соодветна проценка на ризикот пред да се вратат децата кај нивните родители, земајќи ги предвид најдобрите интереси на детето;
- обезбедат дополнителна обука за засегнатите страни (трудови инспектори, полициски службеници, обвинители, социјални работници, здравствени и образовни работници) за идентификација на децата жртви на ТЛ за различни форми на експлоатација.

5. Период на закрепнување и рефлексивност и дозвола за престој

181. Во согласност со препораката дадена од ГРЕТА во нејзините претходни извештаи,¹²⁰ член 121, став 3, од новиот Закон за странци предвидува дека периодот на закрепнување и рефлексивност нема да биде условен од соработката на жртвата на ТЛ со државните власти. Иако законот се однесува само на странските жртви на ТЛ, СОП прецизираат дека и на странските и на домашните жртви треба да им се понуди таков период. И покрај тоа што го поздравува овој развој на настаните, ГРЕТА забележува дека членот 121, став 2, од новиот Закон за странци сè уште наметнува обврска за странските жртви на ТЛ да одлучат за време на периодот на закрепнување и рефлексивност дали ќе соработуваат со надлежните органи за откривање на кривичните дела и кривично гонење на нивните сторители или ќе се вратат во земјата на потекло или законски престој. Оваа одредба не е во согласност со другите членови од Законот за странци. На пример, во согласност со претходната препорака на ГРЕТА¹²¹, член 124 од Законот предвидува можност жртвите на трговија со луѓе да добијат шестмесечна обновлива дозвола за привремен престој врз основа на нивната лична состојба, без никакви услови да покажат јасна намера за соработка со надлежните органи.

182. Во согласност со претходната препорака на ГРЕТА,¹²² новиот Закон не предвидува прекинување на периодот на закрепнување и рефлексивност, отфрлање на барањата за дозвола за привремен престој или повлекување на дозволите за привремен престој со образложение дека жртвата на трговија со луѓе не ги прекинала контактите или ги обновила контактите со осомничените трговци со луѓе. Согласно членовите 121 и 125 од новиот закон, периодот на закрепнување и рефлексивност може да се прекине, а дозволата за привремен престој да се повлече само доколку жртвата претставува закана за националната безбедност, го злоупотребува или го изгуби статусот на жртва на ТЛ или го стекнала овој статус незаконски.

183. Според официјалната статистика, на 16 жени-жртви на трговија со луѓе, главно државјани на Северна Македонија и Албанија, им бил одобрен период на закрепнување и рефлексивност според втората евалуација на ГРЕТА (во 2017 година: едно девојче; во 2018 година: една жена и четири девојчиња; во 2019 година: две жени и четири девојчиња; во 2020 година: четири девојчиња).

¹²⁰ Види прв извештај на ГРЕТА, став 163 и вториот извештај на ГРЕТА, став 129.

¹²¹ Види прв извештај на ГРЕТА, став 169 и вториот извештај на ГРЕТА, став 133.

¹²² Види прв извештај на ГРЕТА, став 163.

Сепак, само една жртва (Албанка од Косово* која била жртва на принуден брак) добила дозвола за привремен престој во 2019 година. Властите забележале, во нивните коментари на нацрт-извештајот на ГРЕТА, дека странските жртви на трговија со луѓе се информирани за нивните права, вклучително и правото да добијат дозвола за привремен престој, но инсистираат да се вратат во нивната земја на потекло откако се откриени.

184. И покрај тоа што ги поздравува законските измени воведени со новиот Закон за странци, ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба да се погрижат на сите лица за кои постои разумна основа да се верува дека се жртви на трговија со луѓе да им се понуди во пракса период на закрепнување и рефлексива.

185. Понатаму, ГРЕТА смета дека властите треба да преземат чекори за ефективно да им овозможат на странските жртви на ТЛ да го искористат правото да добијат дозвола за престој со можност за продолжување на престојот без да мора да соработуваат со органите за спроведување на законот.

* Оваа ознака не ги прејудува ставовите за статусот и истата е во согласност со Резолуцијата на ОНСБ 1244 и Мислењето на МСП за Декларацијата за независност на Косово.

Анекс 1 - Список на заклучоци и предлози за акција на ГРЕТА

Ставот на предлозите за акција во текстот на извештајот е прикажан во заграда.

Теми поврзани со третиот круг на евалуација на Конвенцијата

Право на информација

- ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба да го зајакнат систематското обезбедување на усни и писмени информации на потенцијалните и формално идентификуваните жртви на трговија со луѓе, на јазик што тие можат да го разберат за нивните права, достапните услуги и начинот на пристап до нив, како и импликациите од самата идентификација како жртва на трговија со луѓе. Полициските службеници, обвинителите, судиите, членовите на мобилните тимови, социјалните работници, трудовите инспектори, како и персоналот на Прифатниот центар за странци, транзитните центри за мигранти и државното прифатилиште за жртви на трговија со луѓе треба да бидат обучени и научени како на жртвите на ТЛ правилно да им се објаснат нивните права, земајќи ги предвид нивните когнитивни вештини и психолошка состојба (став 48);
- ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба да обезбедат достапност на преведувачи за различни јазици, како и да се погрижат за нивна сензибилизација во однос на прашањето на трговијата со луѓе (став 49).

Правна помош и бесплатна правна помош

- ГРЕТА ги повикува властите на Северна Македонија да преземат понатамошни чекори за да го олеснат и обезбедат пристапот до правда за жртвите на ТЛ, особено преку гарантирање дека:
 - законодавството обезбедува јасна основа за давање правна помош веднаш штом има разумни основи да се верува дека некое лице е жртва на трговија со луѓе, пред да се одлучи дали сака да соработува со властите и/или да даде официјална изјава на полицијата;
 - истражителите и обвинителите ги поучуваат жртвите за нивното право на правно застапување, а таквото застапување се обезбедува од самиот почеток на кривичната постапка;
 - одделот на Министерството за правда одговорен за бесплатна правна помош е сензибилизирани за важноста на правното застапување на жртвите на ТЛ и презема чекори да ги информира за соодветните процедури и да им овозможи пристап до правна помош;
 - се обезбедува соодветно финансирање на специјализирани невладини организации кои обезбедуваат правна помош на жртвите на трговија со луѓе, вклучително и правно застапување во судските постапки (став 60).

Психолошка помош

- ГРЕТА ги поздравува постоечките ангажмани за обезбедување психолошка поддршка на жртвите на трговија со луѓе и ги охрабрува властите на Северна Македонија да продолжат со ваквите напори (став 64).

Пристап до работа, стручна обука и образование

- ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба да го зајакнат ефективниот пристап до пазарот на труд за жртвите на ТЛ и нивното економско и социјално вклучување преку обезбедување на стручна обука и вработување, подигање на свеста кај работодавачите и промоција на микро-бизнисите, социјалните претпријатија и јавно-приватните партнерства, вклучително и преку обезбедување програми за вработување поддржани од државата, со цел да се создадат соодветни можности за работа за жртвите на трговија со луѓе (став 70).

Надоместок

- ГРЕТА ги повикува властите на Северна Македонија да направат дополнителни напори за да гарантираат ефективниот пристап до обесштетување на жртвите на ТЛ, особено преку:
 - обезбедување докази за штетата што ја претрпела жртвата, вклучително и финансиската добивка од експлоатацијата на жртвата или загубата претрпена од жртвата, како дел од кривичните истраги со цел да се поддржат барањата за надомест на штета на суд;
 - целосно искористување на законодавството за заплена и конфискација на имот за да се обезбеди обесштетување на жртвите на ТЛ;
 - систематско информирање на жртвите на трговија со луѓе за нивното право да бараат надоместок во кривичната и граѓанската постапка и за постапката што треба да се следи, и гарантирање на обезбедувањето на ефикасна правна помош, вклучително и правно застапување, уште од раната фаза на постапката со цел да го остварат ова право;
 - обезбедување на одлука за надомест на штета на жртвите на трговија со луѓе од сторителот во кривична постапка, вклучително и за загубена заработувачка, без оглед на формата на експлоатација и барање судовите да ги наведат, каде што е применливо, причините зошто барањето за надоместок не е разгледано/досудено;
 - донесување на потребните законодавни и административни мерки со цел да се обезбеди ефективна примена на Законот за исплата на паричен надоместок на жртвите на насилство без одлагање (став 85).

Истраги, кривично гонење, санкции и мерки

- ГРЕТА ги повикува властите на Северна Македонија да преземат дополнителни мерки за зајакнување на кривично-правниот одговор на трговијата со луѓе, вклучително и преку:
 - обезбедување дека сите кривични дела на трговија со луѓе, вклучително и трговија со цел трудова експлоатација и принудно питачење, проактивно и навремено се истражуваат, без оглед дали кривичното дело е пријавено, при тоа користејќи ги сите можни докази, вклучително и доказите собрани преку посебни истражни мерки, финансиски докази, документи и дигитални докази, за да има помало потпирање на сведочењето на жртвите;

- разгледување на ефективноста на законските одредби за корпоративна одговорност во однос на кривичните дела за трговија со луѓе, испитување на причините зошто ниту едно правно лице не е кривично гонето и казнето за дела поврзани со трговија со луѓе и, во зависност од тие наоди, преземање мерки за да се обезбеди одговорност за кривичното дело на правните лица во пракса;
- зајакнување на човечките, финансиските и техничките капацитети на органите на прогонот за проактивна истрага за кривичните дела за трговија со луѓе и користење на посебни истражни техники (став 104);

➤ ГРЕТА смета дека националните власти треба:

- да ги интензивираат своите напори за навремено идентификување и заплenuвање на криминалните средства генерирани преку извршување на кривични дела за трговија со луѓе и нивно конфискување;
- дополнително да ги сензибилизира обвинителите и судиите за правата на жртвите на трговија со луѓе и да поттикне специјализација меѓу обвинителите и судиите за справување со случаите на трговија со луѓе;
- да се погрижат должината на судските постапки во случаите на трговија со луѓе да е во разумен рок, во согласност со судската пракса на Европскиот суд за човекови права (поврзана со член 6, став 1 од ЕКЧП) и стандардите утврдени со Европска комисија за ефикасност на правдата (ЦЕПЕЈ) (став 105).

Одредба за неказнување

- ГРЕТА го поздравува усвојувањето на конкретна законска одредба и насоки за неказнување на жртвите на ТЛ за нивна вмешаност во незаконски активности, до степен до кој биле принудени на тоа, и смета дека властите на Северна Македонија треба да обезбедат нивна ефективна имплементација во пракса, обрнувајќи особено внимание на странците кои би можеле да бидат жртви на сексуална или трудова експлоатација, преку обезбедување систематски и континуирани обуки за полициски службеници, обвинители, судии, адвокати и други релевантни професионалци (став 109).

Заштита на жртвите и сведоците

- ГРЕТА ги повикува властите во Северна Македонија да:

- се погрижат за обезбедување на заштита на приватниот живот и идентитетот на жртвите на трговија со луѓе од јавно изложување, во согласност со член 11 од Конвенцијата, преку издавање соодветни упатства до сите релевантни професионалци;
- преземат мерки за поттикнување на медиумите да го заштитат идентитетот и приватниот живот на жртвите на ТЛ преку саморегулација или регулаторни/ко-регулаторни мерки, како и за понатамошна обука за медиумите (став 116);
- ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба целосно да ги искористат достапните мерки за заштита на жртвите и сведоците на ТЛ и да спречат заплашување или повторна трауматизација за време на истрагата и за време на и по судската постапка, вклучително и преку употреба на видео конференции и други соодветни средства, со цел да се избегне директен контакт и вкрстено испрашување во живо на жртвите и наводните сторители (став 117).

Специјализирани органи и координативни тела

- ГРЕТА го поздравува формирањето на Националната единица за борба против трговија со луѓе и илегална миграција (Task Force) и смета дека добиените позитивни резултати треба да се зајакнат со обезбедување на сите потребни човечки, технички и финансиски ресурси и обезбедување континуирана обука за ТЛ на нејзините нови членови (став 122);
- И покрај тоа што ги поздравува активностите за градење капацитети за ТЛ кои се спроведени за релевантните професионалци, ГРЕТА смета дека обуката за трговија со луѓе треба да се интегрира во редовните наставни програми за обука на релевантните професионални групи, вклучувајќи ги полициските службеници, обвинителите, судиите, адвокатите, вештаци, трудовите инспектори, социјалните работници, образовниот кадар, здравствените работници и дипломатско-конзуларниот персонал. Понатаму, треба да се организираат заеднички мултидисциплинарни активности за обука во соработка со претставници на НВО со цел да се зајакне соработката помеѓу државните органи и специјализираните НВО (став 123).

Меѓународна соработка

- ГРЕТА го поздравува учеството на властите на Северна Македонија во меѓународната соработка и ги поканува да продолжат со нивните напори во овој поглед, вклучително и преку формирање заеднички истражни тимови (ЗИТ) во истрагата за случаите на ТЛ (став 129).

Постапки сензитивни за деца за добивање пристап до правда и правни лекови

- ГРЕТА ги повикува властите во Северна Македонија да преземат чекори за да се погрижат за почитување на постапките сензитивни за децата при истрага, кривично гонење и судење на случаи на ТЛ, во согласност со Насоките на Комитетот на министри на Советот на Европа за правда соодветна за децата. Ова треба да вклучува мерки со кои ќе се погрижат дека сите професионалци кои работат со деца, вклучувајќи ги адвокатите, обвинителите и судиите, ја добиваат потребната интердисциплинарна обука за правата и специфичните потреби на децата, како и дека децата-жртви на трговија со луѓе се испрашуваат во простории погодни за интервјуирање на деца и не се испрашуваат вкрстено во присуство на обвинетиот (став 136).

Улогата на бизнисите

- И покрај тоа што го поздравува кодексот за соработка потпишан со хотелската групација Акор [Асог] за заштита на децата од сексуална експлоатација, ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба да го зајакнат натамошниот ангажман со приватниот сектор, во согласност со Водечките принципи на ОН за бизнисите и човековите права и Препораката на Комитетот на министри на Советот на Европа CM/Rec(2016)3 за човекови права и бизниси, со цел да се подигне свеста за важната улога и одговорност на бизнисите во спречувањето на трговијата со луѓе, поддршката за рехабилитација и закрепнување на жртвите, и обезбедување на пристап до ефективни правни лекови (став 139).

Мерки за спречување и откривање на корупција

- ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба приоритетно да вклучат мерки против корупција во контекст на ТЛ во севкупните политики против корупција, како и да

ги усвојат сите неопходни мерки за да се погрижат дека јавните функционери се казнети за нивното директно и индиректно вклучување во трговија со луѓе (став 142).

Последователни теми специфични за Северна Македонија

Развојот на правната, институционалната и стратешката рамка за дејствување против трговијата со луѓе

- ГРЕТА смета дека на Канцеларијата на Националниот координатор треба да ѝ се обезбедат соодветни човечки и финансиски ресурси за да ѝ се овозможи ефикасно да ги извршува задачите од нејзиниот мандат (став 20);
- ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба да ја испитаат можноста за измена на Законот за Народен правобранител со назначување на институцијата Народен правобранител како Национален известувач за борба против трговијата со луѓе и да ги зголемат човечките ресурси и финансирањето дадено на располагање со цел да се гарантира ефективно следење на активности за борба против трговијата со луѓе на државните институции (став 27);
- И покрај тоа што го поздравува формирањето на локалната комисија во Куманово, ГРЕТА смета дека властите треба да ја зајакнат улогата и капацитетот на локалните комисии за борба против ТЛ, вклучително и преку обезбедување обука за ТЛ за нивните членови (став 31).

Мерки за спречување и борба против трговијата со луѓе со цел трудова експлоатација

- ГРЕТА ги повикува властите на Северна Македонија да се погрижат Трдуовиот инспекторат да има јасен мандат и соодветни човечки и финансиски ресурси да врши инспекции со цел да се спречат и откријат случаи на ТЛ со цел трудова експлоатација. Во овој контекст, ГРЕТА се повикува на Препораката CM/Rec(2022)21 на Комитетот на министри на Советот на Европа до земјите-членки за спречување и борба против трговијата со луѓе со цел трудова експлоатација (став 149);
- ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба:
 - да ја зајакнат соработката меѓу трудовите инспектори, другите државни и општински тела кои вршат инспекции, службениците за спроведување на законот кои се занимаваат со случаите на ТЛ, мобилните тимови, синдикатите и актерите од граѓанското општество, со цел да се соберат докази неопходни за успешна истрага и кривично гонење на случаите на ТЛ за целите на трудовата експлоатација;
 - ги одделат функциите за примена на правилата на имиграција од улогата на трудовиот инспекторат и да се погрижат трудовите инспектори да имаат приоритет во откривањето на лица, ранливи на ТЛ, кои работат во незаконски ситуации. (види втора точка од став 161);
 - продолжат со подигање на свеста за ризиците од трудовата експлоатација во различни сектори (градежништво, земјоделие, угостителство итн.), за правата на жртвите, каде да се бара помош и одговорноста на бизнисите (став 150).

Идентификација на жртви на трговија со луѓе

- И покрај тоа што ја поздравува ревизијата на СОП и активниот ангажман на мобилните тимови во откривањето на жртвите на трговија со луѓе, ГРЕТА ги повикува властите во Северна Македонија да ја зајакнат идентификацијата на жртвите на ТЛ, вклучително и преку:
 - гарантирање дека секогаш кога постои разумна основа да се верува дека некое лице е жртва на ТЛ, засегнатото лице да подлежи на процедура за идентификација на жртвата во согласност со СОП за постапување со жртви на ТЛ и да има пристап до мерки за помош/заштита пропишани за потенцијалните жртви на ТЛ;
 - вклучување на Полициската единица за борба против трговија со луѓе во заеднички инспекции со Трудовиот инспекторат, како и во рациите спроведени од други полициски единици во простории каде што најверојатно ќе бидат откриени жртви на ТЛ;
 - гарантирање дека проценките на ризикот пред отстранувањето извршени пред депортацијата од Северна Македонија целосно ги проценуваат ризиците од трговија со луѓе или повторна трговија со луѓе при враќање, во согласност со обврската за неввраќање (non-refoulement). Во овој контекст, се упатува на Упатството на ГРЕТА за правото на жртвите на трговија со луѓе и лицата кај кои постои ризик од трговија со луѓе на меѓународна заштита (став 161);
- ГРЕТА смета дека националните власти треба:
 - да го прошират опсегот на работењето на мобилните тимови за идентификација на ранливите лица со цел да ја покријат целата територија на Северна Македонија, да им се додели соодветно државно финансирање во насока на обезбедување на нивната одржливост и да се погрижат сите откриени потенцијални жртви да бидат подложени на постапка за идентификација на жртвата во согласност со СОП за постапување со жртви на ТЛ;
 - ги обучат сите релевантни професионалци, вклучително и персоналот кој работи во прифатните и транзитните центри за мигранти, за користење на СОП за постапување со жртви на ТЛ;
 - продолжат да ги обучуваат трудовите инспектори низ целата земја за борба против ТЛ со цел трудова експлоатација и правата на жртвите;
 - систематски да ги информираат сите баратели на азил, на јазик што може да го разберат, за нивните права во рамките на постапката за азил, и законските права и услугите достапни за жртвите на трговија со луѓе (став 162).

Помош на жртвите

- ГРЕТА ги повторува своите препораки од вториот извештај за евалуација и уште еднаш ги повикува властите во Северна Македонија да:
 - се погрижат за соодветни финансиски и човечки ресурси за помош на потенцијалните и формално идентификуваните жртви на трговија со луѓе, вклучително и од специјализирани невладини организации со мандат да пружат помош;

- се погрижат на сите жртви на трговија со луѓе да им се гарантира ефективен пристап до јавната здравствена заштита преку преиспитување на Законот за здравствено осигурување и вклучување во категориите на лица кои треба да бидат покриени со здравственото осигурување;
- обезбедат соодветни мерки за помош, вклучително и сместување, на потенцијалните и формално идентификуваните машки жртви на ТЛ;
- се погрижат потенцијалните странски жртви на трговија со луѓе кои се чуваат во Прифатниот центар за странци да бидат преместени во државното прифатилиште за жртви на трговија со луѓе веднаш штом постојат разумни основи да се верува дека се жртви на трговија со луѓе (став 169).

Мерки за спречување на трговија со деца, идентификување на деца-жртви на трговија со луѓе и помош на овие деца

- ГРЕТА ги повикува властите во Северна Македонија да:
 - се погрижат децата-жртви на ТЛ го користат специјализираното сместување и услуги;
 - бараат алтернативи за задржувањето на деца без придружба, во согласност со најдобриот интерес на детето и Акцискиот план на Советот на Европа за заштита на ранливите лица во контекст на миграција и азил во Европа (2021-2025) (став 179);
- ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба да:
 - го зајакнат капацитетот и човечките ресурси на Центрите за социјална работа за да им се овозможи да играат активна улога во спречувањето на трговијата со деца, откривањето деца-жртви на трговија со луѓе и обезбедувањето помош;
 - ги сензибилизираат и обучат професионалците за заштита на децата за трговија со деца и да ги зајакнат нивните ресурси низ целата земја;
 - развиваат програми за рехабилитација на децата од улица, нудејќи им ним и на нивните семејства стручно оспособување, можности за вработување, сместување во алтернативна грижа грижејќи се за најдобриот интерес на детето;
 - се погрижат за спроведување соодветна проценка на ризикот пред да се вратат децата кај нивните родители, земајќи ги предвид најдобрите интереси на детето;
 - обезбедат дополнителна обука за засегнатите страни (трудови инспектори, полициски службеници, обвинители, социјални работници, здравствени и образовни кадри) за идентификација на децата жртви на ТЛ за различни форми на експлоатација (став 180).

Период на закрепнување и рефлексивност и дозвола за престој

- И покрај тоа што ги поздравува законските измени воведени со новиот Закон за странци, ГРЕТА смета дека властите на Северна Македонија треба да се погрижат на сите лица за кои постојат разумни основи да се верува дека се жртви на трговија со луѓе, во пракса да им се понуди период на закрепнување и рефлексивност (став 184);
- ГРЕТА смета дека властите треба да преземат чекори со цел ефективно да им овозможат на странските жртви на ТЛ да го искористат правото да добијат дозвола за престој со

можност за продолжување без да мораат да соработуваат со органите за спроведување на законот (став 185).

Додаток 2 - Список на државни органи, меѓувладини организации и актери од граѓанското општество со кои ГРЕТА одржа консултации

Државни органи

- Министерството за внатрешни работи
 - Заменик национален координатор за борба против трговија со луѓе и илегална миграција
 - Секретар на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција
 - Национална единица за борба против трговија со луѓе и криумчарење мигранти
 - Одделение за гранични работи и миграции
- Министерство за правда
- Министерство за труд и социјална политика
- Министерството за надворешни работи
- Министерство за здравство
- Министерство за образование и наука
- Државен трудов инспекторат
- Јавното обвинителство за организиран криминал и корупција
- Основен суд Скопје 1
- Канцеларија на Народниот правобранител - Национален известувач за борба против трговија со луѓе и илегална миграција
- Локална комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција – Куманово
- Трудови инспектори и членови на мобилни тимови во Скопје, Тетово и Куманово

Меѓувладини организации

- Меѓународна организација за миграција (ИОМ)
- Меѓународен центар за развој на миграциска политика (ICMPD)
- Меѓународниот детски фонд за итни случаи на Обединетите нации (УНИЦЕФ)
- Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ)

НВО и други граѓански организации

- За среќно детство
- Лулуди
- Македонско здружение на млади правници
- Црвен крст на Македонија
- Меѓаши
- Отворена порта/Ла Страда Македонија

Коментари на Владата

Следниве коментари не се дел од анализата на ГРЕТА за ситуацијата во Северна Македонија

ГРЕТА се вклучи во дијалог со властите на Северна Македонија за првиот нацрт на извештајот. Голем број од коментарите на властите беа земени во предвид и интегрирани во конечната верзија на извештајот.

Конвенцијата бара „Извештајот и заклучоците на ГРЕТА да бидат јавно објавени по нивното усвојување, заедно со евентуалните коментари од засегнатата страна“. ГРЕТА го испрати својот конечен Извештај до властите на Северна Македонија на 2 декември 2022 година и ги покани да достават конечни коментари доколку имаат. Коментарите на властите, поднесени на 13 јануари 2023 година, се дадени во продолжение.

Влада на Република Северна Македонија

Национална комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција

Г-ѓа Петја Несторова

Извршна секретарка

На Конвенцијата на Советот на Европа за акција против трговија со луѓе

е-пошта: trafficking@coe.int

Почитувана Петја,

Ви благодариме многу за вашето писмо со кое го пренесувате последниот извештај на ГРЕТА во врска со спроведувањето на Конвенцијата за акција против трговија со луѓе.

Во овој контекст, би сакале да се заблагодариме на ГРЕТА за конструктивната размена за време на третиот процес на евалуација со фокус на пристапот на жртвите на трговија со луѓе до правдата и ефективни правни лекови, што е од суштинско значење за рехабилитација на жртвите и остварување на правата. Процесот за финализирање на овој извештај беше интензивен. Затоа, Северна Македонија особено сака да и се заблагодари на делегацијата на ГРЕТА за соработката во текот на процесот.

Извештајот содржи вредни препораки за понатамошно подобрување на нашите активности против трговијата со луѓе. Во прилог погледнете ги последните коментари на Северна Македонија за извештајот.

Скопје, 23.01.2023 година

Со почит,
Национален координатор за борба против
трговија со луѓе и илегална миграција
м-р Магдалена Несторовска

Коментари на Северна Македонија за извештајот на ГРЕТА во врска со имплементацијата на Конвенцијата за акција против трговијата со луѓе на Советот на Европа,

Трето круг на евалуација

(во согласност со правилото 15 од Деловникот за работа на ГРЕТА)

Нумерирањето дадено во продолжение се однесува на ставовите од нацрт-извештајот

(23) Што се однесува до ставот 23, македонските власти сакаат да појаснат дека постои одлука за формирање на Task Force, кој е формиран во јануари 2018 година со потпишување на Меморандум за соработка меѓу МВР и Јавниот обвинител.

(161) Во однос на препораката 161 на ГРЕТА, македонските власти сакаат да истакнат дека ангажманот на мобилните тимови во откривањето на жртвите, вклучително и идентификацијата на жртвите, е регулиран со Меморандумот за соработка меѓу Министерството за внатрешни работи и Државниот трудов инспекторат, каде експлицитно е дефинирано во кои случаи ќе биде вклучен Task force.

Дополнително, македонските власти имаат забелешка во однос на препораката на ГРЕТА за тоа дека проценките на ризикот пред отстранувањето извршени пред депортацијата од Северна Македонија со сигурност целосно ги проценуваат ризиците од трговија со луѓе или повторно тргување при враќање, во согласност со обврската за невраќање, и во тој контекст, упатуваме на Упатството на ГРЕТА за правото на жртвите на трговија со луѓе и лицата кои се изложени на ризик да бидат тргувани на меѓународна заштита. Имено, имајќи предвид дека причината за оваа препорака се идентификуваните жртви на трговија со луѓе од Тајван, ГРЕТА исто така треба да биде објективна и да прифати дека не можете присилно да чувате полнолетно лице (идентификувано како жртва на трговија со луѓе) во прифатилиште или во земјата, кога лицето експлицитно бара да се врати во неговата/нејзината земја, при што одбива секаква помош, заштита и поддршка, а тој/таа е способен и за работа (тој/таа нема никаква попреченост или ограничувања во донесувањето разумни одлуки). Држењето жртви на трговија со луѓе со сила претставува виктимизација од страна на институциите.

Самата проценка на ризикот за враќање на жртвите на трговија со луѓе во земјата на потекло, зависи од одговорот добиен од надлежните органи на таа земја од направените проверки.

(169) Македонските власти го земаат ставот на ГРЕТА во предвид, но сакаат да укажат дека во однос на препораката за гарантирање дека потенцијалните странски жртви на трговија со луѓе кои се чуваат во Прифатниот центар за странци ќе бидат преместени во државното прифатилиште за жртви на ТЛ веднаш штом има разумни основа да се верува дека се жртви на трговија со луѓе, тоа не е неопходно, бидејќи во пракса, во сите случаи, по добивањето на дозволата за привремен престој, жртвата на трговија со луѓе го напушта Прифатниот центар за странци и, според проценката на ризик, е сместена во Центарот за заштита на жртви на трговија со луѓе или во друг соодветен објект.

(176) Македонските власти потенцираат дека во однос на СОС селото, 65 згрижувачки семејства се вклучени во службата за стручна помош и поддршка на згрижувачките семејства и додаваат дека ниту еден од згрижувачите не добил специјализирана обука за грижа за деца-жртви на трговија со луѓе.

(179) Македонските власти напоменуваат дека според СОП за деца странци без придружба - на оваа категорија деца - веднаш им се определува привремен старател од Центарот за социјална

работа и тие се сместени во Центарот за баратели на азил кој е од отворен тип (нема друг збор за задржување/притвор), како одговор на препораката на ГРЕТА за изнаоѓање на алтернативи за задржувањето/притворот на деца без придружба, во согласност со најдобриот интерес на детето и Акцискиот план на Советот на Европа за заштита на ранливите лица во контекст на миграцијата и азилот во Европа (2021-2025).